Slovenská reč — jazykovedný časopis pre školu a prax. Vychodí mesačne okrem hlavných prázdnin. — Vydáva nakladateľstvo Slovenskej akadémie vied starostlivosťou Ústavu slovenského jazyka. — Rediguje Dr. Štefan Peciar s redakčným sborom. — Zodpovedný zástupca: Dr. Štefan Peciar. — Predplatné na XVIII. ročník Kčs 17.—, jednotlivé čísla po Kčs 1.70. — Účet Štátnej banky československej č. S 13635. — Príspevky a recenzné výtlačky pre redakciu posielajte na adresu: Redakcia časopisu Slovenská reč v Bratislave, Klemensova 27. — Rukopisy sa nevracajú. — Tlačia ST, n. p., Martin.

OBSAH

Pred úpravou slovenského pravopisu

Prejavy a diskusné príspevky

Prívet podpredsedu Sboru poverenikov Antona Nedveda — — — — 321
Prejav akademika Ondreja Pavlíka — — — — — — — — — 322
Referát Dr. Štefana Peciara — — — — — — — — — — — 328
Prívet akademika Františka Trávníčka — — — — — — — — 341
Prívet akademika Bohuslava Havránka — — — — — — — — 343
Príspevok spisovateľa Františka Hečku — — — — — — — — 344
Príspevok univ. prof. Jaromíra Běliča — — — — — — — — 346
Príspevok univ. prof. Ľudovíta Nováka — — — — — — — — 347
Príspevok doc. Vincenta Blanára — — — — — — — — — 348
Príspevok Františka Mózera — — — — — — — — — — 350
Príspevok Oľgy Čechovej — — — — — — — — — — 350
Príspevok spisovateľky Zory Jesenskej — — — — — — — — 352
Príspevok Rudolfa Kliského — — — — — — — — — — 355
Príspevok Ondreja Kostolného — — — — — — — — — 355
Príspevok Viliama Záborského — — — — — — — — — 355
Príspevok Dr. Ľ. Ďuroviča — — — — — — — — — — 357
Príspevok Dr. Alexandra Matušku — — — — — — — — — 359
Príspevok akademika B. Havránka — — — — — — — — — 360
Príspevok doc. Jozefa Štolca — — — — — — — — — — 363
Príspevok Vlada Uhlára — — — — — — — — — — — 364
Príspevok akademika F. Trávníčka — — — — — — — — — 366
Príspevok Dr. Rudolfa Krajčoviča — — — — — — — — — 367
Príspevok Dr. Antona Jánošíka — — — — — — — — — 369
Príspevok Alfonza Bednára — — — — — — — — — — 369
Príspevok Dr. Františka Váhalu — — — — — — — — — 371
Príspevok doc. Michala Chorvátha — — — — — — — — — 372
Príspevok univ. prof. Milana Pišúta — — — — — — — — — 375
Príspevok Imricha Jenču — — — — — — — — — — — 376
Príspevok univ. prof. Miloša Gosiorovského — — — — — — — 377
Záver Dr. Štefana Peciara — — — — — — — — — — — 380
Záverečný prejav akademika Ondreja Pavlíka — — — — — — — 382

Úvod k Pravidlám slovenského pravopisu — — — — — — — — 384

Zpráva — — — — — — — — — — — — — — — — 391

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK XVIII – ČÍSLO 11–12

Pred úpravou slovenského pravopisu

Prejavy a diskusné príspevky,

ktoré odznely na zasadnutí aktívu kultúrnych a vedeckých pracovníkov 10. júna 1953. Podľa stenografického záznamu M. Hrišťovej a L. Šmidkeovej zredigoval Dr. Štefan Peciar. České príspevky preložily stenografky.

Zasadnutie otvoril Dr. Jozef Ružička, pracovník Ústavu slovenského jazyka Slovenskej akadémie vied. Po privítaní popredných zástupcov politického a kultúrneho života, menovite podpredsedu Sboru povereníkov s. Antona Nedveda, povereníka školstva a osvety s. Ondreja Klokoča, povereníka spojov s. Dr. h. c. Alexandra Horáka, predsedu Slovenského výboru pre umenie s. Dr. Ľudovíta Bakoša, rektora brnenskej univerzity akademika Františka Trávníčka, rektora Slovenskej univerzity akademika Igora Hrušovského, dekana Filologickej fakulty Karlovej univerzity v Prahe akademika B. Havránka, dekana Filozofickej fakulty Palackého univerzity v Olomouci univ. prof. Jaromíra Běliča, pracovníka Ústavu pre jazyk český Dr. Františka Váhalu, zástupcov rozmanitých kultúrnych ustanovizní, zástupcov spisovateľov, pracovníkov z divadla, z rozhlasu, z nakladateľstiev, novinárov, typografov, školských a vedeckých pracovníkov, stručne oboznámil prítomných s cieľom konferencie, svolanej Slovenskou akadémiou vied: zhodnotiť priebeh a výsledky verejných pravopisných diskusií a doriešiť niektoré sporné otázky slovenského pravopisu.

Prívet podpredsedu Sboru povereníkov s. Antona Nedveda

Vážení súdruhovia!

Dovoľte, aby som Vás menom a z poverenia Sboru povereníkov pozdravil na Vašej dnešnej, mimoriadne významnej pracovnej konferencii, poďakoval Vám za Vašu doterajšiu záslužnú prácu na zveľaďovaní národného jazyka a napokon Vám želal plný úspech v terajšej Vašej práci na úprave slovenského pravopisu. Máte to šťastie, že ste mohli pracovať na tomto veľavýznamnom diele po tom, keď vyšlo geniálne a pre každú budúcu jazykovednú prácu smerodajné dielo J. V. Stalina o jazykovede.

Jazyk je nielen jedným zo štyroch činiteľov, ktorí tvoria podľa J. V. Stalina zo spoločenstva ľudí národ, ale je aj nepostrádateľným nástrojom myslenia, výroby a spoločenského života vôbec. Bez jazyka by bol nemysli-

teľný tak myšlienkový, ako aj výrobný vývin, bez jazyka by nebolo spoločenského života a pokroku. Je preto zákonitým zjavom, že veľké spoločenské revolučné zmeny znamenajú vždy aj rozmach jazyka toho-ktorého národa, že sú zpravidla sprevádzané aj jazykovými reformami. Z husitskej revolúcie sa rodí reforma českého spisovného jazyka a český jazyk sa bohato rozvíja, ako o tom hovorí Karol Marx, keď konštatuje, že český ľudový jazyk bol v tej dobe viac rozvinutý ako nemčina, o čom svedčia spisy Tomáša zo Stítneho a iných. Francúzska buržoázna revolúcia a nástup kapitalizmu v našich krajinách pôsobia mocne aj na rozvoj našich národných jazykov, ako o tom svedčia veľké diela Ľudovíta Štúra, Jozefa Dobrovského a ich vrstovníkov v slávnom národnom obrodení.

Je teda prirodzené a zákonité, že víťazstvo ľudu v našej republike, ovocie to Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie, a víťazné budovanie socializmu v našej krajine sprevádza aj nový mohutný rozvoj našich národných jazykov. V budovaní socializmu nemôže však tento rozvoj a vývin, ako rozvoj a vývin celého hospodárstva a kultúry, pokračovať len živelne. Tu je veľká úloha našich jazykovedcov, tento rozvoj a vývin usmerňovať tak, aby náš národný jazyk bol účinným a presným nástrojom, ktorý napomáha budovanie socializmu tak v oblasti hospodárskej, ako kultúrnej a ktorý napomáha upevňovať štátnopolitickú jednotu našich národov a utužovať spojenectvo a bratstvo s veľkým ruským národom a inými národmi Sovietskeho sväzu, s jazykove najbližšími národmi ľudových demokracií a napokon so všetkými slobodnými a za slobodu bojujúcimi národmi.

K plneniu tejto vpravde historickej úlohy Vám želám ešte raz veľa úspechov.

Prejav akademika Ondreja Pavlíka, predsedu Slovenskej akadémie vied

Vážené súdružky, súdruhovia!

Nie bez rozochvenia pristupujeme k posledným krokom pri úprave slovenského pravopisu. Uvedomujeme si zodpovednosť voči nášmu národnému jazyku. Veď čo pre nás národný jazyk znamená? Pre nás komunistov a všetkých poctivých budovateľov socializmu starostlivosť o slobodný všestranný rozvoj národného jazyka je jedna z najsvätejších povinností. Pre nás je národný jazyk drahý a vzácny, ako nikdy nebol v minulosti. Hlásime sa k národnému jazyku ako jednému z najvzácnejších dedičstiev, ktoré nás bezprostredne spája s dávnou minulosťou našej vlasti, s tisícročnými bojmi, s prácou nášho ľudu. A spomíname si dnes aj na najlepších vlastencov našej krajiny, ktorí v minulosti s najväčšou obetavosťou a láskou chránili a pestovali jazyk nášho ľudu. Preto nemôžeme pristupovať k otázkam jazyka bez citu, bez rozochvenia. Neboly nikdy také priaznivé podmienky pre slobodný a všestranný rozvoj slovenského jazyka, ako sú práve dnes, v epoche prechodu našej vlasti k socializmu, v čase, keď zvíťazil ľud, keď robotnícka trieda na čele s komunistickou stranou rozvinula socialistickú industrializáciu, socialistickú výstavbu našej krajiny.

Nebudem spomínať ťažké skúšky slovenského ľudu a jeho jazyka za feu-

dalizmu. Tvrdá feudálna poroba, natláčanie latinského jazyka, drvivé nájazdy dobyvateľov, nepretržitá, po stáročia trvajúca poroba slovenského ľudu — tým je preplnená história našej krajiny. Nebolo veru priaznivých podmienok pre slobodný rozvoj slovenského jazyka.

Epocha rozkladu feudalizmu a vznikania kapitalizmu, ako nás učí súdruh Stalin, je obdobie vznikania novovekých národov a národných jazykov. Slovenský národný jazyk rodil sa ťažko. Slovenský národ formoval sa za osobitne ťažkej a komplikovanej situácie, v čase, keď už stál upevnený Uhorský štát, ovládaný cudzou, maďarskou šľachtou a neskoršie buržoáziou. Existencia centralizovaného Uhorského štátu, ako aj osobitné geografické podmienky Slovenska prekážaly utvoreniu vlastného národného trhu, ktorý by sa bol mohol stať základom pre vznik národného jazyka. Za Uhorska nevytvorilo sa hospodárske centrum Slovenska, ktoré by sa bolo mohlo stať skutočným centrom prebúdzajúceho sa národa a národného jazyka. Slovenský celonárodný jazyk rodil sa preto ťažko, váhavo; zprvu sa ani nevedelo, ktoré slovenské nárečie vziať za jeho základ. Nedostatok hospodárskeho a politického centra nebol však jedinou prekážkou. Skoro sa zrodil a stále viac stupňoval aj národný útlak ako sprievodný zjav kapitalistického vývoja Uhorska. Maďarskí polofeudálni veľkostatkári a kapitalisti rozvinuli brutálny národnostný útlak, horlivo prenasledovali slovenský jazyk, vyháňali ho postupne zovšadiaľ, z celého verejného života. Tak aj násilná maďarizácia spomalila značne rozvoj slovenského národného jazyka.

Je všeobecne známe, že buržoázia každého národa dovoláva sa národného jazyka, zaklína sa vernosťou a láskou k nemu. Tak robila od počiatku aj buržoázia slovenská. Ale vieme dobre, že láska a starostlivosť buržoázie o jazyk nie je úprimná, že vyviera predovšetkým zo snahy vydobyť si a pre seba uhájiť národný trh. Národ, národný jazyk je len zámienka. Buržoázia od počiatku sleduje svoje triedne záujmy; láskou k národnému jazyku len maskuje svoje skutočné ciele, aby získala pre svoje akcie široké masy a pobalamutila ich. Aj na Slovensku stal sa národný jazyk skoro prostriedkom buržoáznej demagogie: nacionalistická buržoázia sa usilovala zredukovať životné otázky slovenského ľudu na otázky jazyka a jeho práva v školách a v úradoch. Nacionalistické zneužívanie otázok jazyka a národa slúžilo jej na rozoštvávanie národov, na rozkladanie internacionalistického robotníckeho hnutia, ktoré od počiatku žiadalo slobodný, rovnoprávny rozvoj všetkých národov a ich jazykov.

Predmníchovská republika a tzv. slovenský štát dokonale odhalily falošnosť a farizejstvo buržoázie v otázkach národa a národného jazyka. Pravda je, že po r. 1918 uvoľnil sa určitý priestor pre rozvoj slovenského jazyka. Slovenčina dostala sa do škôl, úradov, verejného života, vznikla slovensky hovoriaca inteligencia. Ale kapitalistické zriadenie predmníchovskej republiky, udržiavanie Slovenska v stave zaostalej agrárnej krajiny ukázalo skoro, že buržoázia vo svojej protiľudovej politike zahatáva ďalší slobodný rozvoj národného jazyka.

Nie čudo, že v takejto situácii vznikly dve zdanlivo protichodné stanoviská buržoázie a jej jazykovedy voči slovenskému jazyku: po prvé stanovisko popierajúce existenciu samobytnosti, osobitnosti slovenského jazyka, žiadajúce čo najrýchlejšie násilné prispôsobenie slovenčiny češtine; po dru-

hé stanovisko „puristov", usilujúce sa oddialiť slovenčinu čo najviac od najbližšieho slovanského jazyka, od jazyka českého, od jazyka národa, s ktorým žil slovenský ľud od najstarších čias v najužšej kultúrnej vzájomnosti.

Obe stanoviská zodpovedaly dvom prúdom v tábore slovenskej buržoázie; prvé centralisticky orientovanej časti buržoázie, druhé časti ľudácko-separatistickej. Obe stanoviská, i keď zdanlivo protichodné, viedly v konečnom dôsledku k rovnakému výsledku: zahatávaly, škrtily slobodný rozvoj národného jazyka, stavaly mu do cesty umelé prekážky. Teda nie dosť, že celý kapitalistický režim škrtil rozvoj národa, jeho hospodárstva a kultúry; v buržoáznej jazykovede vymýšľaly sa aj osobitné teórie pre zahatávanie slobodného vývinu národného jazyka.

S osudom národného jazyka za kapitalizmu je to skrátka tak isto ako vôbec s celou otázkou národa. Buržoázia síce dopomohla, aby sa národy prebudily, skonštituovaly, avšak jej triedne, vykorisťovateľské postavenie voči širokým masám národa odhaľuje čím ďalej tým úplnejšie jej protinárodný charakter, čo sa nedá zakryť nijakými demagogickými rečami o národe, o národnom jazyku.

Slobodný a všestranný rozvoj slovenského jazyka je možný až dnes, keď sa Slovensko všestranne rozvíja, keď robotnícka trieda s internacionalistickou komunistickou stranou zastala si na čelo národa. Až teraz rozvíja sa slobodne naša národná kultúra, socialistická obsahom, národná formou. Aj slovenský jazyk sa rozvíja ako nikdy predtým.

Ako sa rozvíja dnes slovenský jazyk? Po prvé tým, že sa v skutočnosti až teraz náležite upevňuje, že si stále širšie masy slovenského ľudu vo všetkých krajoch Slovenska uvedomujú potrebu národného jazyka. A nielen že si to uvedomujú, ale aj učia sa používať, ovládať národný jazyk a ctiť si ho. Socialistická industrializácia, čulý hospodársky styk medzi jednotlivými krajmi, styk pracujúcich v hospodárskom, politickom a kultúrnom živote láme starú uzavretosť slovenských krajov a dolín. Rozmach hospodárskeho, politického a kultúrneho života na Slovensku si priam vynucuje masové rozšírenie a používanie národného jazyka. Mizne z čias feudalizmu zdedená jazyková rozcapartenosť. Vzniká láskavý pomer k národnému jazyku. Fakt je, že dnes v masách slovenského ľudu mocnie prirodzená túžba, ctižiadosť osvojiť si národný jazyk v hovore i v písme. V dôsledku osobitného vývoja Slovenska, dlhého pretrvávania zvyškov feudalizmu dovršuje sa až dnes, a to urýchlene, proces formovania a upevňovania slovenského národného jazyka na najširšej základni.

Druhá črta súčasného rozmachu slovenčiny je v tom, že sa nesmierne so dňa na deň obohacuje. Rozvoj jazyka ide zarovno s búrlivým rozvojom výroby, hospodárstva, kultúry, s budovaním ľudovodemokratického štátu, s rozširovaním socialistickej marxisticko-leninskej ideologie, s rozvojom vied, umení atď. Práve pred troma rokmi súdruh Stalin vo svojom geniálnom diele „O marxizme v jazykovede" povedal, že sféra jazyka je oveľa širšia ako sféra nadstavby. Sféra jazyka je takmer neobmedzená. Jazyk „súvisí s výrobnou činnosťou človeka priamo, a nielen s výrobnou činnosťou, ale aj s každou činnosťou človeka vo všetkých sférach jeho práce, od výroby po základňu, od základne po nadstavbu". To sa názorne potvrdzuje na dnešnom stave a vývine slovenského jazyka. Náš jazyk ako by doháňal

veky; v súvislosti s rozvojom priemyslu, dopravy, techniky, vedy rýchle sa obohacuje jeho zásoba slov, mení sa význam slov, mnohé zastaralé slová ustupujú do úzadia. Rýchle sa rodí slovenské odborné názvoslovie pre rozličné zamestnania a vedecké odbory. Nemení sa, pravda, štruktúra nášho jazyka; základný slovný fond a najmä jeho gramatická stavba ostávajú; avšak rozširovanie zásoby slov, spresňovanie gramatických pravidiel je dnes oveľa živšie ako kedykoľvek v minulosti. Náš jazyk sa rozvíja, aby bol stále spôsobilejší slúžiť rozvinutejšiemu bohatšiemu životu slovenského ľudu.

Upevňovanie národného jazyka do šírky a jeho vnútorné obohacovanie žiada si bezpodmienečne skoncovať so všetkými umelými prekážkami, ktoré by škrtily jeho slobodný a všestranný rozvoj. Čo dnes ohrozuje náš národný jazyk?

Netreba osobitne dokazovať, že dnes nehrozí nebezpečenstvo násilného prispôsobovania slovenčiny češtine a ktorémukoľvek inému jazyku. Socializmus, ktorý rieši i tie najstaršie a najzarytejšie nacionálne spory, ktorý zabezpečuje vzájomnú rovnoprávnosť a slobodný rozvoj národov, zbavil konečne aj slovenský jazyk hrozby akéhokoľvek utláčania, znásilňovania. Slovenský jazyk stal sa, vďaka oslobodeniu našej vlasti Sovietskym sväzom a vďaka budovaniu socializmu, prvý raz v histórii slobodným a rovnoprávnym medzi inými jazykmi.

Bratský český ľud dnes pomáha slovenskému ľudu, aby mohol rýchle dohnať, čo pre nepriazeň minulosti zameškal. Pomáha nám budovať na Slovensku priemysel, rozvíjať vedu, pomáha Slovensku, aby sa v smysle leninsko-stalinskej národnostnej politiky skoro aj fakticky vyrovnalo s českými krajinami. Až dnes, v epoche socializmu, v úzkom spojenectve s prvou socialistickou krajinou, Sovietskym sväzom, mohly sa naplno rozvinúť odveké túžby našich dvoch národov po spolupráci a vzájomnosti. A bratská pomoc českého ľudu preukazovaná slovenskému ľudu v minulých storočiach hlavne v oblasti kultúry, rozvíja sa dnes na všetkých úsekoch socialistickej výstavby krajiny. Aj na úseku národného jazyka. Český ľud dnes pomáha rozvíjať slovenský jazyk. Aj dnešná konferencia a účasť najpoprednejších českých jazykovedcov, akademikov Trávníčka a Havránka, vydáva svedectvo o tejto pomoci, o novom bratskom spolužití našich národov.

So strany iných národov teda nehrozí dnes slovenčine nebezpečenstvo.

Nebezpečenstvom však ostávajú pozostatky jazykového purizmu. Čo predstavuje jazykový purizmus na Slovensku? Jazykový purizmus je dieťa protičeského, ľudáckeho separatistického nacionalizmu. Nie je náhodné, že mnohí čelní predstavitelia purizmu boli aj horlivými prívržencami zradcovského, ľudáckeho režimu. Jazykový purizmus je prirodzená súčiastka ľudácko-nacionalistickej doktríny. Puristi sa usilovali násilne, všetkými spôsobmi oddialiť slovenčinu od češtiny, zasahovali najmä do slovníka; vyhadzovali odtiaľ nielen české slová, ktoré prešly do slovenčiny na základe odvekej kultúrnej spolupráce medzi našimi národmi a staly sa prirodzene majetkom nášho jazyka; puristi vyhadzovali zo slovenčiny dokonca aj slová základného slovného fondu, ktorý sa prirodzene do značnej miery prekrýva s fondom najbližšieho českého jazyka. Nakoniec puristi došli vo svojej protičeskej a protislovanskej ne-

návisti v ochudobňovaní jazyka tak ďaleko, že miesto slov príbuzných s českým a inými slovanskými jazykmi usilovali sa radšej prepašovať do slovenčiny neslovanské slová. Puristi v oblasti jazyka, zrovna tak ako hlinkovskí a tisovskí ľudáci v celej svojej zradcovskej politike, v strachu pred pokrokom usilovali sa nasilu zastaviť vývin jazyka. Purizmus je prejav bezuzdného ľudáckeho klerikalizmu, konzervativizmu, snahy zastaviť vývin, obnoviť temné sily stredoveku.

Netreba hovoriť, že purizmus nemohol zaraziť vývin slovenčiny. Dnes vo svetle Stalinovho učenia o jazyku vieme, že to ani nebolo možné. To však neznamená, že nám puristi nenarobili dosť veľké škody. Puristi značne ovplyvnili slovenskú jazykovedu a početných učiteľov slovenského jazyka na nižších a vyšších školách. Nebezpečenstvo purizmu je nielen v tom, že napomáha v zamaskovanej podobe uchovávať protičeské, ľudácke náhľady; hlavné nebezpečenstvo je v tom, že v dnešnej fáze rýchleho obohacovania jazyka môže byť purizmus často prekážkou všestranného rozvoja nášho jazyka. Treba raz navždy jasne povedať, že čistota jazyka nespočíva v tom, že sa budeme snažiť jazyk násilne izolovať, oddeliť stenami od iných jazykov. Jazyky rozličných národov sa odjakživa navzájom obohacovaly. Je celkom prirodzené, že slovenský ľud bral si často v minulosti slová najmä od českého ľudu, ako od najbližšieho brata. A je tiež prirodzené, že aj v budúcnosti budú si oba naše národy stále vzájomne aj takto pomáhať. A nemusí nikoho hlava bolieť, že by snáď takto vznikla ujma slovenskému či českému jazyku; oba naše jazyky sú ešte len na počiatku veľkého socialistického vývinu, vývinu, v ktorom sa v plnej miere rozvíja ich svojráznosť a osobitnosť. A treba tiež povedať, že náš jazyk bude sa obohacovať aj z iných jazykov, aj z takých, z ktorých sa obohacoval v minulosti zriedkavejšie. Nové vzťahy, stále užšia spolupráca ľudovodemokratických krajín a Sovietskeho sväzu prejaví sa nutne aj v našom jazyku.

S bojom proti purizmu treba nerozlučne spájať boj za čistotu, ušľachtilosť a vysokú kultúru nášho národného jazyka. Sú aj takí ľudia, ktorí myslia, že boj proti purizmu znamená uzákoniť a trpieť zhovievavosť proti všetkým nedbanlivostiam, lajdáctvu v hovorenej či písanej reči. Komunisti a všetci statoční budovatelia socializmu si vysoko vážia národný jazyk. Náš jazyk pestoval náš ľud po staročia, ľud ho uchránil v boji proti všetkým podmaniteľom a utláčateľom a vypracoval ho v najťažších podmienkach k neobyčajnej bohatosti, ľubozvučnosti, ohybnosti a kráse. Úcta k tomuto jazyku je neodňateľnou súčasťou nášho socialistického vlastenectva. Lásku a úctu k jazyku prejavíme aj tak, že sa ho budeme usilovať v úplnosti ovládať, bez chýb, bez znetvorenia. Preto preč so všetkou nedbanlivosťou, neúctou k jazyku! Treba na vyšší stupeň priviesť jazykovú výchovu na našich školách, zvýšiť kultúru reči v celom verejnom živote, najmä však v tlači, v knihách a novinách, v dielach pôvodných i v prekladoch, v rozhlase, divadle, vo verejných prejavoch, v úradoch a všade inde. Ak má náš jazyk dobre slúžiť v styku medzi ľuďmi, starajme sa, aby bol vždy bez kazov, aby bol taký krásny a priezračný, ako nám ho odovzdal ľud, ako ho poznáme z našich nádherných rozprávok, piesní a ako ho vypestovali klasici našej literatúry, Štúr, Kalinčiak, Kukučín, Hviezdoslav, Tajovský, Jesenský, Timrava, Jilemnický a iní.

Pristupujeme k úprave slovenského pravopisu. Ide o to, aby sa grafický, písomný obraz nášho jazyka čo najlepšie kryl s jeho hovorenou podobou. Vieme, že pravopis nemôže síce zmeniť vývin jazyka, ani ho podstatne ovplyvniť, avšak zlým pravopisom dá sa narobiť dosť škody, najmä pri jazykovej výchove mládeže. Preto treba k úprave pravopisu pristupovať so všetkou vážnosťou. Treba ju vykonať tak, aby náš národný jazyk mohol ešte účinnejšie pomáhať v boji za socializmus. Ide najmä o to, aby sme zjednodušili niektoré pravidlá písania, doplnili pravopisný slovník, spresnili niektoré gramatické pravidlá. Predložené návrhy vcelku znamenajú zjednodušenie. Sledujú snahu, aby sa ľuďom pri učení jazyka nekládly prekážky nesmyselnými pravidlami písania. Návrh na úpravu pravopisu, ktorý vypracoval Ústav slovenského jazyka SAV, predložili sme verejnosti minulú jeseň na široké demokratické prediskutovanie. I keď sa diskusia nerozvinula tak, ako sme plánovali, predsa sa na nej zúčastnilo veľa ľudí. Nedá sa ani porovnať s pravopisnými diskusiami v minulosti, ktoré boly zväčša len záležitosťou niekoľkých jazykovedcov. Diskusia mala široký demokratický charakter. A ukázala názorne, akej pozornosti a láske teší sa náš národný jazyk u všetkých pracujúcich. Podľa mnohých cenných pripomienok bol text nových Pravidiel znovu upravený. V niektorých otázkach nedošlo sa k jednomyseľnosti. Dnešný aktív má posúdiť prepracované návrhy a dať smernicu pre dokončenie pravopisnej úpravy.

Nakoniec treba pripomenúť, že pravopisná úprava nedá sa vykonať tak, že ľubovoľne a mechanicky uplatňujeme niektoré princípy, i keď sú to princípy na prvý pohľad veľmi lákavé. Mnohí si napr. myslia, že možno pravopis bez obmedzenia zjednodušovať. Keď zjednodušujeme, skoro prídeme ku skúsenosti, že ak prekročíme určitú hranicu, prechádzame so zjednodušovaním do jeho protikladu, nedosiahneme zjednodušenie, ale skôr skomplikovanie veci. Zdalo by sa napríklad, že možno fonetický princíp pri písaní uplatňovať bez obmedzenia. Ak sa o to pokúsime, skoro zbadáme, že nás metafyzické, mechanické uplatňovanie fonetického princípu privedie do absurdnosti, k porušeniu logiky, vnútornej zákonitosti jazyka, miesto zjednodušenia zanesieme do jazyka nepresnosť, neistotu, zmätok. Vývin jazyka, ako nás učil súdruh Stalin, má svoje vnútorné zákony, ktoré ako každé iné zákony majú objektívnu platnosť. A treba ich rešpektovať aj pri úprave pravopisu. Stalinské učenie o jazyku musí sa stať základom celej našej jazykovedy, z neho treba vychádzať, oň sa opierať aj pri úprave pravopisu.

O niekoľko dní síde sa v Bratislave X. sjazd Komunistickej strany Slovenska. Komunistická strana je organizátorka všestranného rozmachu našej vlasti a Slovenska v nej. Ona je iniciátorka socialistickej industrializácie, ktorá je hlavným prúdom všestranného hospodárskeho, politického a kultúrneho rozvoja Slovenska. S prácou a víťazstvom komunistickej strany súvisí aj definitívne upevnenie slovenského národného jazyka. Jeho slobodný rozvoj a rýchle obohacovanie. Pracujúci ľud víta X. sjazd Komunistickej strany Slovenska mnohými pracovnými záväzkami. Sišli sme sa, aby sme zavŕšili diskusiu o úprave nových Pravidiel, aby sme dali nášmu jazyku také pravidlá písania, ktoré by umožňovaly, aby sa slovenský jazyk stal ešte účinnejším pomocníkom ľudu v práci a v boji za socializmus. Pri-

pojme sa k záväzkom našich robotníkov a roľníkov, urobme dobre svoju prácu pri úprave pravopisu. Očistime slovenský pravopis od všetkých zatuchlín buržoáznej jazykovedy! Nech aj nový pravopis pomôže do života uviesť usnesenia X. siazdu strany o ďalšom rozmachu Slovenska v socialistickom Československu!

Referát Dr. Štefana P e c i a r a, riaditeľa Ústavu slovenského jazyka

Mojou úlohou je podať zprávu o priebehu a výsledku pravopisných diskusií, ktoré sa konaly od jesene minulého roku do jari tohto roku, ako i o výsledku prác Komisie pre vypracovanie nového vydania Pravidiel slovenského pravopisu.

Ako je známe, Ústav Slovenského jazyka SAV vypracoval návrh nového vydania Pravidiel slovenského pravopisu a predložil ho verejnosti na prediskutovanie a pripomienky. Návrh bol vydaný v náklade 20.000 exemplárov a rozoslaný školám, politickým organizáciám a kultúrnym inštitúciám, veľkým závodom i jednotlivým záujemcom.

Pravopisné diskusie otvoril súdruh Ondrej Pavlík článkom *S láskou pestujme náš národný jazyk* v Pravde z 27. septembra 1952 a článkom *O minulosti a prítomnosti nášho jazyka* v Kultúrnom živote zo 4. októbra 1952.

Prof. Pavlík vo svojich článkoch nabádal k úcte a láske k nášmu národnému jazyku, ktorý nás „bezprostredne spája so všetkými minulými generáciami, s celou históriou nášho ľudu a národa". Láska a úcta k jazyku našich prekrásnych rozprávok a ľudových piesní, k jazyku našich národných buditeľov a klasikov našej literatúry, Bernoláka, Štúra, J. Kráľa, Sládkoviča, Kalinčiaka, Hviezdoslava, Kukučína, Tajovského, Timravy, Jesenského, Jilemnického, k jazyku hrdinských budovateľov socializmu — láska a úcta k tomuto jazyku, uvedomelá a činorodá účasť na jeho zveľaďovaní „je nevyčerpateľným žriedlom našej národnej hrdosti i opravdivého socialistického vlastenectva". Dnes, keď sa pri socialistickej výstavbe zmnohonásobujú vzťahy medzi jednotlivými slovenskými krajmi a rozličnými oblasťami hospodárskeho, spoločenského a politického života, keď sa nebývalým tempom rozvíja vzdelanosť a kultúra našej krajiny, stáva sa spisovný jazyk majetkom celého národa, všetkého pracujúceho ľudu. Nielen u našej inteligencie, ale aj u každého robotníka a roľníka rastie potreba a túžba osvojiť si spisovný jazyk slovom i písmom. Prof. Pavlík ďalej zdôraznil, že za takejto situácie práca na ustaľovaní pravopisných a gramatických pravidiel, diskusia, ktorá sa pritom rozvinie, má sa stať dôležitou etapou v boji proti škodlivým vplyvom a prežitkom buržoáznej jazykovedy, najmä „proti buržoáznemu nacionalizmu a kozmopolitizmu, za opravdivé socialistické vlastenectvo a proletársky internacionalizmus". Jasné smernice, ako tento boj viesť, ako pristupovať k riešeniu akýchkoľvek jazykovedných a teda i pravopisných problémov, poskytujú nám geniálne práce J. V. Stalina.

V jeseni r. 1952 viedol potom Ústav slovenského jazyka verejné diskusie, a to jednak v tlači, jednak priamo na pracoviskách.

V tlači, najmä v kultúrnych týždenníkoch a v časopise Slovenská reč

uverejnili interní pracovníci aj externí spolupracovníci Ústavu slovenského jazyka sériu článkov, v ktorých osvetlili jednak niektoré všeobecné a zásadné otázky pravopisnej úpravy, jednak jednotlivé body návrhu. Uverejnily sa aj závažné pripomienky k návrhu a výťahy z mnohých pripomienok. Celkove vyšlo v tlači vyše 40 článkov, diskusných príspevkov a zpráv o návrhu, resp. o výsledkoch diskusií na pracoviskách. Okrem toho časopis Slovenská reč v priebehu diskusií prinášal recenzie a zprávy o sovietskych a iných pravopisných publikáciách.

Súčasne pracovníci Ústavu slovenského jazyka organizovali a viedli diskusie na rozličných pracoviskách, najmä na školách, v redakciách a nakladateľstvách, v kultúrnych inštitúciách, v internátoch i v závodoch. Celkom viedli pracovníci ústavu 31 diskusií v menších alebo väčších kolektívoch. Najväčšia účasť bola v závode V. Širokého v Trenčíne. Pekné diskusie s veľkým počtom účastníkov zorganizovaly aj OPS v Pov. Bystrici, v Liptovskom Hrádku, v Handlovej a i. Pre vidiecke osvetové krúžky, ktoré maly usporiadať pravopisné diskusie, vypracovali sme v ÚSJ prednášku o vývine nášho spisovného jazyka a o chystanej pravopisnej úprave.

Diskusie usporiadané z príležitosti vydania návrhu nových Pravidiel slovenského pravopisu sledovaly tieto ciele: 1. oboznámiť čo najväčší počet pracujúcich so základnými otázkami nášho spisovného jazyka, najmä pravopisu a tak prispieť k zvýšeniu jazykovej kultúry v širokých masách, 2. dať našim jazykovedcom príležitosť, aby konkrétnou prácou rozvinuli boj proti prežitkom buržoáznej jazykovedy a za preniknutie marxizmu do našej jazykovedy, 3. poskytnúť jazykovedcom príležitosť, aby si bezprostredným stykom s masami pracujúcich overili, či je ich práca správne orientovaná na praktické potreby dnešnej spoločnosti, a 4. zistiť mienku verejnosti, v čom návrh nových Pravidiel vyhovuje a v čom nevyhovuje.

Keď dnes máme kriticky a sebakriticky hodnotiť priebeh a výsledky diskusií, treba konštatovať, že celkom dobre splnily posledné dva ciele, ale v omnoho menšej miere splnily prvé dva ciele, t. j. cieľ výchovný a cieľ ideologicko-politický. Pravdaže, v priebehu pravopisných diskusií záujem o otázky nášho spisovného jazyka mimoriadne stúpol, nikdy predtým sa u nás toľko a tak živo nediskutovalo o pravopisných otázkach a o otázkach jazykovej správnosti ako po vydaní návrhu a čo je najviac potešiteľné, tento záujem už neochabol, ale stúpa, ako to dosvedčujú rozličné dotazy, ktoré čoraz častejšie prichádzajú do Ústavu slovenského jazyka. To je všetko pravda. Ale rovnako nemožno poprieť, že sa nám jazykovedcom nepodarilo zainteresovať široké masy pracujúcich o otázky u v e d o m e l e j jazykovej kultúry v takom rozsahu, ako by sme si to sami želali a ako je žiadúce v socialistickej spoločnosti. Do Ústavu slovenského jazyka došlo k návrhu iba 124 písomných pripomienok od kolektívov alebo od jednotlivcov. Prevažná väčšina kolektívov, v ktorých sa o návrhu diskutovalo, nám svoje pripomienky neposlala. Preto nemôžeme byť s dosiahnutými výsledkami spokojní. Pritom si, pravda, uvedomujeme, že správny uvedomelý vzťah k celonárodnému a spisovnému jazyku nemožno vštepiť širokým masám pracujúcich naraz, jednorázovou akciou. Tu musí ísť o dlhotrvajúci, nepretržitý proces sústavnej výchovy, ktorá sa začína v rodine a v škole a ktorá

vedie k ustavičnému zvyšovaniu jazykovej kultúry v celej spoločnosti. Netreba ani pripomínať, že pestovanie jazykovej kultúry nie je samoúčelné, ale že je súčasťou výchovného procesu všestranne rozvinutej osobnosti a je hlboko opodstatnené marxistickou definíciou jazyka ako bezprostrednej skutočnosti myslenia. J. V. Stalin zdôraznil, že gramatika, ktorá spolu so základným slovným fondom tvorí základ jazyka, „je výsledkom dlhotrvajúcej abstrahujúcej práce ľudského myslenia, ukazovateľom obrovských úspechov myslenia". Z toho vyplýva, že zdokonaľovanie jazyka, správne chápanie a uvedomelé používanie jeho pravidiel napomáha rozvíjanie nášho myslenia. V tejto oblasti čaká na nás jazykovedcov ešte veľa úloh.

Rovnako ani s hľadiska ideologicko-politického a teoretického nemôžeme byť s výsledkami diskusií celkom spokojní. Diskutovali sme síce a stále veľa diskutujeme o mnohých zásadných a teoretických otázkach, ako je napr. otázka celonárodného charakteru spisovného jazyka, otázka pomeru spisovného, celonárodného jazyka a nárečí, otázka prenikania krajových, nárečových prvkov do spisovného jazyka, otázky jazykovej normy a jazykovej správnosti, otázka purizmu a jazykovej čistoty, otázka jednotnej spisovnej výslovnosti, otázka základného princípu nášho pravopisu, ďalej otázky vzájomného vzťahu jednotlivých složiek jazyka, resp. príslušných jazykovedných disciplín, diskutujeme o základných otázkach syntaxe, morfologie, lexikologie i fonetiky. Naša chyba je však v tom, že výsledky týchto diskusií ostávajú zväčša v úzkom kruhu odborníkov a len málo z nich sme publikovali. Nerozvinuli sme doteraz na konkrétnom materiáli účinnú kritiku buržoáznej jazykovedy. I tu budeme musieť pri vydaní nových Pravidiel dohoniť, čo sme zameškali pri pravopisných diskusiách. Neslobodno zabúdať, že sme na začiatku novej, stalinskej epochy v dejinách jazykovedy a že na začiatku tejto novej epochy treba na základe Stalinovho učenia o jazyku podrobiť kritickej revízii každú teoretickú otázku, každú tézu buržoáznej jazykovedy. Ak má táto revízia priniesť pozitívne výsledky pre rozvoj našej jazykovedy na marxistickom základe, treba ju urobiť seriózne, s použitím výsledkov sovietskej jazykovedy, so súčasným zhodnotením pokrokových tradícií v našej jazykovede, pričom všetky teoretické závery treba bohato doložiť konkrétnym jazykovým materiálom. A to nie je ľahká práca. To vyžaduje aktívnu účasť všetkých slovenských jazykovedcov, starších i mladších. Dnes sme iba na jej začiatku.

Pravopisné diskusie maly teda vážne nedostatky. Ale aj pri uvedených nedostatkoch maly verejné diskusie o slovenskom pravopise veľký význam. Naša verejnosť sa znovu presvedčila, že sa naše najvyššie politické a štátne orgány všemožne starajú o rozvoj našej národnej kultúry, nášho národného jazyka. Všetci sme si uvedomili, že sa v našom ľudovodemokratickom zriadení otázky spisovného jazyka stávajú otázkami všetkých pracujúcich a prestaly byť doménou úzkeho kruhu odborníkov-jazykovedcov. Táto skutočnosť zmnohonásobuje zodpovednosť jazykovedcov pri práci na normatívnych príručkách. My jazykovedci sme v priebehu diskusií získali mnoho cenných skúseností i priamych popudov k ďalšej práci. Diskusie ukázaly, že naša verejnosť prijíma navrhované pravopisné úpravy v podstate so súhlasom a že už netrpezlivo očakáva nové, zlepšené vydanie Pravidiel. Sú-

časne sa však pri diskusiách ukázaly niektoré vecné i technické nedostatky návrhu. Diskusie teda priamo pomohly zlepšiť nové vydanie Pravidiel.

Prv ako prikročíme k vecnému zhodnoteniu výsledkov diskusií, treba sa zmieniť o návrhu Pravidiel, o ktorom sa diskutovalo.

Potreba nového vydania základnej normatívnej príručky spisovného jazyka pociťuje sa u nás už dlhší čas, najmenej od r. 1948. Práce na návrhu nových Pravidiel sme začali v Ústave slovenského jazyka r. 1950. Pre rozličné vonkajšie okolnosti sa však práce s prípravou návrhu nových Pravidiel oddialily a návrh vyšiel až na jeseň r. 1952.

Pripomeňme si tu, prečo staré Pravidlá z r. 1940 v našom novom, ľudovodemokratickom zriadení nevyhovovaly. Predovšetkým nevyhovovaly ideologicky ako produkt buržoáznych jazykovedcov-puristov. Dôsledky purizmu sa prejavily najmarkantnejšie v slovníkovej časti Pravidiel v tom, že do nej neboly úmyselne pojaté niektoré bežne používané slová a mnoho slov bolo označených hviezdičkou alebo iným spôsobom ako nesprávne. Prirodzene, že slovník starých Pravidiel neobsahoval a nemohol obsahovať desiatky slov a výrazov, ktoré sa zrodily v dnešnom novom hospodárskom a spoločenskom zriadení. Na druhej strane slovník starých Pravidiel obsahoval slová, ktoré odumrely s kapitalistickým a klérofašistickým zriadením. Ale staré Pravidlá nevyhovovaly úplne aj z iných príčin. Pri nebývalom rozmachu nášho národného jazyka po oslobodení a najmä po r. 1948, pri tvorení národných odborných terminologií všetkých vedných a technických odborov ukázaly sa mnohé poučky starých Pravidiel ako nepresné alebo celkom nesprávne. Bolo treba formulovať nové poučky, a to poučky, ktoré sa už neopierajú o teoretické základy buržoáznej jazykovedy, ale o výdobytky marxistickej jazykovedy, najmä o práce J. V. Stalina. Napokon staré Pravidlá nevyhovujú už ani z čisto pravopisnej stránky, a to najmä pre mnohé nedôslednosti pri písaní predpôn *s- (so-), z- (zo-),* pri označovaní kvantity cudzích slov a v niektorých iných prípadoch.

Všetky uvedené okolnosti sme mali pri sostavovaní návrhu nových Pravidiel na zreteli. Okrem toho sme starostlivo zvážili fakt, že sa u nás už mnoho rokov volá po zjednodušení nášho pravopisu. Je známe, že slovenskí jazykovedci pripravovali niektoré zmeny v slovenskom pravopise už pred r. 1940, ale klérofašistický režim tzv. slovenského štátu, ktorý bol protiľudový, nedovolil uskutočniť také pravopisné zmeny, ktoré by boly znamenaly uľahčenie nášho pravopisu.

Dnes je však situácia podstatne iná. V našom ľudovodemokratickom zriadení, keď sa maximálne uspokojovanie hmotných a kultúrnych potrieb všetkých pracujúcich stáva priamo základným ekonomickým zákonom, musí nám záležať na tom, aby sme aj zjednodušením pravopisu, jeho prispôsobením novým úlohám nášho spisovného jazyka prispeli k urýchleniu socialistickej výstavby našej vlasti.

Treba si prirodzene uvedomiť to, čo tu veľmi správne zdôraznil s. Pavlík, že totiž pravopis nemožno ľubovoľne zjednodušovať. Jednostranné „zjednodušenie" pravopisu na základe fonetického princípu bez ohľadu na morfologické členenie slov by vyvolalo nesmierne komplikácie a sťažilo by čítanie. Takýto pravopis si však dnes u nás nik nežiada. Keď hovoríme o fonetickom princípe ako o základnom princípe nášho pravopisu, máme na mysli okolnosť,

že v prevažnej väčšine prípadov možno spôsob písania slov a tvarov odôvodňovať výslovnosťou. Štúrova zásada „Píš, ako počuješ" platí vo veľkom rozsahu dosiaľ. A tento základný princíp slovenského pravopisu možno ešte viac zvýrazniť malou úpravou doterajšieho pravopisu v niektorých bodoch. Nemožno poprieť, že každé priblíženie pravopisu živej výslovnosti, ktoré nenarušuje priehľadnosť zrakového obrazu písaného jazyka, znamená zjednodušenie, uľahčenie pravopisu.

Že nie sme v tomto počínaní izolovaní a že upravovanie pravopisu nie je naša špeciálna slovenská choroba, ako sa domnievajú niektorí jednotlivci, ukazuje reforma ruského pravopisu po Veľkej októbrovej revolúcii a chystané nové zjednodušenie niektorých poučiek ruského pravopisu, chystaná úprava bieloruského pravopisu, vykonané dve reformy bulharského pravopisu (v r. 1945 a 1950), nedávna úprava jednotlivých poučiek v nemeckom pravopise i pripravovaná čiastočná úprava nám najbližšieho českého pravopisu.

Skrátka povedané, pravopisné reformy alebo úpravy sú bežným zjavom v živých, vyvíjajúcich sa jazykoch. Pravopisné reformy sledujú vývin príslušného jazyka. V jazykoch s kratšou spisovnou tradíciou bývajú pravopisné reformy častejšie ako v jazykoch s dlhšou spisovnou tradíciou. Pravopisné reformy sú odôvodnené najmä v obdobiach prudkého rozmachu jazyka. Toto platí aj o slovenskom pravopise.

Jediná vec, ktorej sa pri zjednodušovaní pravopisu treba vyvarovať, je plané radikálčenie a vulgarizácia spisovného jazyka.

Zárukou, že do týchto chýb neupadneme, môže nám byť iba správne teoretické východisko. Pri sostavovaní návrhu nových Pravidiel sme už takéto správne teoretické východisko mali. Bola to geniálna práca J. V. Stalina *Marxizmus a otázky jazykovedy*. Tézy J. V. Stalina o celonárodnom charaktere jazyka, o základnom slovnom fonde a slovnej zásobe, o ustavičnom obohacovaní slovnej zásoby v súhlase s rozvojom výroby a s celkovým rozvojom spoločnosti, o stabilnosti a odolnosti gramatickej stavby a základného slovného fondu, o stálom zdokonaľovaní gramatickej stavby — všetky tieto tézy boly pre nás záväznými smernicami pri našej práci. Opierajúc sa o základné Stalinove poučky o jazyku, o najnovšie výsledky sovietskej jazykovedy i o výsledky prác našich jazykovedcov, publikovaných od posledného vydania Pravidiel v r. 1940, mohli sme mnohé pravopisné i gramatické poučky a pravidlá formulovať presnejšie a výstižnejšie, ako to bolo v starých Pravidlách, mohli sme opraviť niektoré chyby starých Pravidiel. Ukazovateľom správnej cesty pri práci na návrhu nových Pravidiel bola nám najmä Stalinova téza, že „prechod jazyka od starej kvality k novej nedeje sa náhlym zvratom, zničením jestvujúceho jazyka a utvorením nového, ale postupným hromadením prvkov novej kvality, teda postupným odumieraním prvkov starej kvality". Na základe tejto tézy sme dospeli k názoru, že v slovenskom jazyku, ktorý je dielom mnohých generácií, a teda ani v slovenskom pravopise nie sú možné ani potrebné radikálne zmeny, nie je potrebná radikálna reforma. Treba len zdokonaliť a spresniť jestvujúce pravopisné pravidlá a uviesť ich do súladu s vývinovými tendenciami súčasného celonárodného jazyka, jeho gramatickej stavby a spisovnej výslovnosti.

Upustili sme teda od požiadavky radikálnej pravopisnej reformy s úplným odstránením ypsilonu, ktorú pred rokmi niektorí z nás propagovali. Takáto radikálna pravopisná reforma, ktorá by zasiahla celý náš doterajší pravopisný systém a ktorou by sa podstatne zmenil optický obraz spisovného jazyka, znamenala by priamo prelom v tradícii nášho spisovného jazyka, prelom, ktorý by bol spojený s veľkými národohospodárskymi a kultúrnymi škodami. Odstránením ypsilonu ochudobnili by sme náš pravopis o dôležitý rozlišovací prostriedok nielen pri homonymných slovách (napr. *byť — biť, vyť — viť*), ale aj v gramatických tvaroch pri rozlišovaní niektorých vzorov (napr. vzorov *žena — kosť, pekný — cudzí — páví,* pri skloňovaní základných a radových číslovíek a i.). Odstránením ypsilonu by sa podstatne oslabila základná, tzv. vybavovacia funkcia nášho pravopisu, ktorá záleží v tom, že pravopis napomáha ľahšie a rýchlejšie chápanie, porozumenie napísaného textu. Okrem toho by sa odstránením ypsilonu popretŕhala etymologická a historická súvislosť mnohých slov a tvarov s príbuznými slovami a tvarmi v najbližších slovanských jazykoch (v češtine, poľštine a ruštine).

Odstránenie ypsilonu bola teda požiadavka nedomyslená. Odôvodňovala sa jednostranne na základe fonologických kritérií. Namiesto odstránenia ypsilonu je aktuálna požiadavka zrevidovať počet tzv. vybraných slov a zjednodušiť poučku o dvojakom písaní slovesných tvarov na *-li/-ly* podľa gramatickej shody. O tom budem hovoriť ďalej.

Jazykovedci upustili aj od niektorých iných reformných návrhov, ako je odstránenie písmena *ô* a nahradenie tohto písmena spojením písmen *u+o,* zavedenie písmena *x* miesto doterajšej složky *ch* a rozpisovanie *x* v cudzích slovách ako *ks* alebo *gz* podľa výslovnosti (napr. *praks — egzemplár).* Tieto návrhy naša verejnosť totiž odmietla ešte pred započatím prác na návrhu nových Pravidiel, a to preto, lebo ide o zmeny, ktoré nevyplývajú z praktických potrieb.

Navrhované pravopisné úpravy, ktoré sme pojali do návrhu, vyplývajú jednak z vnútorných zákonitostí slovenského jazyka, jednak zo základného fonetického princípu nášho pravopisu a zo snahy zjednodušiť a uľahčiť náš pravopis tak, aby sa stal prístupným pre najširšie vrstvy pracujúcich.

Z vnútorných zákonitostí slovenčiny vyplýva návrh písať slovesné tvary na *-li* (minulý čas a podmieňovací spôsob) jednotne s *-i.* Tento návrh je odôvodnený predovšetkým jednotnou výslovnosťou *-li* (s mäkkým *ľ*) v tých krajoch Slovenska, kde sa rozlišuje *l — ľ,* ďalej spôsobom slovenského vykania *(Súdružka, kde ste boli?),* kolísaním skloňovania zvieracích mien muž. rodu medzi životnými a neživotnými, pričom sa toto kolísanie prenáša aj na slovesný prísudok v tvaroch na *-li (medvede bežaly — medvedi bežali).* K uvedeným dôvodom pristupujú aj dôvody praktické, najmä požiadavka, aby sa zjednodušily komplikované pravidlá o shode prísudku s podmetom, keď ide o viacnásobný podmet (porov. napr. umelé rozlišovanie *zajac a líška bežali — dva zajace a líška bežaly).*

Z vnútorných zákonitostí slovenčiny vyplýva aj návrh rozlišovať predložky *z(zo) — s(so)* podľa gramatického významu, t. j. písať s 2. pádom vždy *z(zo)* a so 7. pádom vždy *s(so).* Doterajšie pravidlá o používaní predložky *s(so)* s 2. pádom neopierajú sa totiž o živé kategórie v dnešnom ja-

zyku, a preto v praxi pôsobia ťažkosti, najmä pri abstraktných významoch (napr. *so stanoviska, s hľadiska*), ale aj pri niektorých konkrétnych významoch (napr. *s voľa, s lúky, z výletu*). V praxi stále viac preniká pravidlo, že s 2. p. píšeme predložku *z(zo)*, so 7. p. predložku *s(so)*. Uzákonením tohto pravidla iba zvýrazníme tendenciu, ktorá je v našom jazyku živá.

Z vnútorných zákonitostí slovenčiny a súčasne zo základného fonetického princípu nášho pravopisu vyplýva návrh písať predpony *s-, z-, zo-* podľa výslovnosti. V slovenskej spisovnej výslovnosti, ktorá sa opiera o výslovnosť v ľudovej reči, rozšírenú prakticky na celom slovenskom jazykovom území, vyslovujeme totiž pred neznelými spoluhláskami (ako sú *p, t, ť*) predponu *s-*, pred znelými spoluhláskami (ako sú *b, d, ď*) a rovnako aj pred zvučnými spoluhláskami *(m, n, ň, l, ľ, r, j, v)* predponu *z-* a v slabičnej podobe vždy *zo-* (nikdy nie *so-*). Napr.: *spáliť, stratiť,* ale *zbierať, zdierať, zmysel, zložiť, zviazať, zošiť, zomknúť* ap.

Zo základného fonetického princípu nášho pravopisu vyplýva návrh, aby sa kvantita samohlások označovala dôsledne nielen v domácich slovách, ale aj v cudzích slovách (napr. *biológia, séria, telefón* ap.). V mnohých prípadoch (napr. v slovách na *-éria)* ide len o dôsledné uplatnenie jestvujúceho pravidla a o odstránenie výnimiek.

Ostatné návrhy na úpravu doterajších pravopisných pravidiel vyplývajú zo snahy zjednodušiť a uľahčiť náš pravopis. Sú to otázky viac-menej technického rázu, pri ktorých nejde o priamu súvislosť pravopisu so zvukovou podobou alebo s gramatickou stavbou jazyka a pri ktorých sa preto môžu vo väčšej miere uplatniť praktické zretele a konvencia. Je to rozdeľovanie slov na konci riadku, písanie veľkých písmen a interpunkcia. Pri týchto troch bodoch sme sa usilovali v spolupráci s českými jazykovedcami o také riešenie, ktoré by bolo prijateľné nielen pre slovenčinu, ale aj pre češtinu. O správnosti tohto stanoviska nemožno pochybovať.

Pri rozdeľovaní slov išlo o to, aby sa čo najviac uplatnila zásada mechanického rozdeľovania. Ako ste sa mohli presvedčiť z návrhu a ako sa všeobecne konštatuje aj v pripomienkach, navrhované riešenie znamená skutočné zjednodušenie.

Pri otázke písania veľkých písmen išlo najmä o spresnenie pojmu vlastného mena a o vypracovanie presnejších poučiek o písaní veľkých písmen vo viacslovných pomenovaniach (ako napr. *Slovenský raj, Ďaleký východ, Dedina Mládeže, ulica 1. mája, námestie Slobody, Krajský výbor obrancov mieru* atď.). V podstate sme však v tomto bode nemenili doterajšie poučky.

Pri interpunkcii išlo o spresnenie doterajších poučiek o používaní jednotlivých interpunkčných znamienok, najmä čiarky. V súvislosti s písaním čiarky sme v návrhu presnejšie vymedzili pojem voľného a tesného prívlastku a prístavku.

Okrem uvedených čisto pravopisných otázok bolo treba v návrhu riešiť aj základné otázky spisovnej výslovnosti a niektoré otázky gramatické i otázky slovníka. Pri riešení týchto otázok sme vychádzali zo Stalinovho učenia o nerovnomernosti vývinu jednotlivých složiek jazyka. Kým gramatická stavba a základný slovný fond sa menia veľmi pomaly a v podstate sa zachovávajú celý rad epoch, zatiaľ slovná zásoba, ktorá priamo odráža zmeny

vo výrobe, v základni i v nadstavbe, „je v stave temer ustavičných zmien". Z toho vyplýva, že v normatívnych gramatikách treba zachytiť a poučkami vystihnúť živé vývinové tendencie a odlíšiť ich od tých pravidiel, ktoré zastaraly alebo prestávajú platiť. Normatívny slovník treba ustavične dopĺňať novými slovami a vynechávať z neho zastaralé slová, ktoré sa prestaly používať. Keďže Pravidlá slovenského pravopisu platia u nás ako základná normatívna príručka nielen v oblasti čisto pravopisnej, ale aj v oblasti gramatiky, ba i v oblasti slovníka, bolo treba pri vypracúvaní návrhu starostlivo uvážiť, ktoré z doterajších gramatických poučiek sú už zastaralé alebo nepresné a ktoré sa žiada doplniť. Pri slovníkovej časti bolo treba doplniť veľké množstvo nových slov, ktoré sa dnes bežne používajú a ktoré v starých Pravidlách neboly, a súčasne bolo treba vynechať niektoré slová, ktoré sa prestaly používať. V zásade sme vynechali aj všetky slová, ktoré sa pokladajú za nesprávne alebo za nespisovné. V tomto bode bola naša práca zvlášť zodpovedná. Nebolo by bývalo správne postupovať priamočiaro puristicky a vynechať všetky slová, ktoré sú v starých Pravidlách označené hviezdičkou. Ako vieme, puristi prenasledovali aj mnoho dobrých a potrebných slov, pretože chceli slovenčinu čo najviac vzdialiť od češtiny. Preto sme pri každom slove, ktoré bolo v starých Pravidlách označené hviezdičkou, starostlivo skúmali, či je doložené u klasikov našej literatúry alebo či sa dnes bežne používa. V takomto prípade sme príslušné slovo zaradili do slovníka Pravidiel. Takýchto slov bolo pomerne mnoho (napr. *pilný, samozrejmý, schôdza, hluk, žehlička, sústruh, sústružník* a i.). O niektorých slovách ešte diskutujeme. Rozhodneme o nich v širšej komisii.

V gramatickej časti Pravidiel sme zrevidovali všetky poučky, odstránili sme niektoré nevyhovujúce poučky a formulovali sme nové (napr. poučky o spájaní základných a druhových číslovíek s podstatnými menami), spresnili sme mnohé tvaroslovné poučky, najmä zo skloňovania, i niektoré poučky o odvodzovaní slov. Pri tejto práci sa nám opäť potvrdila hlboká pravdivosť Stalinovej poučky o stabilnosti gramatickej stavby. Mnohé gramatické pravidlá platia v našom jazyku od Štúra až dodnes. Pravda, ani gramatická stavba nie je nemenná. Živé tendencie zápasia v nej stále s odumierajúcimi. Aj v dnešnej spisovnej slovenčine je mnoho prípadov kolísania, najmä v morfologii v tvaroch podstatných mien. Najmenej ustálená je koncovka 2. p. jedn. č. neživotných podstatných mien mužského rodu vzoru *dub*. V mnohých prípadoch sa tu používa aj koncovka *-a*, aj koncovka *-u*. V návrhu sme vo všetkých takýchto prípadoch ponechali dvojtvary (napr. *lístok, -tka/-tku; žltok, -tka/-tku)*. Iný prípad kolísania je 2. p. množ. čísla podstatných mien ženského a stredného rodu. Pri mäkkých vzoroch ide tu o kolísanie medzi tvarom s koncovkou *-í* a tvarom bez koncovky (napr. *žemieľ/žemlí, čerešieň/čerešní)*, pri tvrdých vzoroch ide o rozličné vkladné samohlásky (napr. *kvapiek/kvapôk/kvapák*). Novšieho dáta sú dvojtvary typu *výher/výhier, výzev/výziev, pásem/pásiem*. V živej reči prenikajú tu stále viac tvary s vkladným *ie*. Aj v týchto prípadoch sme v návrhu ponechali dvojtvary. Ďalej sme ponechali dvojtvary pri skloňovaní zdrobnenín na *-čik* typu *mesiačik, vtáčik*, v ktorých sa používajú jednak tvary s *i*, jednak tvary bez *i* (napr. *mesiačika/mesiačka, vtáčiky/vtáčky*).

Istý počet dvojtvarov sme v návrhu ponechali aj pri odvodzovaní slov.

Všeobecne známy je asi prípad ženských priezvisk typu *Figuli/Figuliová, Pauliny/Paulinyová, Fekete/Feketeová.* V mnohých prípadoch sme ponechali dvojtvary pri abstraktách typu *dynamickosť/dynamičnosť, komickosť/komičnosť, typickosť/typičnosť* a pri niektorých slovách na *-isko,* resp. *-ište* (napr. *bojisko/bojište*).

Niektoré dvojtvary sme uviedli preto, aby sme v diskusii prípadne mohli zistiť, ktorý z obidvoch tvarov je bežnejší.

Pri skloňovaní zámen sme v návrhu zmenili kvantitu tvarov ako *našich, vašich, našimi* ap. podľa prídavných mien, ale po opätovných diskusiách v ÚSJ sme od tejto zmeny upustili. I z pripomienok v celku vidieť, že sú tu už dosť vžité krátke koncovky (okrem 7. p. jedn. č., kde je dĺžka).

V návrhu bolo treba formulovať aj základné poučky spisovnej výslovnosti. Išlo tu vlastne len o spresnenie jestvujúcich poučiek, najmä pri výslovnosti niektorých spoluhláskových skupín. V dvoch prípadoch sme v návrhu pripustili dvojakú spisovnú výslovnosť, a to v skupinách *le, li, lia, lie, liu* popri výslovnosti s mäkkým *ľ* aj výslovnosť s obyčajným *l* (napr. *lipa, len, liať, lietať* ap.), pričom sa výslovnosť s mäkkým *ľ* označuje ako starostlivejšia, a pri samohláske *ä* popri výslovnosti širokého *ä* aj výslovnosť s obyčajným *e* (napr. *päť, mäso, sväzok* ap.). Pri rytmickom zákone bola odstránená výnimka v príčastiach typu *vládnúci, píšúci, hádžúci,* kde sa podľa Pravidiel z r. 1940 písaly dve dĺžky za sebou.

Čiastočne sme v návrhu proti starým Pravidlám zmenili usporiadanie látky v jednotlivých oddieloch gramatickej časti. Postupovali sme tu podľa určitého systému od pravopisu k výslovnosti, ďalej sme zaradili niektoré poučky z tvorenia slov, poučky z tvaroslovia a niektoré poučky zo skladby a frazeologie.

Takto vypracovaný návrh, ktorý bol výsledkom kolektívnej práce pracovníkov Ústavu slovenského jazyka, sme predložili verejnosti na diskusiu a na pripomienky.

Ako som sa už zmienil, do Ústavu slovenského jazyka sme dostali 124 písomných pripomienok a okrem toho sme získali 31 záznamov z diskusií v rôznych kolektívoch, kde boli prítomní zástupcovia ÚSJ. Zo 124 pripomienok je 73 od jednotlivcov, ostatné od kolektívov, zväčša od učiteľských sborov. Zápisnice, ktoré sme sami získali, sú z učiteľských a žiackych kolektívov, z nakladateľstiev a z redakcií, z tlačiarní i z priemyselných závodov. Vo väčšine pripomienok sa návrh jednak hodnotí všeobecne, jednak sa zaujíma stanovisko k jednotlivým bodom návrhu alebo k jednotlivým poučkám. V niekoľkých pripomienkach sa zaujíma stanovisko aj k technickej stránke a vonkajšej úprave Pravidiel. Niekoľkí jednotlivci preštudovali návrh veľmi podrobne a podali pripomienky k mnohým poučkám a paragrafom. Týmto jednotlivcom vyslovujem v mene Ústavu slovenského jazyka osobitnú vďaku.

Návrh sa všeobecne hodnotí vcelku kladne. V prevažnej väčšine pripomienok sa vyslovuje súhlas s navrhovanými pravopisnými zmenami. Učiteľské kolektívy, tlačiarenskí korektori, študenti a mnoho iných kolektívov a jednotlivcov pokladá návrh za veľké zlepšenie proti starým Pravidlám a navrhované pravopisné zmeny za skutočné uľahčenie nášho pravopisu.

Nechýbajú, pravda, ani námietky. Možno pritom spomenúť, že niektoré

námietky sú založené na nedorozumení. Pokiaľ sme mali možnosť diskutovať v rozličných kolektívoch osobne, nestretli sme sa nikdy s takou námietkou, na ktorú by sme neboli vedeli uspokojivo odpovedať. Zmienim sa aspoň stručne o najčastejších námietkach k jednotlivým bodom navrhovanej pravopisnej úpravy, resp. k jednotlivým paragrafom a poučkám návrhu.

V otázke písania predložiek *z/zo, s/so* sa vyskytla námietka, že gramatický princíp, ktorý tu navrhujeme, je ťažší ako doterajšie rozlišovanie podľa významu. Táto námietka nie je opodstatnená a vyplýva z podceňovania gramatiky. Dnes už žiak 4. ročníka osemročnej školy vie bezpečne rozlišovať pády. Naproti tomu rozlišovanie významov „s povrchu", „so strany na stranu", „shora", „z vnútra", „zdola" ap., najmä pri prenesených významoch, pôsobí ťažkosti často aj učiteľom slovenčiny, a to preto, lebo toto rozlišovanie nemá vôbec oporu vo výslovnosti (ako je to napr. v češtine). — V istom počte pripomienok sa navrhuje riešiť pravidlá o písaní predložiek *s, z* paralelne s pravidlami o písaní predpôn *s-, z-,* t. j. písať aj predložky *s, z* podľa výslovnosti. O takomto riešení sme uvažovali. Nebolo by v dejinách spisovnej slovenčiny celkom nové, je známe už u Bernoláka. Neprikl onili sme sa však k tomuto riešeniu jednak preto, že by sme sa príliš odklonili od dnešnej normy, jednak preto, že by to znamenalo rozštiepenie predložky tej istej gramatickej funkcie vždy na dve predložky podľa prvej hlásky v nasledujúcom slove (písalo by sa napr. *so mnou, s tebou,* ale *z otcom; s peknou prácou,* ale *z dobrou prácou;* podobne aj v 2. páde). Takéto riešenie by dnes znamenalo vulgarizáciu spisovného jazyka. Paralelnosť s písaním predpôn *s-, z-, zo-* nie je tu ani potrebná, ani odôvodnená.

V súvislosti s otázkou písania predložiek *s/so, z/zo* sme v návrhu riešili otázku častice *zo* vo význame „asi" (napr. *zo dvaja, zo päť*), ktorá sa doteraz pokladala za predložku. Oddelenie častice *zo* od predložky *z, zo* sa pokladá v pripomienkach všeobecne za správne.

O otázke písania predpôn *s-, z-, zo-* sa diskutovalo veľmi mnoho. Prevažná väčšina diskutujúcich s touto zmenou súhlasí a pokladá ju za uľahčenie pravopisu, keďže ide o sblíženie pravopisu s výslovnosťou. Najmä učiteľské kolektívy a korektori uvítali túto zmenu. Pritom sa v diskusiách žiadalo, aby sa táto zmena vykonala dôsledne, t. j. aby sa podľa výslovnosti písaly aj príslovkové složky (napr. *sprvu, sprava, spravidla, spakruky)* a složené predložky (napr. *sponad, spomedzi, spopod*). Veľa sa v tejto súvislosti diskutovalo o výslovnosti a pravopise slov *smer, svah, smena* a niektorých iných, v ktorých výslovnosť nie je ešte ustálená (napr. *smysel, sväz).* Dosť veľký počet diskutujúcich sa vyslovil za rozlišovanie slov *smena* a *zmena;* mnohí pokladajú za účelné rozlišovať aj slová *zpráva* („zvesť") a *správa,* hoci tu je výslovnosť rovnaká. Ozvaly sa však aj hlasy za jednotné písanie *správa* (v oboch významoch) a *zmena* (v oboch významoch). Vo veci rozlišovania týchto dvojíc nemajú ani jazykovedci jednotné stanovisko, a preto by sme radi vypočuli aj Vašu mienku. Pri dvojici *správa — zpráva* si treba uvedomiť, že by tu išlo o jedinú pravopisnú výnimku svojho druhu, pri dvojici *smena — zmena* ide o otázku výslovnosti. Niet jednotnej mienky ani v otázke výslovnosti slova *smer* a odvodených slov *smerný, smerovať, usmerňovať* ap. Divadelní a rozhlasoví pracovníci majú zaužívanú výslovnosť „zmer", za takúto výslovnosť a teda

i písanie so *z* je aj väčšina našich jazykovedcov, ale na druhej strane treba konštatovať, že výslovnosť „zmer, zmerovať" je vo všeobecnosti málo rozšírená a že je bežnejšia výslovnosť „smer, smerovať". I v tejto veci by sme radi počuli mienku účastníkov dnešného aktívu.

Zo zásadných námietok proti fonetickému písaniu predpôn *s-, z-, zo-* nemožno súhlasiť s názorom, že priemerne vzdelaný človek nevie rozlíšiť znelé a neznelé, resp. zvučné spoluhlásky. O tejto veci sa naši žiaci učia už v 3. ročníku osemročnej školy. Ostatne túto vec sa netreba osobitne učiť, pretože si správnu výslovnosť v tomto bode osvojujeme všetci už v detstve. — Vážnejšia sa zdá námietka, v ktorej sa hovorí, že sa v návrhu nepostupuje jednotne pri všetkých predponách. Kým pri predponách *s-, z-, zo-* sa zdôrazňuje princíp fonetický, pri ostatných predponách (napr. *bez-, roz-, nad-, pod-*) sa ponecháva princíp morfologický. Na túto námietku odpovedáme takto: Pri predponách *bez-, roz-, nad-, pod-* sa v slovenskom pravopise dôsledne zachováva morfologický princíp od čias Bernolákových a Štúrových. Nikdy sa nežiadalo uplatniť aj tu fonetický princíp. Naproti tomu pri predponách *s-, z-, zo-* uplatnili fonetický princíp už Bernolák a Štúr a od hodžovsko-hattalovskej reformy tento princíp postupne opäť preniká v stále väčšom rozsahu. Od stavu, ktorý je kodifikovaný s mnohými nedôslednosťami v Pravidlách z r. 1940, je k nášmu návrhu už len nepatrný krok. Ďalej si treba uvedomiť rozdiel medzi predponami *bez-, roz-, nad-* atď. a predponou *s-*. Pri slabičných predponách *bez-, roz-, nad-* ap., ktoré majú na konci znelú spoluhlásku, nemá optický obraz nepriaznivý vplyv na výslovnosť, kým pri neznelej predpone *s-* náš doterajší pravopis priamo kazí spisovnú výslovnosť (možno počuť vyslovovať napr. „složiť", „sošiť", „somknúť sa" miesto správneho *zložiť, zošiť, zomknúť sa* ap.). Napokon je dôležité, že pri predponách *s-, z-, zo-* v slovenčine splynuly pôvodné dve predpony *s-* a *iz-*, ktorých významy sa dnes rozmanite preplietajú. Žiadať tu etymologický spôsob písania by znamenalo ignorovať stav v dnešnom jazyku. — Proti ďalšej námietke, že sa tu odchýlime od českého pravopisu, možno uviesť, že sa síce odchýlime v jednotlivých prípadoch, ale v podstate sa neodchýlime o nič viac ako doteraz. Okrem toho nám je známe, že sa v tomto bode pomýšľa na určitú úpravu aj v českom pravopise.

Celkove treba teda pokladať návrh Ústavu slovenského jazyka v tomto bode za plne odôvodnený. Dôležité je si pritom ujasniť, že poučka o fonetickom písaní predpôn *s-, z-, zo-* platí len tam, kde si v dnešnom jazyku predpony skutočne uvedomujeme, a neplatí pri slovách, v ktorých sa začiatočná spoluhláska *s* nepociťuje ako predpona (napr. *snem, smotana, svedok, sval* a i.). Tak napr. aj pri slove *smer* možno predponu *s-* dokazovať iba etymologickým rozborom. Pri slove *sväz* si predponu jasne uvedomujeme, keďže je tu zrejmá súvislosť so slovami *svázok, sviazať*. Výslovnosť „sväz" je síce dosť častá, ale nie je spisovná. Pri slove *svah* je súvislosť so slovesom *svažovať sa* veľmi oslabená, preto je tu bežnejšia výslovnosť „sv h".

O jednotnom písaní slovesných tvarov na *-li* je temer všeobecná shoda. Ojedinelé návrhy na iné riešenie, než aké podáva návrh, nie sú opodstatnené.

V tejto súvislosti sa treba zmieniť, že sa v našej verejnosti, najmä v radoch učiteľov a študentov, ešte stále v dosť veľkom počte ozývajú hlasy za

odstránenie ypsilonu. Znovu opakujem, že táto zmena by znamenala radikálny zásah do nášho pravopisu, a preto ju naši poprední jazykovedci nepovažujú za účelnú. Pokladáme však za možné zredukovať počet vybraných slov. Navrhujeme písať s mäkkým *i* slová *bisťu, stariga, starigáň, sirup, Vihorlat.*

V otázke označovania kvantity v cudzích slovách nebolo okrem jednotlivostí vážnych námietok.

V otázke písania a, pravda, aj vyslovovania zámenných tvarov *mojich, mojim, ich, im* ap. sme v pripomienkach zaznamenali protichodné názory. Prevláda však mienka, že dnešný stav je už dosť vžitý a že ho netreba meniť. K tejto mienke sa prikláňa aj prevažná väčšina jazykovedcov.

Mnoho námietok a pripomienok bolo k jednotlivým dvojtvarom a proti dvojtvarom vo všeobecnosti. Všetky námietky a pripomienky sme zvážili pri poslednej revízii návrhu a mnoho dvojtvarov sme odstránili. Tak sme odstránili napr. mnoho dvojtvarov v 2. p. jedn. č. vzoru „dub", dvojtvary pri niektorých slovách na *-čik* (napr. *koláčik*) a iné. Niektoré dvojtvary sú však v dnešnej spisovnej slovenčine natoľko živé, že by ich nebolo možno odstrániť bez násilného zásahu. Preto sme aj pri revízii návrhu v užšej pravopisnej komisii ponechali dvojtvary najmä v týchto prípadoch: a) v 2. p. jedn. č. vzoru „dub", kde sú v dnešnom jazyku živé obidve koncovky *(-a* aj *-u)*, a temer všade tam, kde sme z nejakej príčiny menili úzus proti starým Pravidlám; b) v 2. p. mn. č. typu *výher/výhier, pásem/pásiem, krídel/krídiel* a v obmedzenom počte slov vzoru „ulica" (napr. *gúľ/gulí, morúš/moruši*); c) v dosť veľkom počte zdrobnenín na *-čik* (napr. *miláčika/miláčka, nováčika/nováčka*); d) v malom počte slov na *-isko/ište* (napr. *bojisko/bojište*); e) v ženských priezviskách typu *Figuli/Figuliová, Fekete/Feketeová* a v niektorých iných jednotlivých prípadoch. Pri ženských priezviskách uvedeného typu treba uvažovať aj o tretej možnosti riešenia, t. j. o tvaroch *Figulová, Feketová, Škultétová* ap., v ktorých je vynechaná koncová samohláska príslušného mužského mena.

Pri čisto technických pravopisných otázkach, ako je rozdeľovanie slov, písanie veľkých písmen a interpunkcia, neboly v pripomienkach zásadné námietky. Vyslovovaly sa iba požiadavky spresniť jednotlivé poučky. Tieto požiadavky sme v odôvodnených prípadoch pri poslednej revízii plne rešpektovali. Ostáva otvorená otázka voľného a tesného prívlastku a prístavku. Jazykovedci sú vcelku za rozlišovanie týchto dvoch pojmov, ale niektorí vyslovujú obavy, či pravidlá o používaní, resp. nepoužívaní čiarky nebudú tu v praxi pôsobiť ťažkosti. Pripomínam, že v tomto bode chceme mať shodu s českým pravopisom. Radi by sme vypočuli najmä mienku spisovateľov a korektorov.

Z otázok spisovnej výslovnosti bola predmetom diskusií výslovnosť skupín *le, li, lia, lie, liu.* Rozhlasový a divadelní pracovníci žiadali pre rozhlas a pre divadlo ustáliť jednotnú výslovnosť typu *ľebo, ľen, ľipa, ľiať* atď. Rovnaké je aj stanovisko ortoepickej komisie Ústavu slovenského jazyka. Pravopisná komisia súhlasí s touto požiadavkou a pozmenila pôvodnú štylizáciu návrhu. Posledné znenie príslušnej poučky je uvedené v materiáloch, ktoré vám zaslal Ústav slovenského jazyka. Boli by sme radi, keby sa účastníci aktívu o tejto štylizácii vyslovili.

V súvislosti s otázkou výslovnosti samohlásky *ä* v slovách ako *sväz, mäso, päť* vyslovil istý počet jednotlivcov požiadavku, aby sa zo slovenského pravopisu odstránilo písmeno *ä*. O tejto požiadavke sme síce hovorievali pred rokmi vo svojich reformných návrhoch, ale dnes Ústav slovenského jazyka nepokladá túto zmenu za účelnú, a to najmä z dôvodov kultúrno-politických. Čo sa týka výslovnosti, pokladáme dnes za správnu i výslovnosť typu „zves, meso, peť", ktorá je častejšia, i výslovnosť typu „zväs, mäso, päť", ktorá je zriedkavejšia.

Okrem uvedených bodov sa diskutovalo aj o niektorých jednotlivostiach. Zmienky si zaslúži najmä otázka príčastia prítomného typu *vládnuci, píšuci*. V prevažnej väčšine pripomienok sa vyslovuje súhlas s riešením návrhu (t. j. s uplatnením rytmického zákona), ale niektorí naši jazykovedci sa tu usilujú vedecky odôvodniť dve dĺžky, teda tvary *vládnúci, píšúci*. Zaujímala by nás najmä mienka korektorov.

Ďalej by jazykovedcov zaujímala mienka členov aktívu o kvantite slov na *-ínec*, resp. *-inec*, ako sú *žrebčínec, chudobínec, holubínec*, či *žrebčinec, chudobinec, holubinec*. V niektorých slovách je bezpečne ustálená kvantita *-inec* (napr. *hostinec*). — Radi by sme sa s vami poradili aj o pravopise a výslovnosti slov na *-ýnať* (ako sú *potkýnať sa, uschýnať, zdochýnať* ap.). V pr xi sa tu totiž často píše spoluhláska *ň* (teda *potkýňať sa, uschýňať, zdochýňať*). Podobne aj v slovách *zahrnovať, prehrnovať, ohrnovať* ap. často nájdeme *ň* (teda *zahrňovať* atď.). V tomto poslednom prípade sme v návrhu ponechali dvojtvary.

Je ešte množstvo drobných otázok, týkajúcich sa pravopisu alebo výslovnosti jednotlivých slov alebo malej skupiny slov, o ktorých v Ústave slovenského jazyka často diskutujeme. Niektoré z týchto otázok sa možno vyskytnú aj dnes v diskusii. O sporných prípadoch bude môcť rozhodnúť širšia pravopisná komisia. Do svojho referátu som však nemohol tieto drobné jednotlivosti pojať. Medzi takéto jednotlivosti patria napr. aj otázky prepisu z cyriliky do latinky.

V závere svojho referátu sa stručne zmienim o práci užšej pravopisnej komisie, ktorú vymenoval Sbor povereníkov. Táto komisia pracovala od začiatku marca t. r. na revízii návrhu na základe pripomienok a výsledkov diskusií. Svoju prácu už v podstate skončila a o niekoľko dní predloží svoj elaborát širšej pravopisnej komisii, tiež vymenovanej Sborom povereníkov. Užšia pravopisná komisia zrevidovala každý paragraf a každú poučku návrhu, zjednodušila alebo spresnila mnohé poučky, v jednotlivých prípadoch vypracovala nové poučky. Okrem toho doplnila gramatickú časť tabuľkami skloňovacích a časovacích vzorov. Zrevidovala celú slovníkovú časť, doplnila ju o niektoré nové slová, ktoré sa nedávno začaly používať, ale dnes sú celkom bežné. Odstránila istý počet zastaralých slov alebo slov, pri ktorých niet pravopisných ani gramatických problémov. Doplnila väzby pri mnohých slovesách. Doplnila potrebné gramatické tvary pri množstve slov, odstránila veľký počet dvojtvarov a zaviedla slovenskú terminologiu (napr. „jedn. č." miesto „sg.", „mn. č." miesto „pl.", „2. p." miesto „gen." ap. Komisia však doteraz nevypracovala definitívny kultúrnopolitický a vecný úvod k Pravidlám. Túto úlohu nebolo vlastne možno splniť pred naším dnešným rokovaním.

Končím svoj referát, súdružky a súdruhovia. Podal som v ňom nielen zprávu o priebehu a výsledku pravopisných diskusií, ale tlmočil som i mienku užšej pravopisnej komisie a Ústavu slovenského jazyka k základným otázkam chystanej pravopisnej úpravy, k niektorým otázkam slovenskej gramatiky i k niektorým technickým otázkam nových Pravidiel slovenského pravopisu. Myslím, že je naším spoločným želaním, aby sme nášmu ľudu, naším robotníkom, roľníkom a pracujúcej inteligencii dali do rúk skutočne dokonalé dielo, ktoré bude bezpečným vodidlom pri používaní nášho spisovného jazyka a bude presvedčivým dokumentom novej epochy v dejinách nášho spisovného jazyka, epochy nevídaného rozmachu nášho národného jazyka, celej našej národnej kultúry. Toto nech je náš spoločný záväzok k blížiacemu sa X. sjazdu našej komunistickej strany, ktorá nás bezpečne vedie cestou pokroku, výstavby socializmu a mieru.

Prívet akademika Františka Trávníčka (preklad z češtiny)

Vážené shromaždenie, súdružky a súdruhovia!

Ide o spoluprácu medzi slovenskými a českými jazykovedcami. Táto spolupráca sama osebe nie je niečo nového. Ja, pamätník dôb ešte pred zriadením prvej ČSR, pamätník buržoáznej republiky, môžem potvrdiť, že spolupráca českých a slovenských jazykovedcov má dlhú tradíciu. Ale čo je zvláštne a nové, to je tá okolnosť, ktorá pramení z celého spoločenského poriadku tak na Slovensku, ako aj v Čechách, z veľkých, prevratných zmien, ktoré nastaly u nás po oslobodení našej vlasti v roku 1945 slávnou Sovietskou armádou a celým Sovietskym sväzom, ktoré súvisia s naším usilovným a rýchlym budovaním socializmu za účinnej pomoci socialistickej šestiny sveta, sovietskej pokrokovej vedy, ktorá je budovaná na základoch marxizmu-leninizmu.

A ja ako pamätník starších dôb nemôžem potlačiť svoju veľkú radosť z týchto prekrásnych okolností, za ktorých sa schádzame. Najmä z toho, že to Slovensko, ktoré bolo za prvej republiky zatláčané do úzadia, ktoré v oblasti priemyslu bolo zatlačené na mieru najnižšiu, je dnes v takom rozmachu, ktorý nemá v celom vývoji českého a slovenského národa obdoby. Sú to chvíle a momenty prekrásne a tak radostné, že sa musia odraziť i v našej práci a spolupráci. Boly odstránené niektoré prekážky našej spolupráce i v oblasti vedeckej a kultúrnej. Iste s českej strany, so strany českých vedcov boly tu predpoklady pre úprimnú spoluprácu s Vami. Boly tu i osobné styky medzi nami, avšak buržoázna veda, ktorá slúžila buržoáznej triede, zatláčala spoluprácu na poli hospodárskom a kultúrnom. Ja mám naozaj radosť z toho, že dnes môžem spolupracovať so slovenskými vedcami, s ktorými sa poznám už dlhšiu dobu, že Vám môžem za týchto krásnych podmienok preukázať bratskú pomoc.

Súdruh Pavlík krásne a správne povedal, že slovenčina ako celonárodný jazvk má budúcnosť v tom smysle, že má veľké úlohy v celom spoločenskom dianí. Úlohy slovenčiny sú omnoho vyššie, dôležitejšie a závažnejšie ako prv. S tým súvisí búrlivý rozvoj slovenčiny a ten sa musí odraziť napr. aj v otázke, o ktorú nám ide dnes, t. j. v otázke pravopisu. Iste je veľmi závažná okolnosť, že slovenčina sa stáva kultúrnym dorozumievacím jazykom

robotníckej triedy a všetkých pracujúcich. Ale myslím, že by nebolo správne hovoriť napr. o tom, že preto by sa mal slovenský pravopis zjednodušiť, uľahčovať. To by nebol správny názor. Nejde o zjednodušenie, uľahčenie pravopisu vzhľadom na to, že účastníkom všetkého diania je robotnícka trieda a všetci pracujúci. Ide o to, že nikdy slovenčina neslúžila tomu účelu, akému slúži dnes. Nejde o to, aby sa úroveň slovenského pravopisu znižovala, aby sa robily výhody robotníckej triede. To by sme nevyjadrovali správny pomer k robotníckej triede. Tak ako dávame robotníckej triede a našim pracujúcim najlepšie umenie, tak isto v ostatných oblastiach dávame robotníckej triede to, čo je najlepšie. Upravujeme pravopis tak, aby vyhovoval svojmu celonárodnému poslaniu a nejde tu o otázku zjednodušenia. Tých problémov, ktoré vyplývajú z celonárodnej úlohy spisovného jazyka, je mnoho. Treba si uvedomiť podstatu veci. Keby sme sa postavili na stanovisko, že ide o zjednodušenie, nevedeli by sme, kde sa máme zastaviť. Musíme si uvedomiť, že tu je iná príčina, hlbšia, a to je celonárodná funkcia slovenčiny, prispôsobenie slovenského jazyka novému, širokému celonárodnému poslaniu. Ďalej je dôležité si uvedomiť základnú funkciu pravopisu, vybavovaciu funkciu pravopisu, o ktorej sa zmienil už súdruh Peciar. Boly doby, keď za základnú funkciu pravopisu pokladalo sa presné zaznamenávanie jazyka. Vtedy vznikla tendencia propagovať fonetický pravopis. Ale presný fonetický pravopis by viedol k zmätkom. To je nesprávna zásada. Písaný jazyk, písomný prejav, ktoré sa zaznamenávajú, nadobúdajú spoločenskú funkciu vtedy, keď písaný prejav chceme čítať, t. j. keď chceme rozumieť tomu, čo týmto prejavom rozumel autor prejavu. Tu sa začína pravá funkcia pravopisu, t. j. uľahčiť porozumenie písaného jazyka.

Z toho vyplývajú niektoré závery. Rozdiel medzi „i" a „y" má dôležitú rozlišovaciu funkciu, a to v koreňoch slov i v koncovkách. Ypsilon nám umožňuje niektoré slová ľahšie poznať. Dnes čítame globálne, vo veľkých celkoch a všetko, čo podporuje čítanie, musíme v pravopise ponechať.

To sa týka napr. aj písmena „ô". Podľa môjho názoru písanie „ô" dobre vyhovuje príslušníkom všetkých slovenských nárečí: aj tým, ktorí majú *uo*, aj tým, ktorí majú *ó*, aj tým, ktorí majú *ua*. Preto myslím, že v tomto bode netreba slovenský pravopis meniť.

Ďalej by som chcel povedať niekoľko slov o spoločných črtách českého a slovenského pravopisu. O snahe prispôsobiť český pravopis slovenskému a opačne. Táto snaha je správna, lebo slovenčina a čeština sú jazyky veľmi príbuzné. Slovenčina má zo všetkých slovanských jazykov najbližšie k češtine. Nesmieme však zabúdať, že štruktúra oboch jazykov nie je totožná. Sú rozdiely hlavne v štruktúre hláskovej. Hláskova štruktúra je odlišná v češtine a slovenčine, preto vo väčšine prípadov nemožno uplatniť požiadavku rovnakého riešenia v českom i v slovenskom pravopise. Bude to možné iba tam, kde sú v slovenskom alebo českom pravopise možné dve riešenia a jedno z nich je shodné s riešením v druhom pravopise. Treba si uvedomiť svojbytnosť slovenčiny a jej odlišnosť od češtiny, najmä čo sa týka štruktúry hláskovej.

Záverom opakujem, že sa veľmi rád zúčastním na diskusiách o otázkach slovenského pravopisu. Dúfam, že aj dnes budem mať ešte k tomu príležitosť.

Prívet akademika Bohuslava Havránka (preklad z češtiny)

Súdružky a súdruhovia!

Chcem predovšetkým Váš aktív pozdraviť menom Ústavu jazyka českého Československej akadémie vied. Už aj preto, že práce na novej úprave pravopisu vedú sa paralelne: v našom ústave na českom pravopise, ako tu v Bratislave vo Vašom ústave na slovenskom pravopise.

Nechcem opakovať to, čo tu veľmi pekne bolo povedané predo mnou o celom ideologickom význame dnešnej starostlivosti o spisovný národný jazyk. Chcel by som len zdôrazniť, že ani práce pravopisné netreba podceňovať. Stačí si pripomenúť, že do českého pravopisu hlboko zasiahly také osobnosti, ako bol Majster Ján Hus a najväčšia vedecká osobnosť novej českej vedy Jozef Dobrovský, aby sme ukázali, že ani v historickom vývoji nášho pravopisu nebol pokladaný pravopis za vec len formálnu a vedľajšiu. Na druhej strane však musíme si uvedomiť, že pravopis má svoju tradíciu, že nemožno túto tradíciu meniť revolučným spôsobom, a to už z toho dôvodu, že jazyk nie je jav nadstavbový, ale je javom, ktorý sa dedí a prechádza stáročiami cez zmeny spoločenského poriadku.

S jazykom súvisí aj pravopis. Niečo iného je však úprava pravopisu. Úprava pravopisu je dnes iste potrebná. Z pravopisu treba odstrániť to, čo škodilo nášmu jazyku, čo sa zakladalo na nesprávnych teóriách buržoázneho chápania jazyka národného a spisovného, čo prekážalo rozšíreniu a zvládnutiu spisovného jazyka. Tu by som chcel zdôrazniť jednu vec. Pravopis sa musí opierať o lingvistickú teóriu, musí z tejto teórie vychádzať. Ale zároveň musíme dbať na to, aby predstavy lingvistov a teoretikov neprerástly a nepodcenily skutočnosť, fakty samého pravopisu a jazyka.

Bolo tu zdôraznené a chcem to ešte viacej zdôrazniť, že nemôžeme pri každej úprave pravopisu vychádzať len z teórie, ktorá by neprihliadala na dnešný stav a nesledovala ho do všetkých podrobností. Vychádzať zo stavu jazyka je veľmi dôležitá požiadavka. Nestačí len stanoviť zásady, ale treba prizerať na shodu so skutočnosťou. A to nie je vždy také ľahké. Hovorilo sa tu napr. o otázke kvantity cudzích, prevzatých slov. Dnes je jasná zásada pre slovenský pravopis i pre český pravopis, že budeme označovať kvantitu cudzích, prevzatých slov. Avšak pritom je dôležitá ďalšia otázka: stanoviť skutočne ortoepicky správnu výslovnosť cudzích slov. Lebo od tejto výslovnosti závisí úprava pravopisu. Rovnako aj pri otázke *zmena — smena, smer — zmer* atď. treba zistiť skutočný stav jazyka a uvedomiť si, čo súvisí so všeobecnou zákonitosťou, s vývojaschopnosťou jazyka. To isté platí o zjednodušovaní dvojtvarov. Súdruh Peciar tu už jasne povedal — chcem to len podčiarknuť —, že zo spisovného jazyka musíme odstrániť zbytočné kolísanie, ale na druhej strane bolo by nesprávne zjednodušovanie a vulgarizovanie, keby sme chceli tvrdiť, že spisovný národný jazyk nemá a nemôže mať určité dvojtvary, určité dublety. Takto by sme brzdili vývinové tendencie jazyka. Presné zistenie stavu jazyka je tu veľmi dôležité.

Ďalej chcem zdôrazniť jednu vec, ktorá je dnes nová a je to ideologicky dôležité nóvum: vzťah medzi prácou na českom pravopise a prácou na slovenskom pravopise. Dnes, keď sme prekonali minulé, falošné bur-

žoázne chápanie vzťahu českého a slovenského jazyka, ktoré sa odrážalo aj v slovenskom pravopise, a to jednak ako nesprávny vplyv češtiny na slovenčinu, jednak zase ako šovinistické odďaľovanie slovenčiny od češtiny za každú cenu, keď sa tieto chyby prekonaly, dnes celkom jasne vidíme správny pomer slovenčiny a češtiny. V tejto novej situácii sa práve konajú paralelné práce na českom i slovenskom pravopise. Je nám jasné, že tam, kde sa v pravopise odrážajú špecifické javy jazyka, či už so stránky zvukovej, alebo so stránky tvaroslovnej, tam musí ísť každý pravopis svojou vlastnou cestou, podľa stavu jazyka. Ale tam, kde sú pravopisné javy s hľadiska zvukovej stránky irelevantné a ľahostajné, tam by sme sa nemali zbytočne odlišovať, takéto otázky by sme mali riešiť rovnako v slovenskom i českom pravopise, a to vo vzájomnej spolupráci. Sú to síce niekedy maličkosti, ale v praxi bývajú aj takéto maličkosti dôležité. Uvediem jeden príklad. Skratka slova doktor sa na Slovensku píše s bodkou (Dr.), v Čechách bez bodky. Môžeme uvádzať dôvody pre písanie s bodkou i pre písanie bez bodky, ale nikto nemôže uviesť dôvody preto, prečo by slovenský doktorát mal byť s bodkou a český doktorát bez bodky. Takýchto drobných rozdielov medzi českým a slovenským pravopisom je viac. A tento rozchod, tieto rozdiely, ktoré nevyvierajú z jazyka, sú celkom zbytočné; iba zaťažujú našu novinársku i tlačiarenskú prax. Je dôležité, že teraz na základe marxistického chápania jazyka môžeme správne riešiť otázky vzťahov našich jazykov.

Napokon chcem zdôrazniť, že naša dnešná diskusia má veľký význam nielen pre riešenie pravopisných otázok, ale aj preto, že sa tu hovorí o mnohých všeobecných a teoretických otázkach jazykovedy. S tejto stránky má česká a slovenská jazykoveda ešte veľa nedostatkov. Jeden z nich je, že sme si dosiaľ dostatočne nevšímali otázku vzniku a rozvoja národného jazyka. Táto otázka dnes, pravda, zaujíma nielen lingvistov, ale všetkých členov našej spoločnosti. Všetci si dobre uvedomujeme, akým dôležitým majetkom je národný jazyk. Z tohto uvedomenia vzniká aj ten živý záujem o slovenský národný jazyk, ktorého sme dnes svedkami. Niet pochybnosti, že tento záujem bude slovenskému jazyku na osoh a podporí jeho ďalší vývin.

Príspevok spisovateľa Františka Hečku, laureáta štátnej ceny

Dovoľte mi, aby som sa odvolal na pripomienky, ktoré o takomto čase vlani poslala martinská odbočka Sväzu spisovateľov na niekoľko miest odrazu. To bolo vtedy, keď sme sa museli obávať, že úprava slovenského pravopisu vykoná sa „čo možno najrýchlejšie", čo značilo asi toľko, že sa jednoducho nadiktuje.

Na naše pripomienky sa alebo neodpovedalo, alebo sa postúpily na zodpovednejšie miesta. Iba ÚV KSS nás potešil, lebo nám poslal list, aby sme sa nebáli, že nijaké diktáty nehrozia a že naše pripomienky sú takého druhu, že ani nemožno na ne nedbať.

Potom sa v otázke pravopisnej úpravy prehodila výhybka. Nezasvätencom sa až pozdávalo, že celá úprava zaviazla v druhom extréme — v slimačej pomalosti.

Ale nie. V Ústave slovenského jazyka pracovalo sa seriózne. Svedčia o tom aj výsledky, ku ktorým sa dospelo. Naši jazykovedci vzali do úvahy všetky pripomienky širšej pracujúcej verejnosti. Ostatné dva obežníky, ktoré sme dostali tesne pred touto konferenciou, svedčia o tom, že v tom najhlavnejšom sa už dohodli. A táto konferencia svolala sa preto, aby sa dosiahlo dohody definitívnej.

Dovoľte mi, ako spisovateľovi, ktorý od istého času nič inšie nerobí, len píše, povedať niekoľko slov.

1. Vari nik, kto je rozumný, nebude banovať za ypsilonmi v slovesných tvaroch: *ženy robily, chlapi robili.* Utrápení učitelia slovenčiny si konečne trochu oddýchnu. Z kompozičných sošitov žiakov národných a stredných škôl zmizne neprehľadné množstvo zbytočných štvoriek a pätoriek. Škoda, že sa do ypsilonového problému nezasiahlo hlbšie.

2. Nik nemôže mať námietky ani proti tomu, keď sa spraví poriadok s predložkami i predponami *s(so), z(zo).* Táto gramatická húština nemohla trvať do nekonečna — raz sa musela prekliesniť.

3. Potešuje aj to, hoci nie každého, že mäkkému *ľ* sa konečne dostalo domáceho práva nielen v pravopise, ale aj vo výslovnosti.

4. Veľmi pekne prosím, aby sa do pravopisu nepúšťaly nové dvojtvary. A ak do neho niektoré už vnikly, treba ich podľa možnosti vyhodiť. Zásada, že „aj tak sa môže, aj tak sa môže", protiví sa dnešku, ktorý si vyžaduje jednoznačnosť a presnosť až matematickú. Samotná logika času, v ktorom budujeme socializmus, vylučuje všetky dvojtvary, všetko kolísanie, všetko staré „aj tak sa môže, aj tak sa môže". Teraz sa u nás „môže" len jedným smerom a len k jednému cieľu!

5. Nemožno súhlasiť s tým, aby sa slovo *sväz* písalo s literou „z" na začiatku slova v prípade, ak má mať skratka SSSR veľkú literu „S" na začiatku. Tu odporúčam výnimku a ponechať *s* — už z úcty k SSSR!

6. Robotníci i roľníci na schôdzkach vyslovujú slovo *diskusia* tak, že sa im to druhé „s" v ústach premení na „z" a krátke latinské „u" sa im pretiahne na dlhé slovenské „ú". Ak sa uzákoní etymologicky správne síce slovo *diskusia,* bude ľud vo svojej „tvrdohlavosti a neslúchlivosti" do nekonečna prestupovať zákon a do omrzu hnevať latinčinárov slovami *diskúzia* a *diskúzny.* Čo s tým ľudom spravíme? Prosím pekne — nič! Naostatok mu budeme musieť vyhovieť, lebo život je mocnejší od etymologie.

7. Ženské priezviská typu *Figuli* musia sa vari písať tak ako všetky ostatné: s *-ová* na konci. K tvaru Figuli sa nedá dobre pripojiť Margita: Margita svedčí žene, Figuli chlapovi, a také dve veci raz nejdú dobre po slovensky dokopy!

8. Prosím, samohlásku „ä" zo slovenského pravopisu nevyhadzujte! Narástla na našom národnom strome a z nášho abecedného ovocia nie je najškaredšia. Keď sme si nechali ypsilon aj tam, kde sme ho nemuseli trpieť, znesie sa aj „ä". A potom — veď každý národ má vo svojej abecede nejakú tú literu s dvoma alebo aspoň s jednou bodkou navrchu. A my si naše dve bodky nad „ä" máme vari len tak odtatáriť? Veď je to naša národná zvláštnosť, ktorá narástla na našej slovenskej zemi a je ešte celkom živá a plná krvi!

9. Na tejto konferencii zarovno s usneseniami pravopisnými mali by sme sa usniesť a našim jazykovedcom prikázať, ba rovno priduplikovať, aby rýchlejšie pracovali a čím prv vydali slovník slovenského jazyka. Matičný slovník sa nedokončil. Robil sa zle, ale miesto toho, aby sa bolo rozkázalo robiť ho dobre alebo aspoň lepšie, robota sa jednoducho zakázala! Dosť na tom — slovenčina je reč vyše 100-ročná. A slovníka nemá — totiž má, čoby nemala, a aký bohatý! Ale nemá ho na papieri, v knihe... A my ten slovník potrebujeme, nemôžeme sa ho vzdať. Veď to bude náš bojový nástroj pre spisovateľov, hercov, novinárov, učiteľov, rečníkov, kultúrnych pracovníkov. Bude to náš bojový nástroj, ako je bojovým nástrojom pre vojaka puška, pre inžiniera logaritmické pravítko, pre robotníka v továrni sústruh, ktorým sa obrusujú rozličné železá, mosadze, alumíniá, ocele na presné súčiastky do strojov, pomocou ktorých sa predierame do socializmu.

My spisovatelia a kultúrni pracovníci reklamujeme od jazykovedcov slovník slovenského jazyka!

Príspevok univ. prof. Jaromíra Bělíča (preklad z češtiny)

Súdružky a súdruhovia!

Môj príspevok už nebude zásadného rázu, lebo zásadných príspevkov už tu odznelo dosť. Temer všetci predchádzajúci rečníci hovorili medziiným o tom, ako je potrebné na jednej strane zachovávať osobitné zákonitosti slovenského jazyka, na druhej strane, pokiaľ je to možné, neodlišovať český pravopis od slovenského a obrátene.

Chcel by som sa dotknúť jedného takého konkrétneho problému, najzávažnejšieho problému v českom i v slovenskom pravopise, t. j. písania predložiek a predpôn „s" a „z". V písaní týchto predložiek a predpôn dôjde v českom i v slovenskom pravopise k zmene zhruba rovnakej. I v českom pravopise sa má písať podľa chystanej úpravy s genitívom zásadne predložka *z*, s inštrumentálom vždy predložka *s*. V spojení s genitívom je, pravda, v češtine situácia trochu komplikovanejšia ako v slovenčine, lebo i v spisovnej výslovnosti rozlišujeme v češtine významové dvojice „se stolu" (s povrchu) proti „ze stolu" (zvnútra), „s nosu" (s povrchu) proti „z nosu" a pod. Kde tento rozdiel existuje — je to v obmedzenom počte prípadov — bude treba ho zachovávať i v pravopise. Kde však také dvojice nejestvujú, bude sa písať v češtine s genitívom vždy *z*. Prirodzene, že sa bude písať *z* i v príslovkách, ktoré vznikly z predložky *z* a z 2. pádu podstatných alebo prídavných mien, napr.: *zpravidla, zčasti, zprava* a pod. Vedomie genitívu je totiž v takýchto prípadoch dosiaľ zreteľné, i keď sa tieto príslovky píšu dohromady. Ak bude v zásade rozhodujúcim kritériom pri písaní „s" a „z" pád, znamenalo by odchylné písanie takýchto prísloviek v skutočnosti komplikáciu pravopisu pre ľudí, ktorí sa vedia týmto jednoduchým pravidlom spravovať. Ako som povedal, v slovenčine je situácia písaných predložiek *s* a *z* ešte jednoduchšia ako v češtine. Myslím preto, že ak sa bude v slovenskom pravopise písať s genitívom dôsledne predložka *z*, malo by sa veľmi uvážiť, či sa má v složených príslovkách písať foneticky *spravidla, sprava, sčasti* atď., odhliadnuc od toho, že fonetický princíp tu

povedie k takým rozdielom, že *sprava* by sa písalo so *s*, avšak *zľava* by sa písalo so *z*.

Ešte väčšie rozdiely majú vzniknúť medzi českým a slovenským pravopisom v písaní predpôn *s-* a *z-*. Slovenský návrh tu vychádza zo zásady písania fonetického, naproti tomu česká komisia, ktorá najprv tiež chcela zaviesť písanie fonetické, po dôkladnom prediskutovaní otázky od takého riešenia upustila. V češtine je tu, pravda, vo výslovnosti opäť situácia komplikovanejšia ako v slovenčine, ale rozhodujúcou okolnosťou pri zmene pôvodného názoru bolo poznanie, že by nebolo dobre celkom odtrhnúť zásady pre písanie predložiek *s, z* na jednej strane a predpôn *s-, z-* na druhej strane. Rozlišovanie predložiek *s* a *z* podľa pádu je v skutočnosti rozlišovanie významové, nie čisto formálne: „s" s inštrumentálom znamená „spolu, dohromady", „z" s genitívom znamená východisko pohybu, deja, smeru a pod. Tieto významy, najmä význam „spolu", jestvujú aj pri predpone, napr. *spojiť, spriahnuť, sbor* a pod. Naproti tomu v prípadoch ako *skaziť, zorganizovať* a pod. sú významy iné. Písať tu všade foneticky, ale pri predložkách podľa významu, to by znamenalo určitú nerovnakosť, disparátnosť pravopisných zásad a teda nie zjednodušenie (iné pravopisné zásady pri predložkách a iné pri predponách), ale podľa môjho názoru sťaženie. Pritom, pravda, ako som už povedal, v češtine budú ešte i pri tomto pravidle určité výnimky a situácia v češtine je složitejšia ako v slovenčine.

Dovoľte mi ešte jednu drobnú poznámku k otázke písania slov *smer, smena, svah*. Z diskusie okolo návrhu Pravidiel je jasné, že výslovnosť je tu kolísavá a prevažuje myslím „s". To svedčí o tom, že sa tieto slová necítia ako složené. Nemal by sa podceňovať ani argument, že je tu významová diferenciácia medzi *smena* a *zmena*. Komisia sama v shrnutí, ktoré sme dostali pred touto konferenciou, pokladá za účelné rozlišovať v písme *správa* a *zpráva*, kde vo výslovnosti rozdiel ani nemôže byť, ale odporúča len písanie *zmena*, hoci pri dvojici *smena* — *zmena* ide tiež o významový rozdiel a nadto je pri slove *smena* kolísavá výslovnosť. Je tu teda istá disparita.

Napokon ešte malé upozornenie pre komisiu. Všimol som si, že sa v niektorých formuláciách nových Pravidiel porovnáva nový stav so starým. Komisia by mala uvážiť, či je toto porovnávanie so starými Pravidlami účelné, keďže väčšina používateľov nových Pravidiel bude dorastajúca generácia, žiaci v školách. Takto sa bude od nich žiadať, aby si uvedomovali, čo bolo v starých Pravidlách a čo je v nových. Tým by sa komplikovalo vyučovanie pravopisu. Pre nás starších, ktorí staré Pravidlá poznáme, môže byť vydaná sprievodná brošúrka o nových Pravidlách. Takáto brošúrka je vlastne veľmi potrebná, aby každý nemusel všetko preštudovávať. Ale pre nových používateľov Pravidiel takéto porovnávanie nového stavu so starým nie je potrebné.

Univ. prof. Ľudovít N o v á k vo svojom príspevku hovoril najmä o tom, ako sa pravopisné reformy robily v minulosti. Širokých diskusií nebolo, rozhodovalo sa obyčajne hlasovaním niekoľkých viac-menej náhodne vybraných ľudí. Ďalej hovoril prof. Novák o tom, že bol oddávna zastancom radikálnej reformy slovenského pravopisu a že verí v uskutočnenie radikál-

nej pravopisnej reformy s odstránením ypsilonu, *ä* a *ô*. Vyslovil mienku, že by robotníci a členovia JRD takúto radikálnu pravopisnú reformu nadšene prij li. Navrhované pravopisné zmeny, najmä v písaní predložiek *s, z* a predpôn *s-, z-,* pokladá prof. Novák za „dobrý krok pre uľahčenie nášho pravopisu".

Príspevok doc. Vincenta B l a n á r a

„Pravidlá slovenského pravopisu" sú od vydania v r. 1931 koncipované širšie ako len pravidlá nášho pravopisu. Nahrádzaly základnú jazykovú príručku, ktorá obsahovala popri pravopisných a ortoepických poučkách aj niektoré pravidlá gramatické (najmä morfologické). Závažnú časť tvoril slovník, ktorý opäť nebol slovníkom čisto pravopisným, ale skôr slovníkom najčastejšie používaných výrazov. Takýto ráz má v podstate aj nové vydanie Pravidiel, i keď sa pri posledných úpravách vyčiarkujú „slová, v ktorých niet pravopisných, gramatických ani lexikálnych problémov". V našej širokej verejnosti sa často stotožňuje vydanie nových Pravidiel slovenského pravopisu s novou úpravou slovenského pravopisu. Počujeme hlasy: Už zase budeme mať nový pravopis. Sotva sme sa naučili jeden pravopis a už sa pripravuje nový. Ťažko rozptyľovať podobné nesprávne predstavy, keď ich podporuje samotný názov tejto základnej jazykovej príručky. A zatiaľ v starých Pravidlách neboly najslabším miestom len pravopisné pravidlá, ale aj slovníková a gramatická časť maly vážne nedostatky. Myslím, že ani v úvode predbežného novinového vydania Pravidiel sa táto vec nestavia dosť správne.

V poznámkach, ktoré uvediem k niektorým bodom pripraveného návrhu, shrnujem aj pripomienky, ktoré mali k Pravidlám spolupracovníci ČTK, oblasť Bratislava a poslucháči Filozofickej fakulty Slovenskej univerzity, ktorí študujú slovenský jazyk.

K dvom otázkam — výslovnosť *ľ* a dvojtvary — zaujímam dnes iné stanovisko, ako som mal v článku „K novému vydaniu Pravidiel slovenského pravopisu", ktorý bol napísaný na základe litografovaného textu Pravidiel, teda pred zredigovaním tzv. novinového vydania Pravidiel.

Predložky a predpony *s(so), z(zo).*

Úprava písania predložiek a predpôn *s, z* je najvýraznejšou pravopisnou zmenou nových Pravidiel. Zjednodušuje sa ňou jeden závažný bod nášho pravopisu. Celkove nie složité pravidlo o písaní predložiek *s, z* sa v mnohých prípadoch nedalo dôsledne uplatňovať *(so stanoviska,* ale *z vojny)* a ešte väčšie ťažkosti boly pri písaní predpôn *s-, z-.*

Navrhované zmeny prijímajú dva uvedené kolektívy so súhlasom. Diskusie vyznely aj za fonetické písanie složených predložiek a príslovkových složiek *(snoza, spomedzi, snočiatku, sprava, zľava).*

Niektorí obrancovia doterajšieho spôsobu písania vyslovujú mienku, že starší pravopis bol jednoduchší, nakoľko sa pravopisné pravidlo odvodzovalo z určitých logických vzťahov (smer shora nadol, z vnútra von, s povrchu a pod.), ale vraj ťažšie im je odlíšiť znelé a neznelé spoluhlásky. Treba si však uvedomiť, že pravopisná kultúra je spätá s jazykovou kul-

túrou; kto si dobre neosvojí gramatiku príslušného jazyka a jej základné pojmy, nemôže si dobre osvojiť ani pravopis. Snáď by bolo vhodné i v úvode túto myšlienku zdôrazniť.

Určité rozpaky, s ktorými sa stretávame pri rozhodovaní, ako písať složené predložky a príslovkové složky, majú svoje objektívne príčiny. Pravidlá o písaní *s/z* sú formulované z dvoch nerovnakých hľadísk. Písanie predpony s hľadiska fonetického (napr. *zmysliet'*), písanie predložky s hľadiska gramatických vzťahov a bez ohľadu na výslovnosť *(s bratom,* vysl. „z bratom"). V prípadoch ako *spomedzi, spočiatku* ide o složené útvary, ale na druhej strane sa genitívny vzťah jasne uvedomuje. Ďalej bude kolísanie vo výslovnosti (i pravopise?) slov, v ktorých sa nehodnotí rovnako morfematická stavba. Stratu morfematického švíka nepociťujú všetci rovnako a nárečová výslovnosť nie je vždy totožná so spisovnou. To sa týka napr. slov *svah — svažovať, sloh,* snáď i *sväz* a i.

Na našich diskusiách sa takmer všeobecne žiadalo normovať písanie (a výslovnosť): *smer — smerovať,* väčšina bola za jednotné písanie a výslovnosť *zmena,* za odlišovanie slov *zpráva* a *správa.* Niektorí boli za výslovnosť *sväz,* čo by ako dubleta k *zväz* zjednodušilo otázku skratky SSSR a pod.

Ináč sa však všeobecne zastáva stanovisko, že zmena pravopisu má dôsledne vynútiť aj zmenu skratky (ZSSR, ZČSP ap.).

Ostatné navrhované pravopisné zmeny sa dajú prijať bez výhrad.

Pred složitejšiu úlohu boli postavení autori návrhu nových Pravidiel pri formulovaní ortoepických a gramatických poučiek i pri spracúvaní slovníkovej časti. Tu bolo potrebné kodifikovať normu nášho spisovného jazyka. Nie je náhodné, že s najväčším zápalom sa diskutuje o niektorých ortoepických a gramatických poučkách a neraz sa stavajú proti sebe protichodné názory. Pojem jazykovej normy — ako hovorí akademik Vinogradov — predpokladá vnútornú jednotu mnohotvárnosti. Dialekticky sa zakladá na príznakoch stálosti jazykovej štruktúry a dynamike jazykového vývinu. Tento pojem sa môže vymedziť len s prizeraním na historické zmeny a historickú meniteľnosť jazykových javov, so zreteľom na boj starého a nového v jazyku, so zreteľom na rozvoj foriem jazykového styku.

„Aj kodifikácia spisovnej normy musí mať istú perspektívnu hĺbku", ako to nedávno napísal M. Dokulil.

Z ortoepických otázok sa dotknem otázky výslovnosti skupín *le, li.*

Na diskusiách, o výsledkoch ktorých informujem vážené plénum, ozývaly sa hlasy za jednoznačné riešenie otázky. Tu sa však uvádzaly obidve možnosti: výslovnosť palatálna *(ať'e, ľist)* i nepalátla *(ale, list).* Niektorí súhlasili s návrhom v novinovom vydaní Pravidiel (pripustiť obidva typy výslovnosti).

Myslím, že za posledných dvadsať rokov rozšírily sa rady tých, ktorí v spojeniach *le, li* vyslovujú nepalatálne *„l"* a žiadali by takúto výslovnosť kodifikovať alebo ako prípustnú, alebo dokonca ako jedine správnu. Dôkazom toho je i pôvodný návrh v Pravidlách. Na druhej strane sa však dôrazne žiada ustáliť výslovnosť s mäkkým „ľ".

Pravdou je, že pripustenie dvojtvarov v tejto dôležitej otázke spisovnej výslovnosti by nijako neprospelo našej jazykovej kultúre. V divadlách,

v školách, v rozhlase, pri oficiálnych prejavoch sa naozaj žiada jednotná výslovnosť. Preto pokladám nateraz za správnu opravu § 41, ktorú vniesla do návrhu pravopisná komisia: „Skupiny *le li, lia, lie, liu* vyslovujeme vo vzornej spisovnej výslovnosti s mäkkým *ľ*."

Dvojtvary.

Oproti pôvodnému textu počet dvojtvarov v návrhu Pravidiel vzrástol. Spísaný materiál je zaujímavý pre štúdium vývinu spisovnej slovenčiny, ale v našej verejnosti sa právom ozývajú hlasy proti prílišnému zaťaženiu spisovnej normy dvojtvarmi. Treba len uvítať, že pravopisná komisia pri posledných úpravách odstránila mnoho dvojtvarov uvedených v tlačenom návrhu. V diskusiách poslucháčov a v ČTK sa ukázala zaujímavá vec: vedeli sme sa dohodnúť na zásade, že mnohé z navrhovaných dvojtvarov treba odstrániť, ale rozchádzaly sa mienky v názore, ktorý z dvojtvarov kodifikovať.

K jednotnému riešeniu sme dospeli v týchto tvaroch gen. pl.:

Vzor „žena": *jamiek, čipiek, sestier, handier.*

Pri vzore „ulica" sú tvary gen. pl. na *-í* produktívne, ale mnohé z nich sa ešte chápu ako hovorové (*moruší, žemlí*). Dnes sa skôr možno prikloniť k tvarom typu *kachieľ, žemieľ* oproti uvádzaným druhotvarom *kachlí, žemlí.*

Niektorým dvojtvarom sa sotva budeme môcť vyhnúť, napríklad: *sliviek — slivák, kariet — karát.*

To by boly moje pripomienky k trom závažnejším bodom tohto návrhu, o ktorých som chcel prítomné plénum informovať priamo na požiadanie tých kolektívov, kde sme o týchto otázkach diskutovali.

Mnohí žiadali odstrániť dvojtvary aj v gen. pl. podstatných mien vzoru „mesto": *sídel/sídiel, čísel/čísiel.* Pritom však jedni žiadali uzákoniť tvary s *e*, druhí s *ie*.

Súdruh František M ó z e r, korektor SVPL, hovoril o zodpovednej a nevďačnej práci korektorov a o svojich mnohoročných skúsenostiach v korektorskej praxi. S hľadiska svojej praxe sa vyslovil proti dvojtvarom i proti voľnosti pri rozdeľovaní slov. Navrhované zmeny pokladá za uľahčenie pravopisu, ale vyslovil obavy, či pri nových poučkách o písaní predložiek *s, z* a predpôn *s-, z-* nenastanú v praxi významové kolízie a nedorozumenia (napr. *zo stromu, zo stola* = zvnútra, *so stromu, so stola* = s povrchu). Fonetické písanie príslovkových složiek pri dôslednom používaní predložky *z* s 2. pádom pokladá za nedôslednosť.

Príspevok Oľgy Č e c h o v e j, redaktorky SVPL.

Súdruhovia! Z prejavu súdruha akademika Trávníčka mi utkvelo niekoľko jeho zásadných téz. Zhruba ich opakujem: Pravopis netreba, ba neslobodno zjednodušovať z ohľadu na robotníkov. Netreba ad absurdum prispôsobovať pravopis fonetike, bolo by to podceňovanie robotníckej triedy. Ďalej ešte jedna veľmi dôležitá téza. Zásadným hľadiskom úpravy pravo-

pisu má byť uľahčenie globálneho čítania, ľahkého vnímania písaného textu. Neviem, či návrh nových Pravidiel vyhovuje vo všetkých bodoch týmto požiadavkám. Mám na mysli uplatňovanie fonetického princípu pri predponách *s-*, *z-* a pri slovesných tvaroch na *li-*. Pripomienky k návrhu sú rozdielne. Neslobodno však zabúdať, že otázky správnej výslovnosti, otázky normatívnej fonetiky spisovného jazyka sa nekryjú s otázkami pravopisu. Požiadavka správnej spisovnej výslovnosti u týchto predpôn je nesporne oprávnená. Ale ak by sa mala správna výslovnosť dosahovať prispôsobovaním grafiky fonetike, znamenalo by to nesporne zjednodušenie, sprimitívnenie pravopisu, ako to tu už dnes odznelo. Myslím, že takýto pomerne radikálny zásah by protirečil Stalinovým tézam o veľkej stálosti a odolnosti jazyka, o postupnom pribúdaní prvkov novej kvality, lebo istotne možno prirovnať odolnosť a stálosť vžitej grafiky k odolnosti jazyka.

Nebolo by azda od veci pripomenúť si historický vývin pravopisu ruštiny. Zaujímavé je, že v prvej polovici 18. storočia navrhoval Trediakovskij radikálne prispôsobenie grafiky výslovnosti. (Navrhoval písať „kanešna" miesto *konečno*, „glup" miesto *glub*, „charašo" miesto *chorošo*, „sivodňa" miesto *segodňa* atď.) Vývin sa však uberal celkom iným smerom. Čoskoro potom napísal svoju geniálnu gramatiku Lomonosov, ktorý sa pridržal etymologického pravopisu. Na túto nadväzovali viac či menej ostatné gramatiky. Etymologického pravopisu sa pridržala gramatika Grotova, ktorá platila od roku 1886 do roku 1917. A reforma z roku 1917? Odstraňuje zbytočné litery, ktoré vonkoncom nemaly nijakú funkciu (jať, fita, tvrdý jer a pod.), no nijako nechce vtedy veru veľmi početným negramotným masám sprístupňovať pravopis a správnu výslovnosť fonetizovaním pravopisu. A pravopis ustálený r. 1917 sa udržal dodnes.

„Gramatika je výsledkom dlhotrvajúcej abstrahujúcej práce ľudského myslenia, ukazovateľom obrovských úspechov myslenia," hovorí súdruh Stalin. Už to tu dnes odznelo. A myslím, že mechanické zavádzanie fonetického písania predpôn *s-*, *z-*, *zo-* by bolo azda búraním tejto zdĺhavej a abstrahujúcej práce ľudského myslenia. Netreba zabúdať, že predpona *s-* má v mnohých slovanských jazykoch svoj gramatický význam. Ostatne o tom veľmi jasne hovoril súdruh prof. Bělič, keď hovoril o návrhu pravopisnej úpravy českého jazyka. Ide tu o moment spojovania — a v slovách *sdružiť*, *sjazd*, *svázok*, *sviazať*, *sošiť* predpona *s-* (*so-*) túto asociáciu nesporne vyvoláva. Analogická situácia je aj pri predložke *s*, *so*, o čom tiež hovoril veľmi jasne prof. Bělič. Tak isto možno azda povedať aj o slovesnom minulom čase s tvrdým *y*, že vyvoláva asociáciu ženského rodu. Toto nesporne hrá úlohu pri vnímaní písaného textu. Tuná sa hádam tiež uplatňuje vybavovacia funkcia, o ktorej hovoril súdruh Peciar a ktorú zdôrazňoval súdruh akademik Trávníček. V tomto bode by sa azda dalo návrhu vytknúť, že sa priveľmi orientuje na slovo hovorené a zanedbáva slovo písané, hoci dnes a práve dnes nadobúda písané slovo veľkú dôležitosť. Čím širšie vrstvy začínajú čítať, tým viac splýva pojem písaného slova s pojmom kultúrneho slova.

Argumentovať tu tým, že fonetický pravopis je bližší a prístupnejší ľudu, to by znamenalo podceňovať našich pracujúcich, akoby nezvládli takéto pomerne nenáročné požiadavky. Myslím, že neobstojí ani tvrdenie

prof. Nováka, že v továrňach a v družstvách by sme sa stretli s nadšeným prijatím radikálnej pravopisnej reformy. Dovoľte mi urobiť takúto analogiu. Keby sme povedzme išli do stredných škôl robiť anketu, či sú žiaci za zrušenie algebry alebo za ponechanie, myslím, že by drvivá väčšina hlasovala za zrušenie algebry, hoci takéto riešenie by bolo, pravda, absurdné. Teda zjednodušovanie, simplifikácia, do istej miery krok zpät „v záujme ľudu" veľmi pripomína buržoázny pseudodemokratizmus, ktorý razil heslo „k ľudu nižšie" miesto hesla „s ľudom vyššie".

Teda búranie „dlhotrvajúcej abstrahujúcej práce" v záujme „sprístupnenia" pravopisu, v záujme odstránenia ypsiloniek zo školských úloh? Aký je tu vlastne vážny dôvod? Pomôže azda navrhovaná reforma správnej výslovnosti? Áno, ale takúto úlohu, najmä pre ľudí, čo profesionálne pracujú s hovoreným slovom, aj pre pedagogov by splnila aj dobre spracovaná normatívna fonetika spisovnej slovenčiny. Myslím, že by sa malo seriózne uvažovať o prispôsobení nášho návrhu návrhu českému. Grafická diferenciácia podľa etymologie, napríklad aj rozlišovanie slovesných tvarov na *-li, -ly* umožňuje písať zhustenejšie, pádnejšie. Ak by sa táto diferenciácia eliminovala, bude sa často musieť opakovať podmet, vnímanie textu bude sťaženejšie. Pokiaľ ide o ťažké zvládnutie tohto pravidla pre tých, čo sa učia, to je otázka diskutabilná. Tzv. vybrané slová sú istotne náročnejšie a práve v záujme vybavovacej funkcie ich úprava pravopisu redukuje len nepatrne.

Neslobodno zabúdať na ducha tu tak často citovaných Stalinových slov. Treba uvážiť, či mechanické uplatňovanie fonetického princípu v pravopise je skutočne prínosom, a či len ochudobnením, sprimitívnením písaného slova.

Príspevok spisovateľky Zory Jesenskej

Isteže všetci vítame, že sa u nás robia nové Pravidlá pravopisu. Vítame to hlavne preto, že je to kladný čin našich jazykovedcov. Rozhodne treba ukázať chyby starej jazykovedy. Nemožno sa uspokojiť s tým, aby sme povedali, ako sa to nemá robiť, ale treba ukázať, ako sa to má robiť. Naši jazykovedci sú nám dosiaľ dlžní slovník spisovnej slovenčiny. Nové Pravidlá, to je dlžoba, ktorú mali naši jazykovedci voči slovenskému ľudu. Musíme im pomôcť všetci podľa svojich schopností.

Čo sa týka mňa osobne, veľmi vítam, že návrh na nové Pravidlá vyšiel, lebo pri mojej spisovateľskej práci často neviem, ako niektoré slová a výrazy správne písať. V novom návrhu vítam ponechanie *y, ô, ä* aj to, že sa tvary na *-li* budú písať jednotne. Doterajší stav pri *-li, -ly* znamenal sťaženie pravopisu. Dúfam, že sa urobí poriadok aj s predponami a predložkami *s, z*. Často sme si neboli na čistom, ako sa majú správne používať tieto predpony a predložky. V tejto veci sa nestotožňujem so s. Čechovou. Najmä nemôžem prirodzene súhlasiť s tým, že by napr. v spojení *zajace utekaly* to *-ly* s tvrdým *y* „vyvolávalo asociáciu ženského rodu". Kde je tu ženský rod?

Nový pravopis budeme sa musieť, pravda, učiť a keďže sa ho budú učiť celé generácie, treba mu venovať náležitú pozornosť.

Teraz k jednotlivostiam. Súhlasím, aby sa príslovky písaly foneticky. Súdruh prof. Bělič je proti tomu, lebo vraj tam cítime genitív. Obávam sa, že genitív tam cítia filologovia, ale ostatní nie. Myslím, že návrh Pravidiel je dobre premyslený a že by sme ho mali prijať. S pravopisom sa dajú robiť úpravy, avšak jazyk si určuje ľud sám a my sa toho musíme držať. Poznamenávam, že slová *zložiť, zmerovať, zmluva* ap. v starých listinách sa na Slovensku písaly vždy so *z*.

Ďalej mám poznámku k výslovnosti *ľ*. V pôvodnom návrhu sa pripúšťala dvojaká výslovnosť skupín *le, li*. V poslednom znení návrhu je to už opravené. Pokladala by som za nesprávne, keby sme tu pripustili dvojakú výslovnosť. Dnes, keď dvíhame kultúrnu úroveň širokých más, výslovnosť sa bude sjednocovať, a preto myslím, že nie je správne hovoriť o výslovnosti *ľ* „najmä v škole, divadle a rozhlase". Treba hovoriť o výslovnosti *ľ* v spisovnej slovenčine vôbec. Podobne pokladám za chybu návrhu, že sa tam pripúšťala výslovnosť *sčítať* i *ščítať*. Myslím, že spisovná výslovnosť má byť tak jedna, ako je jeden pravopis. V Čechách iste nikomu nepríde na um, že by mohol alebo nemusel vyslovovať *ř* podľa toho, ako sa mu páči. To isté je myslím s hláskou *ľ* v slovenčine: existuje a treba ju dodržať.

Rada by som sa tu dotknúť aj otázky výslovnosti niektorých slov, napríklad slova *zmena*. Súdruh prof. Bělič myslím nemal správny postreh, keď usúdil, že aj slovo *zmena* sa na Slovensku vyslovuje rozlične. Toto slovo má úplne jednotnú výslovnosť; poznám ho z najrozličnejšieho robotníckeho prostredia. Či ide o zmenu vlády, alebo či ide o druhú zmenu, ktorá nastupuje vo vrútockých dielňach, je to vždy zmena a v nijakom prípade nie „smena".

Práve tak ma veľmi potešilo, keď tu s. Hečko hovoril o slove „diskúzia", ktoré mňa práve pred dvoma rokmi učili, lebo ho vraj vyslovujem zle. Ale ja som ho počula od nášho ľudu a práve toto slovo v posledných rokoch stáva sa veľmi bežným, proste slovenským slovom, ktoré poznajú veľmi široké vrstvy ľudu; takto ho vyslovujú a takto ho píšu a potešilo ma, že nielen vrútocki železničiari, a nielen robotníci v závodoch ťažkého strojárenstva v Martine hovoria „diskúzia", ale že tak hovorí aj laureát štátnej ceny s. Hečko a že tak hovorí aj súdruh prof. Pavlík, ako som tu dnes od neho počula. Ľud si teda skutočne diktuje túto výslovnosť, nedbajúc na latinský pôvod tohto slova a nedbajúc na to, že v latinčine toto slovo malo kedysi dve *s*.

Sú tuná, pravda, ešte aj ťažšie veci, o ktorých sa môžeme hádať veľmi dlho. To je napr. výslovnosť *zmer, zvah, zloh* atď. Celé stredné Slovensko, nakoľko ho ja poznám, hovorí „zmerovať" a nie „smerovať". *(Prejavy nesúhlasu v pléne.)* Hovoríme a dokonca uzákoňujeme písať *zvažovať*, uzákoňuje sa to v pravopise, ale údajne ľudia nevedia, že svah je od toho, že sa svažuje. Ja myslím, že áno, že svah je práve to, čo sa svažuje, že to skutočne cítime a že by sme mali dôsledne písať *zvah*. Ďalej sa uzákoňuje písanie *zložiť*. Ale už v slove *sloh* má byť *s*. A ja viem, súdruhovia a súdružky, že u nás sa orie do zlohu čiže do skladu. Skladať a složiť — to je v podstate jedno a náš ľud hovorí, pokiaľ ľud toto slovo pozná, „orať do zlohu". Neviem, či by sme tu nemali byť dôslednejší. Uzákoňujeme písanie slova *sväz* so *z* na začiatku. Súdruhovi Hečkovi sa tu zdá nebezpečné to, že by sa mala

meniť skratka SSSR. Alebo berieme skratku SSSR ako skratku pôvodných ruských slov a vtedy ju necháme v pôvodnej podobe, alebo prispôsobíme skratku nášmu jazyku, nie však naopak: aby sme prispôsobovali náš jazyk skratke. V Poľsku píšu skratku Sovietskeho sväzu ZRSR, práve tak aj Ukrajinci majú svoje vlastné osobitné pomenovanie Sovietskeho sväzu. Aj my teda môžeme mať svoju skratku, ale môžeme si aj ponechať pôvodnú ruskú skratku. Trošku horšie je to so skratkou ČSM, lebo ak máme hovoriť a písať „zväz, zväzok", potom ČSM bude dosť nelogické. Ale myslím, že toto by nemal byť taký problém, lebo bratská jednota českého a slovenského národa zakladá sa určite na niečom inšom než na jednom písmenku v skratke Sväzu mládeže.

Ďalej sa mi zdá, že badať určitý ústupok jazykovej nedbanlivosti. Myslím tu na tie nešťastné dvojtvary. Viem, že bez dvojtvarov sa živý jazyk nezaobíde. To je jasné. A vyčítať našim jazykovedcom, že v Pravidlách vôbec nejaké dvojtvary sú, to by bolo veľmi nesprávne a nerozumné. Ale myslím, že by sme mali byť proti tomu, aby sa zavádzaly zbytočné nové dvojtvary, ktoré sme dosiaľ nemali. Myslím konkrétne i na tvary *pásem — pásiem, výher — výhier*. Alebo, alebo. Myslím, že by bolo správne dodržiavať, kde je to možné, zákon rytmického krátenia, ktorý máme v slovenčine a ktorý nám robí slovenčinu skutočne peknou. Sú, pravda, určité výnimky, ako napr. tvar *povereníctiev*, ktorý je novšieho pôvodu. Myslím, že sú nepotrebné napríklad aj také dvojtvary, ako je *Figuli, Figuliová*. Súdruhovi Hečkovi sa zdá, že Margita s Figuli nejde dokopy. Ale Rusi majú Margaritu Šagiňan a Vieru Inber a vôbec nepochybujú o tom, že to sú ženy. Pokiaľ viem, Margita Figuli sa vždy podpisovala Margita Figuli. A l[illegible] iní rozliční novinári ju písali prípadne ako Figuliová. Ani s. Hečko nehovorí *Figuliová*, ale obyčajne *Figulička*. Tvar Figuliová je tvorený umele a ja myslím, že by sme mohli pri týchto slovách skutočne cudzieho pôvodu zanechať nesklonnosť. Tak ako hovoríme *pani Curie* a nie „pani Curiová", mohli by sme hovoriť celkom spokojne ďalej *Margita Figuli* atď.

Rada by som tu poukázať ešte na jednu vec, ktorú sme prerokovali v Slovenskom vydavateľstve krásnej literatúry. Prerokovali sme tam návrh na prepis z azbuky. V návrhu Pravidiel sa ustálilo — podľa môjho názoru správne, že ruské ženské mená dostávajú slovenské prípony: *Kareninová, Panovová* atď. Ale na svoj veľký údiv som zistila, že proti všetkým tradíciám i proti duchu nášho jazyka sa tam hovorí, že máme písať ženské mená na *-aja* s pôvodnou ruskou príponou, napr. *Trubeckaja*. Dosiaľ sme vždycky písali *Trubecká* a toto vyhovovalo slovenčine. Iba v novinách sa vyskytovaly aj neposlovenčené ruské tvary na *-aja*. Myslím, že by sme tu mali byť dôslednejší a aj týmto ruským menám mali by sme dať slovenské prípony, aby sme neporušovali štruktúru jazyka. V návrhu Pravidiel sa hovorí, že sa môže skloňovať *Tolstoj, Tolstého* i *Tolstoja*. Žena Leva Nikolajeviča Tolstého dosiaľ vždy bola grófka Tolstá, tomu sme sa nikdy nepriečili, a teraz by to malo byť „Tolstaja" alebo podľa nového návrhu aj „Tolstojová".

Čo sa týka prepisu z ruštiny do slovenčiny, návrh Pravidiel uvádza dvojaký prepis azbuky: iný pre publikácie vedecké a iný pre nevedecké. Neviem, či je to správne. Diela Lenina a Stalina sú diela vedecké. Máme azda rozlišovať ich spôsob písania, keď sa citujú v novinách, od spôsobu,

ktorý sa používa vo vedeckých prácach? Zdá sa mi to neodôvodnené. Mali by sme mať jednotný systém prepisu. Mala by sa v ňom využiť aj slovenská dvojhláska *io*, nemalo by sa písať napr. „Pjotr".

Ešte celkom malú poznámku k interpunkcii a k rozdeľovaniu slov. Nesúhlasím so súdr. Mózerom. Rozdeľovanie slov bolo pre nás dosiaľ záhadou. Teraz to bude lepšie. Zdá sa mi však, že rozlišovanie tesného a voľného prívlastku interpunkciou nám pravopis sťažuje.

Úsilie o sblíženie s českým pravopisom je na mieste v takých prípadoch, ako je písanie skratiek (napr. Dr. s bodkou či bez bodky), v interpunkcii a pod. Mala by tu byť obojstranná snaha prispôsobiť sa navzájom, kde je to možné a kde sa to neprotiví duchu jazyka.

Súdruh Rudolf Kliský, pracovník ČSI, hovoril o vzťahoch slovenského pravopisu k ruskému. S tohto hľadiska sa vyslovil za jednotné písanie koncovky *-i* v slovesných tvaroch na *-li,* ale proti fonetickému písaniu predpôn *s-, z-* i proti úplnému odstráneniu ypsilonu. Za slabé miesto navrhovaných zmiem pokladá s. Kliský nejednotné riešenie otázky písania predložiek *s, z* a predpôn *s-, z-:* v prvom prípade sa zachováva etymologický princíp, v druhom sa dáva prednosť fonetickému princípu. Tým sa celkom popretínajú historické vzťahy medzi predložkami *s, z* a predponami *s-, z-.*

Súdruh Ondrej Kostolný, profesor VHŠ v Bratislave, hovoril o tom, že bol donedávna zastancom radikálnej reformy, ale po prejavoch akademika Trávníčka a prof. Běliča zakolísal. Uvedomil si, že ypsilon má veľký význam najmä pri štúdiu dejín nášho jazyka. Domnieva sa, že by bolo dobre tieto otázky ešte znovu prediskutovať spolu s českými jazykovedcami. S navrhovanými pravopisnými úpravami vyslovil súhlas. Aj ponechanie dvojtvarov typu *výher — výhier, pásem — pásiem* pokladá za správne. Je aj za to, aby sa pripustily dva typy výslovnosti pri samohláske *ä* a v skupinách *le, li.* Napokon odporúčal všetko ešte dôkladne uvážiť a prípadne počkať „ešte rok" do definitívneho vydania Pravidiel, ktoré iste budú platiť mnoho rokov.

Príspevok Viliama Záborského, člena SND, laureáta štátnej ceny

Súdružky, súdruhovia!

Vypočuli sme doteraz príspevky ľudí, ktorí sa vo svojej práci stýkajú s písanou podobou slova. A preto hádam sa celkove táto diskusia uberá smerom odkloniť sa v určitých prípadoch od zvukovej podoby slova. Dovoľte mi, aby som s tej stránky, s hľadiska jazyka hovoreného, povedal svoj názor. Ešte v nedávnej minulosti bol náš jazyk rozcapartený, nebolo jednoty vo výslovnosti. Preto môžeme byť povďační Ústavu slovenského jazyka Slovenskej akadémie vied, že sa podrobne zaoberá otázkami správnej spisovnej výslovnosti. Nikto nechce zavádzať fonetický pravopis. Ide tu o to, aby skutočne pokiaľ možno v rámci jazykového systému dnešnej slovenčiny priblížila sa písaná podoba slova k podobe zvukovej. Za túto líniu

sa musíme biť a túto líniu, ktorá bola vytýčená už na začiatku, musíme akceptovať.

Vieme veľmi dobre, že v minulosti, ešte v prvých rokoch buržoáznej ČSR, nemala slovenčina vypracované ortografické pravidlá, nebolo gramatiky ani inej príručky, ktorá by ustaľovala alebo usmerňovala správnu výslovnosť. Prichádzali profesori z Čiech a tým bolo prirodzenejšie vyslovovať „soskočiť, slet" ap. ako „zoskočiť, zlet" ap. Súdruhovia, ja som maturoval v štyridsiatom roku a bol som horlivým zastancom výslovnosti „smer, svah" atď. Až keď som sa začal hlbšie zaoberať zvukovým systémom slovenčiny, spisovnej slovenčiny, ktorá je založená, ako vieme, na strednej slovenčine, až vtedy som videl, akú chybu robila škola v tomto ohľade. Preto tým súdruhom, ktorí sú proti návrhu v otázkach predpôn *s-, z-,* chcem povedať len toľko, že sú pod vplyvom školy, pod nepriaznivým vplyvom minulosti, že sú okrem toho pod vplyvom vizuálneho slovného obrazu. Veď predponu *so-* vyslovujeme v slovenčine vždy *zo-,* niet ani jedinej výnimky, kde by sa vyslovovalo „so", ako sa dosiaľ píše. Preto nevidím absolútne nijakú príčinu písať naopak, nasilu proti výslovnosti. Treba si uvedomiť, že v slovenčine je situácia vo výslovnosti predpôn podstatne iná ako v češtine.

Vzniesly sa námietky, že priemerne vzdelaný človek nevie rozlišovať znelé a neznelé spoluhlásky. Áno, nevie. Ale prečo? Preto, lebo ho to nikto neučil, lebo sa s týmito termínmi v škole prípadne ani nestretol.

Čo sa týka slova *smer,* myslím, že toto slovo patrí do tej istej kategórie ako *smysel.* Prečo máme vyslovovať „zmysel" a „zmer"? Nesúhlasím s tvrdením, že sa tu nepociťuje složenosť slova. Vo vojenskej terminologii je napríklad *zámer, zamerať hlaveň.* V týchto slovách vidieť základ *mer-,* preto v slove *smer* možno *s-* pokladať za predponu, ktorú treba vyslovovať ako *z.* Aj čo sa týka slova *sloha,* súhlasím so súdružkou Jesenskou. Veď azda nemôžeme hovoriť „sloha je zložená", prirodzené je, že „zloha je zložená". Že sa v slove *sloha* nepociťuje predpona? Veď máme slová *úloha, záloha* a iné s tým istým základom. Prirodzene, že napríklad v slove *sval* sa predpona nepociťuje. Výslovnosť „zval" by bola smiešna, podobne ako napríklad výslovnosť „zmeti" miesto *smeti.* Ale zato slovo *svah* by sme mali správne vyslovovať „zvah". Prečo by sa tu nemala písaná podoba prispôsobiť podobe zvukovej? Tuná odznely slová, či to nie je zvyšok purizmu. Ja myslím, že by bolo chybou, keby sme niečo odsudzovali len preto, že to náhodou tvrdili aj puristi. Predovšetkým treba preskúmať, čo je správne a čo je chybné. To, čo je správne, nemožno kvôli puristom odsudzovať.

Spomenul som už, že mnohí sú pod vplyvom vizuálneho slovného obrazu a zlého návyku zo školy. Keď sledujete výslovnosť, zistíte, že najmä v mestách a vo vzdelaných vrstvách sa výslovnosť približuje písanej podobe. Je zaujímavé pozorovať mnohých ľudí, ktorí odišli z dediny a vrátia sa na dedinu, že často prichádzajú s pokazenou výslovnosťou. Najmä v minulosti patrilo k akémusi popanšteniu, že si človek osvojil „panskú" výslovnosť „smysel, sme" a prestal vyslovovať tak sprosto, ako sa doma na dedine hovorí „zmysel, zme".

Vyskytly sa tu aj také pripomienky, že okrem divadla a rozhlasu nikto takto nehovorí. Nikto nehovorí „zmer, zmysel" atď. I keby to bolo pravda,

pýtam sa, kto okrem divadla a rozhlasu sa tak dôsledne snažil uplatňovať zásady správnej výslovnosti spisovnej slovenčiny. Činohra Slovenského národného divadla na čele so súdruhom Borodáčom od roku 1921 hľadala normy, hľadala zákony slovenskej ortoepie a trvalo to temer dvadsať rokov, kým sme si uvedomili správnu výslovnosť predpôn. Divadlo a rozhlas sú najdôležitejšie inštitúcie, ktoré majú udávať tón a vzor správnej výslovnosti. A toto sa deje nielen u nás, ale všade u kultúrnych národov.

Mám ešte jednu otázku, ktorú predkladám do diskusie. Predložka *so,* ktorá sa spája so 7. pádom, vyslovuje sa vždy *zo.* Je iba jediná výnimka *so mnou.* Pýtam sa, či by nebolo správnejšie písať túto predložku, ako sa vyslovuje.

Otázka mäkkého *ľ* bola prediskutovaná v ortoepickej komisii Ústavu slovenského jazyka. Ja sa prikláňam k názoru, že aj v skupinách *le, li* má byť jednotná výslovnosť *ľ.*

V otázke výslovnosti slova *diskusia* musím tak trochu polemizovať so súdružkou Jesenskou a s. Hečkom. Ako kritérium správnosti nemožno brať výslovnosť, ktorá ide nesprávnym smerom. Po Veľkej októbrovej revolúcii šírila sa v Moskve veľmi nesprávna výslovnosť a bol to J. V. Stalin, ktorý upozorňoval, že v tom nie je demokratizácia ruského jazyka. Iste by sme nechceli uznať za správnu napríklad výslovnosť „demográcia". Myslím, že ani výslovnosť „diskúzia" nemožno uznať za správnu.

Čo sa týka označovania dĺžky v cudzích slovách, je na čase, aby sa to zaviedlo.

Súdruh Hečko povedal, že by bolo treba jazykovedcom prikázať, aby sostavili slovník spisovnej slovenčiny. Ja by som sa zas prihováral k všetkým učiteľom na Slovensku, aby viacej dbali na správnu výslovnosť svojho jazyka. Dnes je veľmi ponižujúce pre priemerného inteligenta, keď urobí chybu v písaní ypsilonu. Ale nik si nevšíma, keď sa vo výslovnosti robia hrubé chyby proti zvukovému systému slovenčiny. Apelujem na pracovníkov školstva a osvety, aby na širokom fronte rozvinuli úsilie o správnu výslovnosť učiteľov na našich školách. Len takto dosiahneme vyššiu kultúru nášho jazyka.

Príspevok Dr. Ľ. Ďurovača, ašpiranta Fil. fak. Slov. univ.

Moje poznámky sa týkajú niektorých bodov. V prvom bode budem hovoriť o type *píšúci, vládnúci.* V návrhu sa hovorí, že sa odstráni výnimka z rytmického zákona. Rytmický zákon je príliš málo prebádaný na morfologických švíkoch. Typ *vládnúci* pri skloňovaní svojimi krátkymi koncovkami ukazuje, že predposledná slabika musí byť dlhá. Po druhé ide o systém derivačný, formotvorný. V našich školách sa obyčajne vykladá, že prítomné participiá sa tvoria z 3. osoby množného čísla. To je nesprávne. Tvoria sa z prézentného kmeňa príponami *-úci, -iaci,* napr. *nesúci, chváliaci.* Prípony *-úci, -iaci* sú vždy dlhé, bez ohľadu na to, či predchádzajúca kmeňová slabika je dlhá alebo krátka. Ak by sme schválili typ *vládnuci,* vniesli by sme do tvaroslovia, do skloňovania prídavných mien (participiá sú slovesné prídavné mená) nový skloňovací typ, a to typ, ktorý má krátke kon-

covky nemotivované predchádzajúcou dĺžkou: *vládnuci* — *vládnuceho* — *vládnucemu* atď. Ale krátke koncovky sú v slovenčine v systéme prídavného mena vždycky motivované dĺžkou predchádzajúcej slabiky. Preto myslím, že typ *vládnúci* sa musí písať s dvoma dĺžkami.

Písanie predpôn *s-* a *z-* je po tých posledných úpravách myslím odôvodnené a správne. Tu sa ozývajú nejaké hlasy, že sa vraj poruší logická stavba, logický systém, ak sa tu zavedie princíp fonetický. Je nepochybné, že jazykové vyučovanie má vysokú všeobecne vzdelávaciu hodnotu, vysokú hodnotu pre výchovu logického myslenia. Nemožno sa však učiť logike, nemožno sa učiť logicky myslieť na takom pravidle, v ktorom žiadnej logiky nieto. A v dnešnom pravidle o predponách *s-* a *z-* logiky nieto, tak ako niet logiky v tom ypsilonovom pravidle v minulom čase. Preto myslím, že návrh pravopisnej komisie v týchto bodoch je správny. Súdruh Peciar to tu teoreticky zdôvodnil. O výslovnosti slova *smer* by som povedal toto: Keď s. Pavlík hovoril o smerniciach, nikoho z nás to slovo „smernice" nezarazilo. Keď s. Záborský vyšiel so „zmerom", na to slovo „zmer" myslím väčšina z nás reagovala. Výslovnosť „zmer" je príznaková, násilná, a to najmenej pre 80% slovenských vzdelancov. Skutočnosť, že práve rozhlas a divadlo dôsledne presadzujú túto výslovnosť, je umožnená tým, že v rozhlase a v divadle možno centrálne usmerňovať výslovnosť. V rozhlase sa to skutočne stalo v roku 1940 po zavedení predošlých Pravidiel, keď sa nariadilo, že každý hlásateľ musí vyslovovať „zmer".

V otázke ypsilonov myslím, že odstránenie rozdielu *-li/-ly* v minulom čase je naprosto správne. Prosím však, aby sa ypsilony nehýbaly čiastkove, aby sa nerobily jednotlivé malé zásahy. Doteraz sme písali *bysťu* s ypsilonom a teraz budeme písať *bisťu* s jotou. Keď vnesieme tri-štyri takéto malé zásahy, rozkolíšeme to, čo sme dosiaľ mali pevné, že sme totiž vedeli ypsilon používať. Takýmito malými zásahmi rozkolíšeme vedomie normy, vedomie ovládania pravopisu. Tým nechcem povedať, že nepokladám úplné odstránenie ypsilonu za správne. Ba práve naopak myslím — a som rád, že to už viacerí povedali, pre demokratizáciu pravopisu by odstránenie ypsilonu znamenalo mnoho. Som si vedomý, že sú dnes závažné dôvody proti tejto zmene. Keby sa bola vykonala prv, povedzme ešte r. 1945, možno, že by sa bola ľahko ujala.

Ďalej mám poznámky k slovníkovej časti Pravidiel. V oblasti slovníka je normovanie najťažšia vec. V oblasti hláskoslovia a tvaroslovia môžeme ľahko argumentovať systémom, lebo je obyčajne priehľadný (napr. pri tvare *vládnúci* môžeme systémom argumentovať, či tam treba písať dĺžku, alebo netreba). V oblasti slovníka je vec omnoho složitejšia. V oblasti slovníka niet takých železných zákonov, aké sú v oblasti tvaroslovia alebo hláskoslovia. Akademik Vinogradov tu hovorí o modeloch. V tvarosloví sú modely, podľa ktorých možno nové slovo tvoriť. Vychádzajúc z takýchto hľadísk, mám výhrady proti niektorým zásahom do slovníka v návrhu nových Pravidiel. Ide napríklad o slová na *-ítko, -átko*. Všetky slová na *-ítko, -átko* ako neslovenské boly z Pravidiel vypustené a boly nahradené alebo slovami s príponou *-dlo* (napr. *sluchátko* slovom *slúchadlo, nosítka* slovom *nosidlá, ťažítko* slovom *ťažidlo)* alebo novotvarmi ako *mierka* (za *merítko*) alebo dokonca *pravilko* (namiesto *pravítko*). Pravda, za „pravilkom" už

dnes nikto v Ústave slovenského jazyka nestojí. „Pravilko" je dnes skôr posmešná vec ako vec seriózna. Ale ja myslím, že celú vec nemožno tak jednoducho odbaviť, ako sa to robí v súkromných diskusiách, keď sa hovorieva, že slová na *-ítko (-átko)* boly k nám importované českými profesormi za prvej republiky, alebo že prípona *-ítko* nie je v systéme slovenčiny, že nie je v žiadnom nárečí atď. Práve tým, že slovník sa stále dopĺňa novými slovami, je daná možnosť, že sa slovník doplní napríklad i slovami českého pôvodu, ktoré sú tvorené podľa zásad platných v češtine. V slovenčine tieto zásady platiť nemusia a pritom jednotlivé slová sa môžu prevziať z češtiny do slovenčiny a budú sa v slovenčine používať a môžu byť aj v slovenčine správne. Opýtajme sa napríklad, ako a z čoho je utvorené slovo *umenie,* keď v slovenčine nemáme sloveso „umieť". A o správnosti slova *umenie* nik z nás nepochybuje. Myslím, že takto nemôžeme postupovať. Zdá sa, že dnes sa neuznáva za správne ani „ťažítko" ani „ťažidlo", „potítko" ani „potidlo", a nijaké iné termíny sa nevedely vymyslieť. Myslím, že slovo *ťažítko* nikto z nás nepokladá za neslovenské. Čo keby si niekto spomenul, že slovo *potrubie* treba „poslovenčiť" na „porúrie"?

Myslím, že v oblasti slovníka musíme rešpektovať ten stav, ktorý je dnes v slovenčine. Treba posúdiť z prípadu na prípad, ktoré slovo tu miesto má a ktoré nie. Som si vedomý potreby normovania spisovného jazyka. Neuznávam však za správne, keď sa niektoré slová zo spisovnej slovenčiny vyhadzujú len preto, že sú „importované".

Príspevok Dr. Alexandra Matušku, hlavného redaktora Slovenských pohľadov

Počúvam, že náš pravopis treba reformovať, alebo ako sa vyjadruje súdružka Jesenská, upraviť podľa výslovnosti.

Všetci máme s pravopisom osobné ťažkosti, často sa dívame do Pravidiel i v takých prípadoch, kde by sme nemuseli. Ide o to urobiť úpravu, reformu s rozvahou, aby sa nemuselo prikročiť znovu k úpravám. Je nepochybne správne urobiť nápravu v otázke písania cudzích slov podľa výslovnosti, zjednodušiť pravidlá rozdeľovania slov, urobiť poriadok aj v otázke interpunkcie a inde. Po prejavoch, ktoré tu odznely, nemôžem vysloviť úplný súhlas s návrhom, aby sa s 2. pádom písalo vždy *z(zo)* a so 7. pádom vždy *s(so)*. Veď „so stromu" nie je „zo stromu", nech sa s. Hečko akokoľvek pohoršuje. Treba si uvedomiť, že po slovensky sa má nielen hovoriť, ale aj písať. A potreby písaného jazyka sú iné ako potreby jazyka hovoreného. Nemôžem súhlasiť ani s návrhom písať predpony *s-, z-* foneticky. Písanie „zmer, zvah" atď. by dokonca predbiehalo, prejudikovalo výslovnosť, ktorá nebude celonárodná, nech sa hovorí čokoľvek. Iba z „dialektu" Národného divadla a z rozhlasu sa dnes ozýva „zmer, v tom zmysle" atď.

Návrh na jednotné písanie *-li* v slovesách je riešenie polovičaté, je to radikalizmus, ktorý sa zastavuje na polceste. Prakticky budú sa musieť pracujúci aj naďalej učiť písať ypsilon. Otázku odstránenia ypsilonu nastoľujú najmä učitelia, pretože sami neovládali a neovládajú príslušné pravidlá.

Lásku k rodnému jazyku nemožno budiť spohodlňovaním prístupu k nemu. Aj rodný jazyk sa treba učiť, treba ho študovať. A je známe, že nie každý, kto sa naučil správne písať ypsilon alebo vyslovovať *ľ*, môže o sebe vyhlásiť, že už vie dobre po slovensky.

Niekedy sa mi tak zdá, že sa pri návrhoch na novú pravopisnú úpravu vychodilo z predpokladu, akoby sa po jej zavedení všetci naraz alebo aspoň za veľmi krátky čas naučili správne písať. To je chybné stanovisko, pretože pravopis je síce základ, ale vlastná práca s jazykom sa začína až po ňom. Je tragické, že dosiaľ, ako sa to tu už niekoľkokrát spomenulo, nemáme slovník slovenského jazyka. Máme práce dialektologické, ale slovníka nemáme. A nielen celoslovenský slovník, ale nemáme napríklad ani slovník Hviezdoslavov. Je smutné, že dosiaľ nejestvuje úzka spolupráca medzi lingvistami a spisovateľmi. Nemáme rozpracovanú skladbu. Pred pol storočím málo známy Ivan Zoch napísal o slovenskej skladbe: „Slovenská skladba je tajuplná jaskyňa, plná zlata, striebra a drahých kameňov, do ktorej ale vchod stráži sedmohlavý šarkan". A dosiaľ je to tak. Tu by mali naši lingvisti vysúkať rukávy.

K slovníkovej časti Pravidiel by som chcel poznamenať, že som si všimol osudy slova *dopis*. Staré Pravidlá, ako je známe, slovo *dopis* zavrhovaly. Nový návrh síce ponechal slová *dopisný, dopisovať si, dopisnica,* ale pri slove *dopis* je uvedené v zátvorke „postskriptum", t. j. slovom dopis sa rozumie „dopísanie, dodatok". Myslím, že keď existuje *dopisovať si, dopisnica, dopisný,* niet príčiny neprevziať do slovníka spisovnej slovenčiny aj slovo *dopis* vo význame „list".

Zavádzajú sa dvojtvary *Anglia — Anglicko, Francia — Francúzsko, Belgia — Belgicko.* Neviem, ako je to s Franciou a Belgiou, ale s Angliou, viete, ako je to. Náš ľud pozná iba jednu angliu: merať angliu od buka do buka. Či sú aj tvary ako *Anglia, Belgia* z ľudového úzu?

Pokiaľ ide o výslovnosť mäkkého *ľ*, dávam na uváženie, ako by znel tento verš: Sleteli orli z Tatry, tiahnu na podolia.

Súdružky, súdruhovia, vyzerá to ako zľahčovanie. Ale tak sa mi všetko vidí, že sú ešte niektoré veci nedoriešené, že naša dnešná konferencia nemôže byť v nijakom prípade posledná. Prikláňam sa k mienke súdruha Kostolného, že niektoré otázky treba ešte poriadne popretriasať.

Príspevok akademika B. Havránka (preklad z češtiny)

Chcem povedať niekoľko poznámok ku konkrétnym otázkam.

Diskusia priniesla už dosť látky i pre niektoré zásadné otázky. Chcel by som sa predovšetkým zmieniť o pomere zvukovej stránky jazyka a písania s hľadiska fonetiky a s hľadiska spisovnej výslovnosti. Otázka spisovnej výslovnosti je zaiste dôležitá i pre slovenčinu rovnako ako pre každý národný spisovný jazyk. Ale v pravopise musíme rozoznávať to, čo eventuálne škodí spisovnej výslovnosti alebo ju podporuje, a to, čo je s hľadiska spisovnej výslovnosti ľahostajné, irelevantné. Hovoríme o fonetickom písaní napríklad v slovách *správa, sklamať* atď. So stanoviska spisovnej výslovnosti je celkom ľahostajné, či tu budeme písať *s-* alebo *z-*. Na výslov-

nosť to nikdy nebude mať vplyv. Teda samo osebe fonetické písanie a písanie, ktoré súvisí so spisovnou výslovnosťou, nie je to isté. Závažnejšie sú prípady, kde pravopis určitým spôsobom podporuje spisovnú výslovnosť, t. j. nerozchádza sa s ňou. Ide o slová ako *zmena,* resp. *smena, smer* (prípadne *zmer*), *diskusia* (prípadne *diskúzia*) a pod. To sú otázky i pravopisné i ortoepické.

Nebudem sa už šíriť o otázke čisto fonetického písania. O tom sa tu už hovorilo celkom jasne, že skutočne fonetický spôsob písania by bol síce na jednej strane zjednodušením, ale na druhej strane skomplikovaním. Museli by sme potom to isté slovo v rôznych spojeniach písať rôznym spôsobom. Takýto fonetický pravopis si iste nikto neželá.

Otázka vzťahu spisovnej výslovnosti k písanej podobe jazyka je však veľmi dôležitá. Zvuková stránka jazyka sa odráža v písanej podobe jazyka a naopak. Je nesporné, že písané slovo má dnes dôležitú úlohu v spoločnosti. Ďalej si treba uvedomiť, že spisovná výslovnosť národného jazyka ako jazyka celonárodného nemôže sa stotožňovať s lokálnou výslovnosťou. V Čechách bojujeme proti tomu, aby sa česká spisovná výslovnosť stotožňovala so stredočeskou výslovnosťou. Dnešná ruská kodifikovaná výslovnosť sa čiastočne uvoľnila od výslovnosti moskovskej. Aj slovenská komisia tu musí skúmať skutočný stav a riešiť konkrétne otázky slovenskej spisovnej výslovnosti i pravopisu s hľadiska celonárodného jazyka.

Niektorí tu hovorili o odstránení *y*. Iste so stanoviska výslovnosti je grafický rozdiel *i* — *y* irelevantný. Ale tradícia i vzťahy k iným slovanským jazykom tu nedovoľujú radikálnu úpravu. Iná je otázka slovenského *ä*. Táto vec zasluhuje podľa mojej mienky ďalšie skúmanie a diskusiu. Je známe, že osobitná výslovnosť hlásky *ä* je rozšírená na určitej oblasti, ale nie je to výslovnosť celonárodná. Otázka *z* a *s*. O otázke predložiek a predpôn *s, z* bolo tu vyslovených veľa názorov. Pokiaľ ide o porovnanie s češtinou, treba si uvedomiť, že v češtine je tu iný stav ako v slovenčine. V češtine máme napr. niektoré prípady, v ktorých v genitíve vyslovujeme predložku *s*. Podobne aj výslovnosť predpôn *s-, z-* je v češtine v mnohých prípadoch iná ako v slovenčine. V slovenskom pravopise nie je podľa môjho názoru dostatočne prediskutovaná otázka písania príslovkových složiek typu *zprava, zľava.* Vieme, že nie je vôbec možné urobiť presnú hranicu medzi predložkovým výrazom a príslovkovou složkou. Preto by sa písanie príslovkových složiek malo upraviť podľa písania predložiek. Z diskusie o výslovnosti slov *zmena* — *smena* a *smer* vidno, že výslovnosť týchto slov nie je ustálená. Je myslím jasné, že výslovnosť „zmer" nemá charakter celonárodný.

Čo sa týka písania ženských priezvisk, meno *Figuli* sa tu porovnávalo s menom *Curie.* Ale meno *Curie* je pre slovenčinu celkom cudzie. V slovenčine niet však podstatného dôvodu, aby určité typy ženských mien boly odchylné od typov iných. Pri type *Tolstaja* treba uvážiť, že ak uzákoníme skloňovanie *Tolstoj* — *Tolstoja,* feminínum by malo znieť *Tolstojová* a tým by sa ženské meno od mužského a od pôvodného ruského skloňovania veľmi odklonilo.

O otázke transkripcie sa tu hovorilo, že nie je jasné, prečo sa navrhuje dvojaká transkripcia: vedecká a bežná. Myslím, že v tom je určité nedo-

rozumenie. Tzv. vedecká transkripcia je vlastne transliterácia a je určená predovšetkým pre potreby bibliografie a pre podobné situácie, kde treba zachytiť slová písané azbukou presne tak, aby ich mohol každý bez ťažkostí prepísať zpät do azbuky. Túto transliteráciu nemožno, pravda, zavádzať ako bežnú transkripciu ruských slov, pretože pri transliterácii sa niekedy používajú aj také znaky alebo spojenia znakov, ktoré označujú hláskové javy pre slovenčinu alebo češtinu cudzie. Je prirodzené, že sa pri bežnej transkripcii slovenčina bude v niektorých bodoch rozchádzať s češtinou. Napr. skupiny *ďe, ťe, ňe* sa v slovenčine píšu ináč ako v češtine. To sa musí odrážať aj v bežnej transkripcii ruských slov. Podobne je to s dvojhláskami. Slovenčina má dvojhlásky *ia, ie, iu.* Niet dôvodu, prečo by sa znaky pre tieto dvojhlásky nevyužily aj v transkripcii. Naproti tomu v češtine by takýto spôsob písania bol trochu nesrozumiteľný a viedol by k nesprávnemu vyslovovaniu ruských mien.

Napokon by som sa chcel vrátiť k otázke výslovnosti a ortoepie. Iste je potrebné a užitočné, aby sa spisovná výslovnosť a pravopis navzájom podporovaly. Dopoludnia som hovoril o tom, že pravopis musíme upraviť tak, aby neškodil spisovnému jazyku. Avšak na druhej strane musíme dbať na to, aby sme pri ustaľovaní výslovnosti nepostupovali priamočiaro tam, kde ešte výslovnosť nie je ustálená. V diskusii sa už vyskytlo niekoľko takých prípadov, v ktorých je kolísanie a nejednotnosť. Platí to napr. aj o samom slove *diskusia.* A takýchto prípadov by bolo oveľa viacej, keby sme sa bližšie pozreli na označovanie dĺžok v cudzích slovách. Dopoludnia som sa zmienil o tom, že v českom i slovenskom pravopise budeme mať spoločnú zásadu: písať cudzie slová (okrem vlastných mien a niektorých citátových slov) domácim pravopisom. Nemožno predsa žiadať od našich pracujúcich, aby ovládali dva alebo niekoľko pravopisných systémov: iný pre domáce slová a iné pre slová cudzie. Ale i keď táto zásada bude rovnaká, budú pri jej realizácii v praxi určité rozdiely medzi češtinou a slovenčinou. Bude sa to týkať najviac práve kvantity. Ale jednu vec si pritom musíme uvedomiť: že totiž máme dosť takých cudzích slov, v ktorých stanovenie kvantity dá ortoepickým a pravopisným komisiám veľmi mnoho práce. Tu je dôležité, aby sme niekde nepostupovali príliš teoreticky a podľa určitých teoretických zásad neunifikovali výslovnosť tam, kde výslovnosť jednotná nie je. V českom pravopise sme si stanovili takúto zásadu: V cudzích slovách budeme kvantitu označovať, ale takú kvantitu, ktorá je zreteľná a nekolísavá. V prípadoch, kde kvantitu nemôžeme odôvodniť ani teoreticky a kde je značné kolísanie, v takých prípadoch kvantitu označovať nebudeme. Prečo? Pretože so stanoviska čitateľa označená kvantita je určitý diktát, že sa kvantita vyslovuje. Neoznačená kvantita takýmto strohým diktátom nie je. Čiže označená kvantita nám prejudikuje celkom jednoznačne i takú výslovnosť, ktorá by prípadne ešte neexistovala. Myslím, že je potrebné, aby i slovenská komisia pri označovaní kvantity starostlivo dbala na fakty v jazyku. A tu sa vraciam k tomu, čo som dopoludnia už zdôraznil: že popri teórii, popri teoretických zásadách musíme veľmi dbať na to, čo skutočne v jazyku existuje, a nemôžeme na základe určitých teoretických stanovísk robiť nejaké prenáhlené zásahy do výslovnosti a priamo — ako to tu už niekoľko ráz odznelo, prejudikovať určitú výslovnosť.

To sú niektoré všeobecné poznámky, ktoré som chcel pripojiť k jednotlivým konkrétnym otázkam.

Nakoniec ešte jednu maličkosť. Myslím, že návrh nových Pravidiel slovenského pravopisu má v základe mnoho dobrého, ale jednu vec by som ešte pre ďalšie prepracovanie odporúčal. Vo svojich výkladoch je návrh miestami stále ešte — aj po nových úpravách — príliš teoretický a odborný. Podľa môjho názoru je nutné, aby sa autori v definitívnom znení pravidiel snažili o takú formuláciu, ktorá by bola skutočne všeobecne prístupná a celkom jasná. Lingvisti by si vôbec vždy mali uvedomiť, že nepíšu len pre lingvistov, ale pre najširšie vrstvy. A v takýchto publikáciách, ako sú Pravidlá, musíme skutočne hovoriť tak, aby to bolo jasné a každému srozumiteľné.

Príspevok doc. Jozefa Štolca, redaktora SPN

Najprv niekoľko poznámok k problému predložiek a predpôn *z, s*. Zdôrazňovalo sa, že pri predložke *s* sa cíti význam spolu, dovedna. Myslím, že tento názor celkom neobstojí, pretože význam predložky *s(so)* nie je jednoznačný. Predložka *s(so)* s genitívom má iný význam. Nemožno vidieť význam v samej predložke, ale v spojení predložky s príslušným pádom.

Ďalej sa tu hovorilo, že v slove *sväz* by sa vari malo písať na začiatku *s*. Myslím, že môže ostať značka SSSR a my celkom dobre môžeme písať „zväz". Pre jednu značku nemôžeme si robiť pravopisnú výnimku. Chcem tu pripomenúť, že píšeme skratku JRD, v Čechách JZD a nijako nám to neškodí. Pokiaľ ide o slovo *smer*, priznám sa, že som za výslovnosť so *s*. Som však proti tomu, aby sa písalo *zprava* a pod. Neviem si predstaviť, že by sme písali „svah sa zvažoval".

Pokiaľ ide o *ľ*, nemôže prísť do úvahy jeho odstránenie, či sa niekomu *ľ* páči alebo nie. Treba dbať na systém slovenského jazyka. Západniar si, pravda, nikdy neosvojí výslovnosť *ľ*.

Pokiaľ ide o problémy súvisiace s rytmickým zákonom, ja by som súhlasil s úpravou *vládnuci, píšuci*, pretože je aj *vládnuc* a *píšuc*. Ak tu mýli koncovka, v ktorej by vraj mala byť dĺžka, teda „vládnucí, vládnucieho" atď., nesmieme zabudnúť, že takéto prípady máme práve pri slovesách. Máme typ slovies *písavam, pásavam, spievavam, rátavam*. Ani tu sa nehovorí „písavám" alebo „písávam". Teda typ *vládnuci, píšuci* možno odôvodniť. V doterajších Pravidlách sa s rytmickým zákonom vôbec akosi ľahkomyseľne gazdovalo, a to z dôvodov čisto pravopisných. Aj v novom návrhu je pomerne mnoho výnimiek. Neviem, či je tak nevyhnutne potrebná napr. výnimka v gen. pl. *básní, piesní, tlačiarní, kázní*, keď rytmický zákon platí v datíve i v lokáli plurálu tých istých slov (*básňam, básňach* ap.). Bolo by treba uvážiť aj výnimky v lokáli singuláru typu *v lístí* a taktiež pri skloňovaní typu *vtáčí*. Veď vo všetkých týchto prípadoch sa vyslovuje posledná slabika krátko, hoci sa v písme označuje dĺžka. Výnimka je tu teda len v pravopise. A táto pravopisná výnimka nás zvádza dokonca na zlú výslovnosť a na úmyselné nezachovávanie rytmického zákona. Slabiky s dvojhláskami po predchádzajúcej dĺžke, ako sú prípady typu *chvália, súdia,*

vtáčieho, chválievať atď. treba potom traktovať nie ako prípady hláskoslovné, ale ako tvaroslovné analogie. S toho hľadiska by som sa postavil aj proti dvojtvarom *výher — výhier, krídel — krídiel, pásem — pásiem.* Je to nielen celkom zbytočná, nijako štylisticky alebo akokoľvek inak nevyužiteľná dvojakosť, ale je to súčasne aj nedôslednosť. Mali by sme totiž potom pripustiť aj dvojtvary *krídelko — krídielko, vlákenko — vlákienko, plátenko — plátienko, písemko — písiemko, číselko — čísielko* a pod. Genitív typu *výher — výhier* treba teda posudzovať v širšej súvislosti. Myslím, že by sme pri rytmickom zákone, pri tomto typickv slovenskom hláskoslovnom zákone mali uvážiť každú výnimku.

Ešte by som chcel pripomenúť niečo o zámenných tvaroch. Užšia pravopisná komisia ustálila oproti novinovému vydaniu Pravidiel tvary *ich, im, nich, nim, moji, mojich, mojim* atď., len v 7. páde jedn. čísla je *mojím, ním,* ako to bolo doteraz. Toto rozhodnutie je myslím správne. Ale pravopisná komisia ponechala tvary *onoho, onomu* popri *oného, onému.* Navrhujem, aby sa uvádzaly ako normálne len tvary *oného, onému,* ktoré sú živé i v ľudovej reči, kým tvary *onoho, onomu* sú biblické. Kedysi sa písalo aj *jednoho, jednomu,* ale tieto zastaralé tvary boly už v Pravidlách z r. 1940 vylúčené zo spisovného jazyka. Ďalej navrhujem, aby sa uznaly za správne len tvary *dvoma, troma,* nie aj *dvomi, tromi.* Podrobnejšie odôvodnenie týchto svojich návrhov si ponechávam na inú príležitosť.

Príspevok Vlada Uhlára, profesora VPŠ v Ružomberku

Vážení súdruhovia!

Mal som pôvodne úmysel hovoriť v tomto príspevku len o otázke kvantity privlastňovacích prídavných mien a osobného zámena *on.* Ale nie je mi možné, aby som sa nedotkol aj iných vecí.

Členom pravopisnej komisie, ktorí sú tu prítomní, ktorí pracovali dlhý čas, usilovne sbierali materiál, spracovávali ho podľa najnovších jazykovedných metód, je asi dosť ťažko počúvať niektoré prejavy, podľa ktorých to, čo komisia porobila, je vulgarizácia, primitizovanie jazyka, ochudobňovanie. Zdá sa mi, že nepostupujeme dosť dobre. Niektorí zasa volajú: Počkajte ešte rok, prípadne dva, prediskutujte to ešte raz. A pritom sa vyslovujú ponosy, že nemáme slovník. Ak budeme takto postupovať, nebudeme mať ani Pravidlá, ani Slovník slovenského jazyka.

Výsledok práce pravopisnej komisie je podľa mojej mienky veľmi hodnotný. Zaslúži si plné pochopenie a našu vďaku. Vyslovujeme len žiadosť, aby pravopisná komisia čím prv pristúpila ku konečnému záverečnému aktu tak, aby sme my školskí pracovníci dostali príručku Pravidiel slovenského pravopisu v čo najbližšom čase do rúk. My sme sa tešili, že to bude už v roku 1950, a prišiel rok 1953 a ani teraz nevieme, kedy začnú nové Pravidlá platiť. To nás znepokojuje a znepokojuje to celé široké rady slovenských učiteľov a slovenských žiakov. Nesmieme odlučovať slovenský pravopis a kultúru slovenského jazyka od stavu slovenského školstva, od stavu jazykovej kultúry na slovenských školách, nesmieme sa povyšovať nad našich žiakov, nad náš ľud, ani nad našich učiteľov. Nesmieme ich podceňovať a

tvrdiť, že neovládajú svoj spisovný jazyk, že neovládajú pravopis. Ak učitelia chcú v shode s náhľadmi našich jazykovedcov náš pravopis prispôsobiť správnej slovenskej výslovnosti, ich požiadavka je plne opodstatnená.

Neviem, čo by si myslel Samo Chalupka, keby tu bol počúval recitovanie prvého verša svojej známej bojovej básne „Mor ho!" v podaní s. Matušku. Súdruh Matuška chcel v nás vzbudiť smiech, ale to bolo pomýlené. Samo Chalupka sám čítal mäkko svoje verše, i keď to bola bojová báseň. Čítal ich tak isto mäkko, ako by ich dnes čítala povedzme spisovateľka Zora Jesenská. Je naša chyba, že sa dosiaľ tak málo staráme o zvýšenie kultúry hovorenej reči, o správnu slovenskú výslovnosť. Sme povďační komisii, ktorá mala sostaviť Pravidlá, že si tak pozorne všíma otázky výslovnosti. Učitelia vo veľkej väčšine súhlasia s tým, čo tu o dobrej slovenskej výslovnosti povedali súdruhovia Záborský, Jesenská, Štolc a iní.

Chcem sa zmieniť aj o dvojtvaroch. Pokladám za neoprávnenú snahu zbaviť sa všetkých dvojtvarov. Prečo by napríklad výrazný, hoci menej rozšírený tvar *jamôk* nemohol byť v Pravidlách slovenského pravopisu popri tvare *jamiek*? Prečo by tam nemohly byť tvary *sliviek, slivôk, slivák*? Všetky sa vyskytujú v živej slovenskej výslovnosti a možno dobre použiť raz jeden, raz druhý alebo tretí. Pravda, nie sú prípustné tvary „slivek, jamek" alebo „jamok". A tak isto v duchu spisovnej stredoslovenskej výslovnosti sú dobré aj tvary *výhier, vlákien*. Ba myslím, že by sa mohol uznať za správny napríklad aj tvar „zámien".

Ďalej sa chcem dotknúť dvojtvarov v príslovkách typu *celkove/celkovo, citove/citovo, láskave/láskavo*. Tvary *citove, celkove* majú miesto v spisovnej slovenčine a nemožno ich vytisnúť, ale s hľadiska výraznosti treba dať prednosť tvarom *celkovo, láskavo, citovo*. Pri tvaroch na *-e* by bol rozdiel medzi týmito príslovkami a tvarom prídavných mien na *-é (citove — citové)* málo výrazný. Preto som za to, aby sme tvarom *citovo, celkovo, láskavo* dávali prednosť. Prirodzene, že v Pravidlách tu musia ostať dvojtvary.

Čo sa týka platnosti rytmického zákona v type *vládnuci*, o tom bol článok v Slovenskej reči v r. 1942. Nie je to izolovaný zjav. Máme prídavné mená typu *stojaci, stojaceho, bojaci sa, bojaceho sa*, a nemýli nás to. Už bolo správne povedané, že máme aj v časovaní tvary typu *spievava*. A ešte lepšie to vidíme, keď si povieme sloveso opakovacieho vidu: *vznášavam*. Nemôžeme povedať „vznášavám", ani nie vznášávam", ani nie „vznášiavam".

Čo sa týka voľného a tesného prívlastku, tu som tak ako s. Jesenská a mnohí iní proti takémuto rozlišovaniu v pravopise. Žiadame jednoduchosť. Cvičenie logiky v reči sa na tomto robiť nedá. Tu by sme vniesli do pravopisu zásadu, ktorú by si nikto nemohol poriadne osvojiť.

Teraz k otázke kvantity privlastňovacích zámen. Pôvodný návrh Pravidiel hovorí, že podľa výslovnosti máme písať *mojích, mojím, k mojím, ích, ím* a pod. Tieto tvary sú v slovenčine živé. Ako je známe z dokladov, ktoré posbieral Dr. Anton Jánošík, tieto tvary sa vyskytovaly v období bernolákovskom, štúrovskom, u štúrovských básnikov i prozaikov, aj v období matičnom. Iba Martin Hattala normoval dnešný stav. Ale Martin Hattala normoval aj ukazovacie zámeno s krátkymi samohláskami: „ta žena, tu

ženu, ti chlapi, ty ženy". A predsa živá reč tieto nepodložené krátke tvary dávno z pravopisu a z gramatiky vylúčila a nahradila ich živými tvarmi. Ja by som sa opýtal, kde berieme oprávnenie deformovať pravopisom našu živú slovenskú výslovnosť. Či sa chceme azda odvážiť pestovať osobitnú výslovnosť intelektuálov a odlúčiť spisovný jazyk od živej výslovnosti? Argumentuje sa, že sa poučka o kvantite zámenných tvarov už vžila. Ale ani v tomto prípade slovenská jazykoveda nemá právo zaznávať živú slovenskú výslovnosť. A je to naozaj tak, že sa táto poučka vžila? Hovorím na základe svojich skúseností zo 16-ročnej školskej praxe, že to nie je pravda. Či som pôsobil v Košiciach, v Prešove, v Skalici na západe alebo v Ružomberku na strednom Slovensku, vždy sa stretávam s tým istým zjavom: počet chýb v kvantite uvedených zámen proti dnešnej pravopisnej norme prevyšuje dokonca počet pravopisných chýb pri písaní *i—y* alebo predložky a predpony *s, z*. A žiaci, ktorí prichodia na priemyselnú školu po ročnej prestávke, nepoznajú pravidlo znovu. Sila výslovnosti láme všetky naše papierové pravidlá. Po všetkej námahe, po osobitnom precvičovaní opäť a opäť máme plné úlohy zámenných tvarov s dĺžkami: *mojích, mojí, bez ních, k ním*. Predvčerom som opravoval písomky zo záverečných skúšok na strednej škole. Zistil som taký istý stav. Azda chcete povedať, že žiaci vždy robievali chyby. Ale tu ide o dobrých a veľmi dobrých žiakov.

Myslím, že teraz, keď sa zdôrazňuje, že cudzie slová budeme písať podľa výslovnosti, keď budeme zaznamenávať dĺžku v cudzích slovách, nemôžeme obchádzať ani živú dĺžku tvarov privlastňovacích zámen a osobného zámen „on". Opätovne tvrdím, že sa celkom oprávnene uplatnila v pôvodnom znení návrhu Pravidiel požiadavka uviesť kvantitu privlastňovacích zámen a osobného zámena „on" do súladu s výslovnosťou.

Príspevok akademika Fr. Trávníčka (preklad z češtiny)

Dovoľte mi dve poznámky všeobecného rázu. Pri prvej poznámke vychádzam z tvarov *výher* a *výhier*. Na prvý pohľad sa nám zdá, že ide o nejakú drobnosť, ale keď sa dívame na vec so širšieho hľadiska, vidíme, že otázka správnosti toho či onoho tvaru nie je taká jednoduchá, ako by sa nám zdalo. Počuli sme rad prípadov, v ktorých sa jednému páči to, druhému ono. To je prakticizmus. Ale prakticizmus je chybou. Prax musí byť opretá o poznanie vedecké. Nemôžeme vychádzať len zo samotnej praxe, ale z vedeckého poznania. Pravopis nie je jav izolovaný, stojaci sám osebe, pravopis je jav, ktorý súvisí s hovoreným jazykom. Všetko súvisí so všetkým. Žiaden jav nie je izolovaný.

Ako súvisí ten tvar *výher* a *výhier* s vývojom jazyka? Tak, že v tvare *výher* je krátenie dĺžky a tvar *výhier* je výsledok iného zákona. Je to niečo divného? Nie je. Súdruh Stalin hovorí, že spoločenské zákony nemajú trvácnosť. A jazyk je spoločenský jav. To znamená: staré zákony zanikajú a vznikajú nové a tieto nové zákony majú nové výsledky. Vieme, že jazyk sa vyvíja postupne tým, že stará kvalita odumiera a nová kvalita zaberá jej miesto. Vieme, že dokonca stará forma nadobúda nový obsah. To znamená, že výsledok starého zákona sa veľmi drží a popri ňom existuje

výsledok nového zákona. Tak napr. tvar *výher* je zvyšok starého zákona. Podobne aj tvar *vládnúci*. Tvar *výhier* je odraz nového zákona. Toho zákona, aby isté tvary genitívu pluralis maly dĺžku. Ak existuje tvar *výher* a popri ňom novší tvar *výhier*, bola by snaha odstrániť niektorý z týchto tvarov nesprávna. Pravopis musí vychádzať z toho, do akej miery je ktorý tvar vžitý. Používanie tých alebo oných gramatických tvarov, to nie je otázka pravopisná. Pravopis nemôže negovať existujúci tvar. Ďalej treba uvážiť, že dvojtvary jestvujú nielen v slovenčine, ale aj v iných jazykoch. Napríklad v češtine je tvar „béře" archaický, ale nikto ho nechce z českého jazyka odstrániť, i keď je bežnejší tvar *bere*. Nie je možné a nebolo by správne, aby všetky dvojtvary boly odstránené. Sú dvojtvary, ktoré sa týkajú syntaxe.

Druhá moja poznámka sa týka „dokonalosti" a „nedokonalosti" v užívaní spisovnej reči. Žijeme v dobe veľkého rozmachu, ktorý súvisí s oslobodením našej vlasti Sovietskou armádou a s tým, že ideme po ceste k socializmu. Veľký rozmach našej vlasti po stránke hospodárskej i kultúrnej odráža sa i v našich jazykoch. Znalosť našich jazykov sa rozširuje, prehlbuje. Nemôžeme však chcieť nemožnosti. Nemôžeme chcieť, aby hneď všetci ovládali dokonale spisovný jazyk. Pravda, ľuďom treba vštepovať lásku k národnému jazyku. To je povinnosť predovšetkým našej školy. Príde čas, že budú všetci dobre ovládať spisovný jazyk. Ale nemožno to chcieť dosiahnuť za päť—desať rokov. Na druhej strane by bolo nesprávne domnievať sa, že by dokonalé ovládanie slovenčiny bolo umožnené nejakou radikálnou pravopisnou reformou. To je otázka školskej výchovy, doby, praxe a nie otázka pravopisu.

Šírme úctu k slovenskému jazyku predovšetkým upozorňovaním na veľký význam, ktorý má slovenčina pre vývoj ľudskej spoločnosti. Treba si uvedomiť, že jazyk je nástroj, ktorým sa vyvíja myslenie ľudí.

Príspevok Dr. Rudolfa K r a j č o v i č a, asistenta Filozofickej fakulty SU

Súdružky a súdruhovia!

Vo svojich poznámkach budem tlmočiť výsledky, ku ktorým sme dospeli na diskusiách s poslucháčmi diaľkového štúdia v Žiline, v Nitre, v Banskej Bystrici a na Filozofickej fakulte v Bratislave. Poslucháči diaľkového štúdia sú väčšinou učitelia v aktívnej službe.

Riešenie písania predložiek, ktoré poznáme z tzv. novinového vydania Pravidiel, pokladáme za šťastné. Tak isto sa nám zdá vyhovujúci návrh v otázke písania predpôn. Súhlasíme najmä s dodatočnou úpravou písania tzv. príslovkových složiek typu *spočiatku, sprvu,* ako aj složených predložiek *sponad, spomedzi* atď. podľa výslovnosti. Dôvody, ktoré už tu uviedla s. Jesenská a najmä s. Záborský, nebudem tu opakovať. Pri slovách *správa — zpráva, zmena — smena* sme za jednotné písanie v oboch významoch, a to *správa, zmena.* Takých významových dvojíc, ako sú tieto, je totiž viac (napočítali sme ich sedemnásť). Nevieme, prečo by sa maly pravopisne odlišovať práve len uvedené dvojice.

Otázka ustálenia pravopisu a výslovnosti slov *sloh, sloha, sval, smer* na jednej strane, *sošit, soznam, sväz, smysel* na druhej strane možno správne riešiť na základe tzv. asimilačného zákona, ktorý je typický pre slovenčinu. Sme za úpravu, ktorá sa navrhuje v poslednom elaboráte, t. j. sme za písanie *zošit, zoznam, zväz, zmysel, zmieriť sa, zmluva,* ale *sloh, sloha, sval, smer.* Dôvod tohto rozdielu vidíme v tom, že podmienky pre realizáciu asimilačného zákona v slovách *sloh, sval, smer* sa už stratily. Začiatočné *s-* nechápeme tu ako predponu. Je to teda čosi podobné ako v slovách *smotana, smrť, snem, svedok* a pod., kde vyslovujeme *s,* hoci tam pôvodne bola predpona. Výslovnosť „zmer" nie je dosť rozšírená.

Návrh písať slovesné tvary na *-li* jednotne s mäkkým *i* prijali azda všetci učitelia s uspokojením.

Boli sme za odstránenie dvojtvarov typu *výhier* a *výher* v prospech tvaru *výhier.* Všetci poslucháči tvrdili, že v živej reči prevláda tvar *výhier.* Po objasnení akademika Trávníčka budeme však musieť svoje stanovisko revidovať.

Ďalej sa prihovárame, aby sa čo možno maximálne využil spôsob tvorenia ženských priezvisk príponou *-ová* (*Figuliová* ap.).

Odvolanie návrhu písať „aniel, evanielik" bol krok správny.

Za odôvodnenú pokladáme kvantitu *nezabúdka, nenasýtny, zverinec,* pretože máme ustálenú rovnakú kvantitu v príbuzných slovách: *nezabúdať, nasýtiť; zverinec* podľa *hostinec.*

O výslovnosti skupín *le, li* sme zistili pozorovaním poslucháčov, že je tu skutočne kolísanie. Rušivo však pôsobí iba veľmi mäkké, tzv. maznavé *ľ,* kým naopak jemné mäkké *ľ,* tzv. stredné, ako ho nazýva prof. Stanislav, neupozorňuje na seba a nepôsobí rušivo. Domnievam sa, že toto „stredné" *ľ* otvára v spisovnej slovenčine cestu „tvrdému" *l* (najbežnejšiemu). Prirodzene, že by dnes bolo predčasné odstraňovať, hoci len čiastočne, mäkké *ľ,* ale jazykovedci by mali tento vývinový proces starostlivo skúmať, aby v budúcnosti pripravili podmienky pre správne riešenie tohto problému spisovnej slovenčiny. Za dnešného stavu súhlasíme s poslednou formuláciou, ktorú vypracovala užšia pravopisná komisia. Bolo by azda vhodné pri poučke o výslovnosti skupín *le, li* poznamenať, že veľmi mäkké maznavé *ľ* sa nepokladá za správne.

O otázke širokého *ä* si tu dovolím vysloviť vlastnú mienku. My by sme chceli riešiť tú otázku radikálnejšie, ako je v návrhu. A to z toho dôvodu, že *ä* v spisovnej slovenčine, ako to môžeme pozorovať, je na zániku; je to vymierajúci prvok s hľadiska vývinu spisovnej slovenčiny. Náš názor by vystihla takáto formulácia: „Samohláska *ä* vyslovuje sa v niektorých nárečiach ako veľmi otvorené široké *e,* s nízkou polohou jazyka. V bežnej spisovnej výslovnosti vyslovuje sa miesto *ä* obyčajné *e* alebo v istých prípadoch *a,* napr.: *peť, meso, zvezok,* alebo *žrieba, žabací, rybací* atď. V divadle, v rozhlase pripúšťa sa i výslovnosť širokého *ä.*"

A teraz niečo k slovníku. Ako sme počuli od s. Peciara, komisia zrevidovala aj slovníkovú časť novinového návrhu. Neviem, do akej miery bol slovník zrevidovaný, ale iste s týmto krokom treba len súhlasiť. Zdá sa mi, že tam bolo zbytočne veľa cudzích slov. A boly tam aj nárečové slová, ktoré sa v dnešnom spisovnom jazyku nepoužívajú (napr. *tučiť, posošiť sa*

a i.). Ďalej chcem upozorniť, že sa zabudlo na ženské formy k slovám typu *archeolog, filolog, chirurg* ap.

Okrem toho som si všimol niektoré nedôslednosti, rozpory medzi poučkami v gramatickej časti a konkrétnymi príkladmi v slovníku. Najviac takýchto nedôsledností je pri cudzích slovách muž. rodu na *-l, -r*. To všetko je potrebné zrevidovať.

Ešte poznámka o slove *diskusia*. Myslím, že by sme sa nemali opierať o živelnú nesprávnu výslovnosť „diskúzia". V tejto veci pokladám za správne stanovisko s. Záborského.

Dr. Anton Jánošík, profesor VHŠ v Martine, vo svojom príspevku odôvodňoval, prečo je za dĺžku v zámenných tvaroch *ích, ím, naších, naším* a pod. Poukazoval na to, že žiaci v praxi nevedia pochopiť a najmä správne používať pravidlo, podľa ktorého sa v 7. p. jedn. č. píše v zámenných tvaroch dĺžka, kým v množnom čísle je krátkosť.

Ďalej hovoril s. Jánošík o svojich skúsenostiach s písaním predložiek *s, z* a predpôn *s-, z-*. Dlho sa domnieval, že poučky o rozlišovaní „s" a „z" dobre ovláda, ale v praxi, najmä ako bývalý redaktor Slovenskej reči sa presvedčil, že tieto poučky sú ťažké a že sa v nich nevyzná. Námietka, že rozdielom „s" — „z" rozlišujeme významy „shora dolu" a „zdola nahor", „znútra" a „s povrchu" a pod., nezdá sa mu opodstatnená, keďže tieto významové rozdiely vyjadrujeme obyčajne rozličnými slovesami.

Potom hovoril s. Jánošík o tom, aký obrovský rozdiel je medzi stavom jazykovej kultúry dnes a v minulosti. Na konci zdôraznil, že sa máme ešte veľa čo učiť z reči klasikov našej literatúry.

Príspevok Alfonza Bednára, redaktora SVPL

Súdružky a súdruhovia!

Národný jazyk si vyžaduje lásku a úctu od každého človeka, ktorý týmto jazykom rozpráva a píše. A dovolím si tu povedať, že jazyk si vyžaduje aj štúdium a pri úprave pravopisu aj veľkú opatrnosť, ako sa to už zdôraznilo.

Jazyk a teda aj pravopis treba študovať tak ako aj iné veci. Študujeme napríklad chémiu, fyziku, matematiku a vôbec sa neponosujeme, že chemické, fyzikálne a matematické vzorce sú ťažké. To sa nikto ani neodváži. Ale keď ide o jazyk, každý, kto má s ním do činenia, tvrdí, že pravopisné pravidlá — akási abstrakcia trochu podobná abstrakciám, akými sú chemické, fyzikálne a matematické vzorce — sú ťažké. Mali by sme sa raz navždy spriateliť so skutočnosťou, že pravopisné pravidlá sú naozaj ťažké a že ich treba usilovne študovať. A s týmto by sa mali spriateliť aj tí, ktorí vyučujú, aj tí, ktorí sa učia.

Pri pravopisnej úprave si treba počínať veľmi opatrne, aby sme nepokazili to, čo je dobré. Chcel by som tu upozorniť, že v niektorých prípadoch, v ktorých sa má náš pravopis podľa návrhu upravovať, ide o prvky významonosné a či významotvorné. Uvediem príklad z českej literatúry, pretože som u slovenských autorov náhodou nenašiel podobný príklad. Ivan Olbracht v diele Nikola Šuhaj loupežník píše na jednom

mieste o ženách, ktoré cez vojnu žily veľmi ťažkým životom. Autor románu píše ďalej o iných veciach a asi o desať strán začína takto: Byl mír, ale Kriste Ježíši, byl tohle nějaký mír a za tohle se tak úpěnlivě modlily... To „modlily" je napísané s ypsilonom. Tu by som si dovolil pripomenúť, že ypsilon nie je príťaž, žiadna rekvizita, ani haraburdie, ako sa niektorí domnievajú. Autor na citovanom mieste prostým použitím ypsilonu dosiahol prekvapujúci účin. Ak odstránime ypsilon z tvarov minulého času, nikdy podobný účin nebudeme môcť dosiahnuť takým jednoduchým prostriedkom. Budeme musieť vetu zaťažiť opakovaním podmetu, podstatného mena alebo zámena.

Opatrne si treba počínať aj pri predložkách a predponách „s", „z", ktoré sú tiež významonosné a významotvorné. Každý, kto píše, teší sa, že nepatrnými grafickými prostriedkami môže vyjadriť rozličné vzťahy, napríklad priestorové a časové, už sa tu o tom viac ráz hovorilo. Celkom nepatrnými grafickými prostriedkami môžeme vyjadriť priestorové vzťahy shora nadol, zdola nahor a zvnútra von, zvonku dovnútra, časové vzťahy, napríklad krátky pobyt, dlhý alebo trvalý pobyt, a ešte iné vzťahy, ako napríklad vzťah dokonavosti a nedokonavosti ap. Chybou by bolo túto významotvornú funkciu predložiek a predpôn odstrániť. Hádam lepšie by bolo ju zdokonaliť, prepracovať ešte ďalej.

Nezdá sa mi premyslená táto formulácia z úvodu v návrhu nových Pravidiel: „Základný princíp nášho pravopisu je zásada písať podľa výslovnosti" (fonetický princíp). Tento základný princíp sa dômyselne kombinuje s morfologickým princípom, ktorý záleží v tom, že sa v písme zachovávajú bez zmeny významové súčiastky slova čiže morfémy (koreň, kmeň, predpona, prípona, koncovky). Okrem fonetického a morfologického princípu uplatňuje sa v našej pravopisnej sústave ešte historicko-etymologický princíp, t. j. zásada písať slová podľa ich pôvodu." V používaní týchto štyroch princípov nevidno veľa dômyselnosti a najmä v tom nie, že sa pri novej pravopisnej úprave javí silný sklon k fonetickému princípu. K tomu by som chcel pripomenúť ešte jednu vec. Pravopisom sa naši lingvisti zapodievajú intenzívne vyše sto rokov. Výslovnosti sa venuje pozornosť hádam ani nie celých dvadsať rokov. Základom fonetického alebo fonetickejšieho pravopisu by mohla byť jednotná správna výslovnosť. Ale tej niet a ani tak ľahko nebude, a preto je celá vec podľa môjho názoru postavená nesprávne. Dnešná situácia, keď sa ľudia zaoberajú výslovnosťou iba v divadle a v rozhlase, sotva môže byť podkladom pravopisnej úpravy. Nepočínať si na základe veľmi usilovného štúdia a opatrnosti znamená počínať si živelne a živelnosť hádam len nemôže byť základom pravopisnej úpravy.

Ústav slovenského jazyka iste koná záslužnú prácu, keď sa zapodieva pravopisom a usiluje sa doň vniesť poriadok. Za to mu patrí všetka vďaka. Ale dnešná jazyková prax, ktorá je už niekoľko rokov nesmierne bohatá a rozčlenená do najrozmanitejších odvetví, vyžaduje predovšetkým slovník spisovného jazyka. Už to tu bolo niekoľkokrát spomenuté. Ja by som k tomu chcel dodať, že potrebujeme nielen obyčajný slovník, v ktorom sa do abecedného poriadku uzamkne slovný podklad. V takomto slovníku totiž možno nájsť iba to slovo, ktoré človek pozná. Ale nenájde tam to

slovo, ktoré potrebuje a nepozná ho. Preto by bolo treba okrem bežného slovníka sostaviť synonymický slovník, ktorý by viedol človeka od známeho slova k neznámemu, k niekoľkým ďalším neznámym slovám, ku skupine slov. Takýto slovník nám spisovateľom veľmi chýba. Ďalej nám chýba frazeologický slovník; potom aj slovník, ktorý by sme mohli nazvať akýmsi novodobým „orbis pictus", kde by pri termínoch boly vyobrazené príslušné predmety. Okrem toho potrebujeme dôkladnú učebnicu štylistiky a dielo o skladbe slovenského jazyka. V týchto oblastiach totiž najviac zápasia a laborujú spisovatelia, prekladatelia, redaktori, korektori a učitelia. Čoraz častejšie narážajú na nevyriešené problémy. Jazykovedci by mali mať pred očami tieto svoje veľké úlohy. Prirodzene, že treba dokončiť prácu s pravopisnými pravidlami, ktorá je už v prúde. Ešte pred konečným cieľom musíme si však uvedomiť — opakujem to —, že si treba počínať s láskou a úctou k národnému jazyku, k tradícii spisovného jazyka, že pravopisné problémy treba riešiť na základe usilovného štúdia vnútorných zákonitostí nášho jazyka a s potrebnou dávkou opatrnosti.

Príspevok Dr. Františka V á h a l u, pracovníka Ústavu pre jazyk český (preklad z češtiny)

Súdružky a súdruhovia, ja budem naozaj stručný; poviem svoje stanovisko k niektorým otázkam, o ktorých sa tu hovorilo.

K predložkám a predponám *„s, z"*. Z toho, že sa k tejto otázke toľko ľudí vracalo, vidieť, že je to otázka naozaj hodná diskusie. Ale chcel by som povedať, lebo sme sa touto otázkou veľa zaoberali, že návrh, tak ako je publikovaný, pokiaľ ide o písanie predložky *s* a *z*, pokladám za správny. Súdruhovia z Ústavu slovenského jazyka si boli dobre vedomí, že je tu istá nesrovnalosť medzi písaním predložky a predpony. Táto otázka je ťažká a autori návrhu z niekoľkých možných spôsobov riešenia vybrali najvhodnejší.

Pokiaľ ide o písanie predpôn, súhlasím s návrhom okrem jednej výnimky, totiž príslovkových složiek typu *zpravidla, zprava, zpamäti* atď. Tuná sa pripojujem k mienke akademika Havránka, že táto otázka by sa mala znovu uvážiť, a som tej mienky, že ju treba riešiť na základe písania predložiek a nie na základe písania fonetického. Dôvody tu povedal akademik Havránek.

Pokiaľ ide o rozdeľovanie slov, v poslednom návrhu, ktorý sme dostali, tá otázka je jasná. Mohol by som povedať, že je definitívne riešená. Upozorňujem len na jednu vec, že v novinovom vydaní sa odporúča mechanické rozdeľovanie aj v prípadoch *náj-me, príj-me* atď. a len sa pripúšťa aj rozdeľovanie podľa skladu týchto slov *ná-jme, prí-jme*. Myslím, že by sa malo obrátene odporúčať delenie podľa skladu a nanajvýš pripustiť rozdeľovanie mechanické.

Myslím, že delenie *prí-jme, ná-jme* podporuje čítanie a je v shode s najlepším využitím vybavovacej funkcie v pravopise. Nehovorím to azda preto, že tieto prípady takto riešime v češtine, ale preto, že to pokladám za správne i pre slovenčinu.

Pokiaľ ide o rozlišovanie alebo nerozlišovanie voľného a tesného prívlastku a o oddeľovanie voľného prívlastku čiarkou, ja som za návrh, ktorý toto rozlišovanie odporúča. Je pravda, že je veľa ľudí, ktorí to nevedia rozlišovať. Tak napríklad nebudeme takéto jemnosti požadovať na nižšom stupni škôl, ale od gymnazistu môžeme už žiadať, aby sa učil odlišovať prívlastok voľný od tesného. Myslím, že bola správna argumentácia s. Peciara v Slovenskej reči, kde toto rozlišovanie vysvetľuje ako dobrú pomôcku pre presné vyjadrenie myšlienok. Je možné, že tento jemný rozdiel nebudú hneď používať všetci, možno ho niektorí nebudú ani potrebovať, ale pri presných formuláciách v odbornom jazyku je to vec skutočne potrebná. Hovorilo sa tu, že pred prívlastkom, ktorý stojí za podstatným menom, vždy vzniká pauza bez ohľadu na to, či je to prívlastok voľný alebo tesný. To jednak nie je pravda, jednak si treba uvedomiť, že pauzu vždy nevyjadrujeme čiarkou. Ani v slovenskom pravopise tento princíp nie je základným princípom; čiarka predovšetkým naznačuje stavbu vety a až v druhom rade pauzy. Pokiaľ som oboznámený so slovenským pravopisom, viem, že do značnej miery bol uplatňovaný princíp označovania pauz čiarkou v pravopise štúrovskom, teda v starších fázach slovenského jazyka, ale nie v dnešnom jazyku.

Ďalej sa prikláňam k tým, ktorí žiadajú, aby v slovenčine bolo uzákonené prechyľovanie aj v priezviskách typu *Figuli, Škultéty,* teda v žen. rode *Figuliová, Škultétyová* (alebo *Figuľová, Škultétová).* Sami v návrhu uvádzate, že sa tak hovorí a okrem toho za tento návrh hovorí i praktická potreba spisovného jazyka. Všimnite si napríklad športové zprávy v novinách. Ako podivne pôsobí, keď popri sebe čítame mená športovkýň ako *Nováková, Fekete, Polóni, Blanárová* a pod. Myslím, že nie je dosť odôvodnené argumentovať tým, že si niektoré nositeľky takýchto mien píšu svoje mená bez prípony *-ová.* Niečo iné je osobný úzus a niečo iné sú potreby spisovného jazyka a systém spisovného jazyka. Systém spisovnej slovenčiny žiada tieto mená prechyľovať.

To je všetko, čo som chcel povedať.

Príspevok doc. Michala Chorvátha, poslanca SNR

Súdružky a súdruhovia!

Otázka gramatickej a pravopisnej reformy nášho spisovného jazyka dotýka sa hlboko najmä spisovateľov, literárnych vedcov a kritikov, najmä teraz, keď sa dejú historické revolučné premeny v oblasti celého nášho života hospodárskeho, spoločenského a kultúrneho. Spisovateľ za každých okolností plní svoju spoločenskú funkciu prostredníctvom jazyka. Pre nás, ktorí chceme plniť túto úlohu so zreteľom na hospodársku a spoločenskú výstavbu socializmu v našej vlasti, ktorí chceme pre tieto ciele mobilizovať a presviedčať masy pracujúcich, nemôže byť ľahostajné, ako pohotový, primeraný, účinný bude náš nástroj, ako nás bude spojovať s pracujúcimi masami v skutočnú historickú a aktívnu jednotu. Preto nemôžeme byť ľahostajní, aká bude chystaná reforma v princípoch a v detailoch.

Dovoľte, aby som predovšetkým rozptýlil akúkoľvek pochybnosť, že

by sa široké vrstvy ľudu, učiteľstva, inteligencie mohly nezaujímať o tému, ktorou sa dnes zapodievame, a že by sa chcely vzdať svojho práva povedať svoju mienku k tejto veci. Ak zpráva o diskusii pripúšťa v tomto ohľade isté sklamanie, som presvedčený, že pomerne slabý záujem o diskusiu nie je dôkazom skutočného nezáujmu, ale nazdávam sa, že to má trochu iné príčiny.

Patrím medzi tých, ktorí boli presvedčení, že po revolučnom prechode na pôde ľudovej demokracie nevyhnutná bude radikálna pravopisná reforma, ktorá by uskorila osvojenie si spisovného jazyka masami slovenského pracujúceho ľudu a tým pomohla urobiť z jazyka nástroj revolučnej premeny našej spoločnosti a kultúry. Ak som dnes v mnohom zmenil názor, urobil som to nie preto, že by som pokladal otázku radikálnej reformy slovenského pravopisu v smysle uplatnenia fonetického princípu za navždy prekonaný, ale preto, lebo — ako to tu dnes správne formuloval s. prof. Trávníček — nejde o to, aby tento veľkolepý nástroj bol ľahko prístupný, ale aby čo najlepšie vyhovoval svojmu účelu, aby bol najdokonalejším nástrojom revolučnej premeny hospodárskej, spoločenskej a kultúrnej. A hoci som nie jazykovedec, trúfam si tvrdiť, že tento správny pomer k jazyku mohli sme nájsť len po poučeniach zo Stalinovej práce O marxizme v jazykovede. Len po osvojení si Stalinových poučiek a len po ich správnom použití môže sa dôjsť k správnym marxisticko-leninským a vedecky presným záverom, ako o tom svedčí aj táto diskusia, a to tak vo výsledkoch záporných, ako aj vo výsledkoch kladných a pre nás záväzných.

Ďalej s. Chorváth vyčítal jazykovedcom, že v dostatočnej miere neosvetlili verejnosti, v čom spočíva chystaná pravopisná reforma a aký je jej jednotiaci princíp. Zdá sa mu, že jazykovedci nemali presne premyslený plán reformy, že v podstate chceli „vyhovieť tomu, čo sa cíti ako tlak potreby". V tom vidí s. Chorváth hlavnú príčinu, prečo sa návrh stretol s rozpačitosťou našej verejnosti.

Potom s. Chorváth pokračoval: Jasné smernice, ako pristupovať k problému, ktorý nás tu zaujíma, nachádzame dnes v prácach súdruha Stalina. Dovoľte, aby som zacitoval jeho známe slová:

„Gramatická stavba, ktorá sa vypracovala v priebehu epoch a prešla do tela a krvi jazyka, mení sa ešte pomalšie ako základný slovný fond. Postupom času, prirodzene tiež prekonáva zmeny, zdokonaľuje sa, zlepšuje a spresňuje svoje pravidlá, obohacuje sa o nové pravidlá. Ale základy gramatickej stavby zachovávajú sa po veľmi dlhý čas, keďže — ako ukazujú dejiny — môžu úspešne slúžiť spoločnosti celý rad epoch."

Takto dokonale vybadáva Stalin charakteristickú črtu gramatickej stavby jazyka a ukazuje jazykovedcovi, aká je jeho úloha v oblasti gramatiky: zisťovať zákony jazyka, uvádzať ich do systému, ktorý pri nepatrných zmenách v podstate zachováva svoju základnú podobu.

Celkom ináč javí sa podľa Stalinovho učenia oblasť slovnej zásoby jazyka. Stalin o tom hovorí:

„Avšak slovná zásoba jazyka mení sa nie ako nadstavba, odstránením starého a vytvorením nového, lež obohacovaním jestvujúceho slovníka novými slovami, ktoré vznikly v súvislosti so zmenami spoločenského

zriadenia, s vývinom výroby, s vývinom kultúry, vedy a pod. Pritom, i keď zo slovnej zásoby jazyka vypadá obyčajne určité množstvo zastaralých slov, pribúda do nej omnoho väčšie množstvo nových slov. Čo sa týka základného slovného fondu, ten sa zachováva vo všetkom podstatnom a využíva sa ako základ slovnej zásoby jazyka."

Vidno teda, že v oblasti normovania lexiky je úloha našej jazykovedy podstatne iná ako v oblasti gramatiky. Vidno však aj to, že medzi oboma princípmi je pevná súvislosť a že pri dobrom normovaní jazyka treba brať súčasne ohľad na jedno i druhé, lebo nie je možné normovanie lexiky bez pevných gramatických zákonov, ako zasa normovanie gramatiky vychádza z normovanej lexiky.

Myslím, že medzi najdôležitejšie úlohy našej jazykovedy patrí:

1. upevnenie gramatickej a pravopisnej normy nášho jazyka podľa jeho vnútorných zákonitostí a na základe skúseností predchádzajúcich generácií, pričom, pravda, treba prizerať na potreby dnešnej spoločnosti;

2. starosť o normovanie slovnej zásoby a vypracovávanie terminologických a frazeologických slovníkov, potrebných pre každodennú prax všetkých, čo pracujú s písaným i hovoreným jazykom.

Ďalej hovoril s. Chorváth o tom, že o pravopisných reformách nerozhodujú náhodné okolnosti, organizačné schopnosti alebo nedostatky, ako sa domnievajú niektorí jednotlivci, ale rozhodujú historické podmienky a medzi nimi i spoločenské zriadenie. S tohto hľadiska javí sa nám dnes diskutovanie o radikálnej reforme slovenského pravopisu ako číry „akademizmus" a metafyzika.

K jednotlivým navrhovaným zmenám povedal s. Chorváth toto:

Zdá sa mi, že sa pozornosť právom upiera na problém písania predložiek a predpôn „s", „z" ako na najproblematickejší bod, lebo sa tu zavádza princíp fonetického pravopisu v takej miere, že niektorí v tom vidia narušenie doterajšej rovnováhy pravopisnej normy. Zdá sa mi nepochybné, že v prípade uzákonenia návrhu bude tento bod stálym podnecovateľom dôslednejšieho uplatnenia fonetického princípu. Myslím, že pre ďalšiu prácu v oblasti normovania nášho spisovného jazyka je potrebné, aby tieto pravidlá boly čo možno homogenné a presné, aby nedôslednosť nevyvolávala ustavičné ponosy. Čo sme počuli so strany českých i našich jazykovedcov, presviedča nás o tom, že vec je v zásade rozriešená. Pochybnosti o niektorých jednotlivých slovách nemaly by nás miasť, lebo vieme, aký krátky čas treba na zaužívanie novej podoby aj u slov a tvarov zprvoti veľmi neobvyklých.

V súvislosti s tým však upozorňujem, že prichýlenie sa k hovorenej reči v tomto prípade musí niesť svoje dôsledky. Právom sa bude žiadať, aby hovorový úzus strednej slovenčiny bol uplatnený vo všetkých prípadoch ako základ, ak nechceme narušiť spisovný jazyk ako systém. To sa týka napríklad rytmického krátenia a zavádzania kvantity, ktorá je nie obvyklá v strednej slovenčine.

Podľa mojej mienky nové pravopisné pravidlá majú rešpektovať rozlišovanie *l* — *ľ*, hlásky *ä*, *ô* a zákon rytmického krátenia v takom rozsahu, v akom sa používajú doteraz, lebo sú to azda najcharakteristickejšie znaky spisovnej slovenčiny.

Prihováram sa ďalej za odstránenie väčšiny dvojtvarov, najmä pokiaľ ide o genitív plurálu. Rozpaky, ktoré sú tu, vyplývajú podľa mojej, pravda, laickej mienky, z nedostatočného preskúmania skutočného stavu v jazyku.

Prihováram sa ďalej, aby do nových Pravidiel bola vnesená jasná tendencia o jednotnej ortoepii, i keď si uvedomujem, že jednotná ortoepia bude vecou dlhého cviku a disciplíny. Vidím v tom dôležitý faktor pri tvorení morálnopolitickej jednoty slovenského ľudu, rozdeleného vinou nežičlivých režimov v minulosti na mnoho menších skupín, čo malo odraz aj v nejednotnej výslovnosti.

Pravopisnú komisiu upozorňujem, aby ešte znovu zrevidovala všetky poučky a odstránila drobné nedopatrenia a rozpory, ktorých sme v návrhu našli dosť.

Svoj príspevok končím apelom, aby naši lingvisti načerpali mnoho dobrých popudov k prácam lexikálnym, menovite k práci na úplnom slovníku slovenského spisovného jazyka. Práve na tomto poli stretávame sa my spisovatelia a literárni vedci s jazykovedcami. Spracovanie otázok slovnej zásoby a syntaxe je predpokladom k tomu, aby sa mohly rozvinúť práce aj o složitých otázkach slovesného štýlu.

Vychádzajúc zo Stalinových poučiek, dospeli slovenskí spisovatelia a literárni vedci k presvedčeniu, že problémy majstrovstva v slovesnom umení nevyriešime pri zanedbávaní otázok umeleckého jazyka a jazyka vôbec. My spisovatelia od jazykovedcov veľa očakávame. Preto je v tom mnoho žičlivého sebectva, keď Vám želám, aby ste na tomto poli mali veľa úspechov.

Príspevok univ. prof. Milana P i š ú t a

Pripojujem sa v zásade k prejavu s. Matušku a Bednára a chcem doložiť ešte tieto poznámky. Úcta k literárnemu dedičstvu mi kladie otázku, či chystaná reforma nie je príliš revolučná, príliš radikálna a či nespôsobí vzhľadom na mohutný už rozvoj našej literatúry viac škody ako osohu. Z návrhov sa zračí zjavný odklon od etymologického pravopisu a zdôraznenie princípu fonetického. Treba si uvedomiť, či sa v tomto smere bude i ďalej vyvíjať náš pravopis. Ak opustíme storočnú tradíciu etymologického pravopisu, bude asi treba v tomto smere pokračovať. Pýtam sa však, či si môžeme dovoliť radikálnu zmenu pravopisu, keď v našich knižniciach, verejných, školských i v súkromných, máme už veľkú literatúru. Máme sa odvážiť na tento experiment a zapríčiniť, že sa celá naša literatúra stane pre našu mládež zastaralou, ako sa nám to stalo v prípade pravopisu bernolákovského a štúrovského. A pritom je dnes situácia podstatne iná ako za Bernoláka a Štúra, keď sme mali iba niekoľko slovenských kníh. Nie je možno zvážiť význam vizuálneho obrazu reči bez ohľadu na tieto okolnosti. Napríklad Hollého básne, ktoré sú umelecky také skvelé, jedinečné, nemohly preniknúť do širokých vrstiev nielen pre svoju nárečovú podobu, ale aj pre svoj fonetický pravopis. To isté platí aj o štúrovskej literatúre. Myslím, že nijaký kultúrny národ, ktorý má už kultúrnu tradíciu, nemôže náhle prerušiť zákonitosť svojho pravopisu a prejsť na inú zákonitosť.

Spomeniem ešte aj dôvody hospodárske. Prechod k novému pravopisu, ktorý by bol radikálny práve pre návrhy týkajúce sa písania predpôn, predložiek a ypsilonu, značil by veľké zaťaženie pre naše hospodárstvo, ktoré potrebuje investovať do iných vecí viacej ako do zmeny pravopisu. Všetky štátne tlačivá, aj učebnice pre všetky školy by sa musely vydať znovu. To by si vyžiadalo veľké finančné náklady. Podobne je to aj s vydávaním našich klasikov. Keďže je zmena pravopisu aj hospodárska otázka, prosím, nech sa tým zaoberajú aj hospodárski činitelia.

Myslím, že sám pravopis nepôsobí a nemôže pôsobiť na kultúrny rozvoj jazyka alebo kultúrnej umeleckej tvorby. Mohol byť veľkým umelcom Hollý, mohol byť Sládkovič v štúrovčine, mohol byť Kukučín alebo Jilemnický za minulého pravopisu, preto sa netreba báť, že by pri ponechaní etymologických zásad naša kultúra utrpela nejakú škodu.

Z uvedených dôvodov by som bol radšej za zdokonalenie pravopisu etymologického a neodporúčal by som príliš radikálne reformy. Majme úctu ku kultúrnemu dedičstvu, k tomu, čo sa tu už sto rokov budovalo, k tvorbe našich spisovateľov. Majme úctu k doterajšej tradícii nášho spisovného jazyka. Nerobme experimenty.

Po príspevku prof. Pišúta prihlásil sa o slovo akademik B. Havránek a polemizoval so stanoviskom, že by navrhované zmeny slovenského pravopisu znamenaly radikálnu pravopisnú reformu. Podľa mienky akademika Havránka nemožno v súvislosti s navrhovanými zmenami vôbec hovoriť o radikálnej reforme. Omnoho priliehavejší je názov „pravopisná úprava". Slovenský pravopis sa má upraviť v tých bodoch, kde bol dosiaľ najmenej ustálený alebo z iných dôvodov nevyhovuje.

Príspevok Imricha Jenču, pracovníka Čs. rozhlasu v Bratislave

Vážené súdružky a súdruhovia! Medzi diskutérmi sa našli podaktorí, ktorí nepripisujú želateľný význam zvukovej stránke slovenskej reči. Ruší ich hudba jazyka. Väčšina tu prítomných zapodieva sa jazykom v grafickej podobe. Rozhlasoví pracovníci, za ktorých tu hovorím, narábajú zvukovou stránkou jazyka a vo svojej práci nemali by sa o koho oprieť, keby tu nebola inštitúcia, ktorá už niekoľko rokov veľmi starostlivo dbá o správnu výslovnosť našich hercov a ukazuje i nám správnu cestu. Je to Slovenské národné divadlo.

My rozhlasoví pracovníci plne podporujeme stanovisko, ktoré tu vyslovil laureát štátnej ceny súdruh Záborský a niektorí iní. My v zásade súhlasíme s návrhom Ústavu slovenského jazyka. Chcel by som sa zmieniť len o jednom prípade, ktorý sa nám vyskytol v rozhlasovej praxi. Ide o slovíčko *smena,* ľudove „šichta". Jeden náš hlásateľ mal prečítať vetu: „Pracujúci závodu Klementa Gottwalda nastúpili na smenu Československo-sovietskeho priateľstva." Hlásateľ, ktorý ináč vyslovuje „zmena", v tomto prípade vyslovil pochopiteľne „smena". Privádza ma to na myšlienku, či by sa predsa len nemal zachovať rozdiel medzi „zmena" a „smena". Nech jazykovedci o tom pouvažujú.

Ďalej máme v rozhlase veľké starosti so slovíčkami, ktoré sa tu už

spomínaly, a to *smer, diskusia* a s niektorými inými. Niektorí poslucháči nám napísali, že výslovnosťou istých slov v rozhlase režeme im vraj uši, a preto by sme radšej mali ísť píliť drevo. Ale my chceme skutočne pekne hovoriť a chceme aj iných učiť správne hovoriť krásnou slovenčinou. I keď je pravda, čo sa tu už spomínalo, že písmom, gramatikou, pravopisom sa Slováci zapodievajú niekoľko sto rokov, kým starostlivosť o zvukovú stránku reči existuje iba niekoľko rokov, treba si uvedomiť veľký význam rozhlasu v dnešnej spoločnosti. Kým napr. v divadle je na jednom predstavení tristo divákov, rozhlasové vysielanie počúva prinajmenšom tridsať tisíc ľudí a sú prípady, že nás počúva až stotisíc ľudí. Rozhlas teda má dnes veľkú výchovnú úlohu.

Z toho treba vyvodiť dôsledky pre rozhlasovú reč. Naša reč musí byť skutočne vzorná a musí ukazovať správnu cestu iným. Pravda, dokiaľ v rozhlase budeme vyslovovať „zmer", ale v škole „smer", dotiaľ naše deti nebudú mať istotu, ktorá výslovnosť je správna. Preto som za jednotnú spisovnú výslovnosť vo všetkých prípadoch.

Príspevok univ. prof. Miloša Gosiorovského, laureáta štátnej ceny (zaslaný dodatočne)

Vážení súdruhovia!

Dovoľte mi, aby som ako nezaujatý tiež povedal niekoľko slov k najviac pertraktovaným otázkam slovenského pravopisu.

1. Predovšetkým otázka *reformy* pravopisu. Aká reforma? O reformu by išlo, keby sme odstraňovali aspoň jedno písmeno z písanej abecedy (tak ako Veľkorusi odstránili z azbuky po Veľkej októbrovej revolúcii tvrdý znak a niektoré iné písmená). My však neodstraňujeme ani „y", ani „ä", neodstraňujeme ani jedno písmeno. Aká teda reforma? Keď som asi pred rokom informoval s. Širokého o príprave návrhu, požiadal ma, aby som na jednej strane nejakej starej brošúry urobil opravy podľa návrhu, keďže pri uvádzaní všetkých príkladov zmien v jednom odseku to *môže* vyzerať trochu „radikálne". No keď mi na jednej strane normálneho textu vyšly priemerne dve-tri opravy, videl súdruh Široký, že nejde fakticky o žiadnu reformu. Preto reči o tom, že návrh nových Pravidiel znamená nejaké radikálne zásahy, sú iba prejavom úžasného konzervativizmu.

2. Viacerí tu citovali z práce súdruha Stalina Marxizmus a otázky jazykovedy túto vetu: „Gramatika je výsledkom dlhotrvajúcej abstrakčnej práce ľudského myslenia, ukazovateľom obrovských úspechov myslenia." Pritom kládli dôraz na slovo „dlhotrvajúcej", aby odrádzali od „radikálnych reforiem". No pýtam sa: sú pravopisné pravidlá a gramatika jedno a to isté? Myslím, že nie. Súdruh Stalin predsa hovorí: „Gramatika (morfologia, syntax) je súhrn pravidiel o ohýbaní slov a spájaní slov do viet." Myslím, že návrh Pravidiel neuvádza takmer žiadne zmeny pravidiel o ohýbaní slov alebo zmeny pravidiel o spájaní slov do viet. A ak aj v tomto ohľade návrh spresňuje i niektoré gramatické pravidlá, nuž je to úplne v súlade s tým, čo hovorí súdruh Stalin: „Postupom času sa, pravda, gramatická stavba *mení,* zdokonaľuje, zlepšuje a spresňuje svoje pravidlá."

Teda odvolávanie sa na s. Stalina svedčí *proti odporcom návrhu,* svedčí *za návrh* Pravidiel slovenského pravopisu.

A teraz k jednotlivým bodom pravopisnej úpravy.

3. Predložky *s, so, z, zo.* Plne súhlasím s návrhom, najmä keď sa v tomto bode má upraviť aj český pravopis. Na námietku, že by bolo dobré (tak ako v češtine) rozlišovať „so stola" a „zo stola", možno odpovedať prosto tým, že v češtine sa rozlišuje aj vo výslovnosti „se" a „ze", v slovenčine je len „zo" a tak ako v hovorenej reči nemôže v žiadnom prípade dôjsť k dvojsmyslu, lebo z vetnej súvislosti je zrejmé, či čosi bolo na stole alebo v stole, tak isto je to zrejmé z napísanej vety.

4. Predpony *s-, so-, z-, zo-.* Plne súhlasím s návrhom, keďže doterajší pravopis nedobre vplýva na výslovnosť, narušuje zvukový systém slovenčiny a ochudobňuje tak jej ľubozvučnosť. A plne súhlasím s výrokom súdruha Záborského, že ak divadlo a rozhlas oddávna pestovaly túto výslovnosť, zaslúžia si uznanie. Počul som veľa prostých ľudí, ktorí hovorili, že je radosť počúvať výslovnosť niektorých hlásateľov rozhlasu (napr. s. Jenču). A to hovorí tiež za návrh. A naopak svedčí to o nepeknom postoji „kritikov" k národnému jazyku, o tom, ako ďaleko majú k Leninovmu výroku „Milujeme svoju *reč* a svoj národ", ak túto vzornú výslovnosť nazývajú dialektom ND a rozhlasu.

5. Písanie slovesných tvarov na *-li/-ly.* Plne súhlasím s návrhom. Každý, kto vyslovuje „ľ", číta „dievčatá písaľi". Je to v úplnom súlade s ruštinou a je smiešne, ak sa tu operuje s vybavovacou funkciou, napr. pri slove „modlily sa" (i keď sa tento výraz cituje z Olbrachta). Súdruh Trávníček správne povedal, že pravopis nemôže rušiť existujúci tvar. Nech súdruhovia, ktorí sú proti tejto úprave, vysvetlia školským deťom na celom východnom Slovensku a takmer na celom strednom Slovensku, aká logika je v tom, že musia písať „písaly", hoci vyslovujú „písaľi".

6. Výslovnosť slabík *le, li, lia, lie, liu.* Som za jedinú, a to mäkkú výslovnosť. Aká by to bola logika: možno vysloviť „pole" i „poľe", ale iba „s poľa"; možno vysloviť „na poli" i „na poľi", ale iba „poľom". A všimnite si, že ten, komu robí ťažkosť výslovnosť slova „poľe", vyslovuje tvrdé „l" aj tam, kde sa označuje mäkčeňom (napríklad „učiťeľ, hlaďieť" a pod.). Tvrdá výslovnosť v tomto smere je odchýlkou od normy. Prečo robiť z odchýlky, aj keď sa jej sám niekedy vplyvom zlého prostredia dopúšťam, pravidlo? Takéto pravidlo by narušilo hláskový systém slovenčiny, ktorý v tomto ohľade je v úplnom súlade s ruštinou a s poľštinou. Odvolávanie sa na češtinu v tejto veci, ako aj pri písaní a vyslovovaní slovesných tvarov na *-li* vôbec nesedí proste preto, že čeština nemá *ľ.*

7. *Písanie cudzích slov.* Súhlasím s označovaním dlhých samohlások v slovách typu „séria, matéria, drogéria, réžia", no som za krátke slabiky v slovách typu „filozofia, biologia, technologia".

Súhlasím so s. Hečkom a s. Jesenskou, čo sa týka slova „diskúzia". Od 15. roku svojho veku sa aktívne zúčastňujem na robotníckom hnutí a verte, že robotníci to len tak vyslovujú (aj ja som sa to tak naučil). Slovo „diskúzia" medzi robotníkmi tak zdomácnelo ako slovo „socializmus, komunizmus" atď. Aj v češtine, hoci sa píše „s", vyslovujú obyčajne „diskuze".

8. *Kvantita zámenných tvarov.* Myslím, že väčšina si už zvykla aj na výslovnosť podľa doterajších Pravidiel. Azda možno skrátiť aj inštr. sg. „s mojim, s mojimi, s vašim, s vašimi".

9. Rozdeľovanie slov, písanie veľkých písmen, interpunkciu a pod. navrhujem riešiť v úplnom súlade s navrhovaným českým pravopisom (tu ma nikto nepresvedčí o potrebe rozdielu v češtine a v slovenčine).

10. *Otázka prepisu z cyriliky do latinky.* Som za dôsledný prepis v súlade so slovenským pravopisom a slovenskou výslovnosťou, t. j. „Tretiakov" (v českom pravopise musí byť „Treťjakov" proste preto, lebo čeština nemá dvojhlásky ia, ie, iu, io), „Leontiev, Serebriakov, Panfiorov, Ľapin" (bolo by smiešne, keby niekto vyumelkovaným „odborným" prepisom chcel písať „Ljapin" a vyslovovalo by sa to potom s tvrdým *l*). Slovenská komunistická tlač písala v súlade so slovenským pravopisom a slovenskou výslovnosťou ruské mená a texty od svojho vzniku. A požiadavka tzv. „odborného prepisu" je vyumelkovanosťou. Dnes skoro každá tlačiareň, kde sa tlačia odborné publikácie, má azbuku — to po prvé. Po druhé: ten, kto narába s odbornými textami, má už dnes vedieť aspoň tak po rusky, že si aj „obyčajný" prepis bude vedieť sám prepísať do azbuky.

Ja by som však vzhľadom na to, že na Slovensku žijú aj Ukrajinci a že naša tlač stojí pred problémom prepisovania z ich troch časopisov, brošúr a iných publikácií, k tejto kapitole pripojil aspoň jeden odsek: „Z ukrajinčiny prepisujeme písmeno г ako *h*; písmeno и ako *y;* písmeno і ako *i*; písmeno ї ako *ji;* písmeno є ako *je* atď."

Napokon *o slovníku.* Smiešne je, keď niekto návrh označuje za vplyv purizmu. Purizmus na Slovensku sa vyznačoval predovšetkým ochudobňovaním slovenského *slovníka* (nie zásahmi do pravopisu), *vyhadzovaním slov,* ktoré slovenčina údajne alebo naozaj prevzala z bratskej češtiny. Proti tomuto purizmu som, lebo ak s rozmachom slovenského jazyka v podmienkach celkového rozmachu slovenského života treba obohacovať slovnú zásobu slovenčiny, myslím, že treba čerpať predovšetkým z najbližšieho bratského jazyka. A pokiaľ ide o celkom nové termíny, ktoré treba zaviesť aj do češtiny, som za najtesnejšiu spoluprácu s českými súdruhmi. Som za slová *žehlička, žiaden, klokan, kanúť, nádražie* (nádražie je v železničiarskej terminologii iba časť stanice, no nie je totožné so staničnou budovou, ktorá je zasa iba časťou nádražia), *snáď* atď.

No tak ako ten, kto sa hrdo hlási k pokrokovým *národným* tradíciám, nie je nacionalista (naopak: keby to nerobil, mal by blízko ku kozmopolitizmu), tak isto nie je purista ten, kto žiada hovoriť a písať pekne po slovensky, kto odsudzuje *zbytočné* používanie neslovenských slov. Lenin povedal: „Kazíme ruský jazyk. Zbytočne používame cudzie slová. Používame ich nesprávne. Načo hovoriť „defekty", keď možno povedať „chyby" alebo „nedostatky." (Spisy rusky, 4. vyd., sv. 30, str. 274.)

Preto: nedať sa znechutiť konzervatívnymi náhľadmi a čím skôr dať do rúk našej verejnosti Pravidlá slovenského pravopisu, ktoré budú plne vyhovovať zásadám dnešného systému ľubozvučnej slovenčiny.

Záver Dr. Štefana Peciara

Súdružky a súdruhovia, na konci nášho rokovania by sme mali urobiť záver. Prirodzene, že nemožno reagovať na všetky myšlienky, podnety a pripomienky, ktoré tu odznely. Bolo tu vyslovených o jednotlivostiach aj dosť protichodných mienok a počuli sme aj také názory, s ktorými jazykovedci nemôžu súhlasiť. Odviedlo by nás priďaleko, keby sme hneď tu na mieste chceli s týmito názormi polemizovať. Na to budeme mať dosť času, keď materiály z tejto konferencie vyjdú tlačou.

Dozaista ste si povšimli, že jazykovedci tu hovorili málo. Z členov užšej komisie neprehovoril v diskusii nikto. To bolo úmyselné. Lebo cieľom nášho dnešného rokovania nebola obrana návrhu nových Pravidiel so strany jazykovedcov, ktorí sú v hlavných otázkach chystanej pravopisnej úpravy jednotní. Svolali sme vás nie preto, aby ste nás znovu vypočuli, ale naopak preto, aby sme my vypočuli vašu mienku a kritiku.

Priebeh nášho dnešného rokovania jasne ukázal, že dnes je situácia iná, ako bola v časoch buržoáznej republiky a v r. 1940. Vtedy — ako ste to tu počuli — rozhodovali o otázkach celonárodného spisovného jazyka hlasovaním štyria ľudia. Dnes otázky spisovného jazyka a teda i pravopisu nie sú len záležitosťou jazykovedcov, ale vecou skutočne celého národa. Dnes si jazykovedci nemôžu dovoliť autoritatívne rozhodovať o otázkach slovenského pravopisu bez toho, aby sa spýtali na mienku širokej verejnosti, nášho pracujúceho ľudu. V dôsledku marxistického chápania javov, ktoré si osvojuje stále väčší počet ľudí, rastie so dňa na deň okruh tých, čo vedia správne posudzovať úlohu jazyka v spoločnosti i jednotlivé problémy spisovného jazyka. Možno povedať, že prácu jazykovedcov a jej výsledky posudzuje a kontroluje dnes stále vzrastajúca obec novej, socialistickej inteligencie.

Na druhej strane si uvedomujeme, že riešenie otázok spisovného jazyka na správnom teoretickom základe je úlohou a povinnosťou jazykovedcov. Nikto iný nemôže túto úlohu splniť. Správna metóda práce od nás, pravda, vyžaduje, aby sme vypočuli a starostlivo zvážili všetky pripomienky, námietky, kritické a varovné hlasy, ale vlastné riešenie jednotlivých problémov a úloh slovenskej jazykovedy patrí do pracovnej oblasti slovenských jazykovedcov.

I dnešná diskusia priniesla veľa cenných podnetov pre našu ďalšiu prácu, ba aj niektoré konkrétne návrhy, ktoré bude možno uplatniť pri poslednej redakcii Pravidiel. Boly opäť vyslovené námietky proti niektorým bodom chystanej pravopisnej úpravy. Myslím však, že v priebehu samej diskusie boly tieto námietky vyvrátené. Najmä bola vyvrátená mienka, že chystaná úprava znamená revolučnú zmenu nášho pravopisu. O tom, že ide skutočne len o malú úpravu, možno sa najlepšie presvedčiť tým, že si prepíšeme ľubovoľný text do „nového pravopisu". Takouto skúškou by ste zistili, že na jednej strane textu bude proti doterajšiemu pravopisu zmena v písaní jedného alebo dvoch slov. Nik nemôže tvrdiť, že by toto bola revolučná pravopisná reforma.

Niektorí súdruhovia svojimi príspevkami ukázali, že alebo nesledovali kampaň jazykovedcov v celonárodnej pravopisnej diskusii, alebo že

ich argumenty jazykovedcov nepresvedčily. To znamená, že jazykovedci musia vo svojej propagačnej a popularizačnej práci pokračovať, a to aj po vyjdení Pravidiel, ba najdôležitejšia práca, oboznamovanie širokých más s novými Pravidlami, nastane až potom. My sme si toho dobre vedomí.

Všetky kritické pripomienky, ktoré tu odznely, boly namierené proti tzv. novinovému vydaniu Pravidiel, ktoré stručne voláme návrhom. Niektoré pripomienky boly veľmi správne a môžem vás ubezpečiť, že sme pri poslednej revízii návrhu vyhoveli mnohým vašim želaniam, napr. pokiaľ ide o odstránenie niektorých dvojtvarov (pravdaže, ani zďaleka nie všetkých, keďže odstránenie všetkých dvojtvarov nie je v živom jazyku možné, ako to tu presvedčivo vysvetlil akademik Trávníček), odstránili sme niektoré nedôslednosti, usilovali sme sa o prístupnú štylizáciu poučiek, v slovníku sme ešte doplnili niektoré slová a iné sme zase vynechali. Prirodzene, že pri poslednej redakcii Pravidiel zvážime a kde to bude možné, aj uplatníme všetky cenné podnety, rady a požiadavky, ktoré odznely v priebehu dnešného rokovania. Všetkým želaniam však naozaj nemožno vyhovieť. Menovite nemožno vyhovieť tým súdruhom, ktorí by chceli „ešte rok počkať a znovu vec prediskutovať". Veď nielen naše školy, ale celá naša verejnosť, redakcie, korektori, sadzači, korešpondenti čakajú už dosť dlho na nové vydanie Pravidiel. Každé omeškanie by spôsobilo nové škody nášmu spisovnému jazyku a jeho kultúre. Staré Pravidlá už naozaj nijako nevyhovujú. Myslím, že sú veci jasné a že diskusie už netreba predlžovať. Naša dnešná konferencia pri všetkej živosti vo výmene názorov nepriniesla už nijaké nové argumenty proti chystanej pravopisnej úprave, s ktorými by sme sa už viac ráz neboli stretli a ktoré by nás nútily zmeniť stanovisko v základných bodoch. Myslím, že súdruhovia Hečko, Jesenská, Záborský, Váhala, akademik Havránek a iní hovorili dosť presvedčivo.

Niekoľko súdruhov vyslovilo voči jazykovedcom závažné a odôvodnené požiadavky. Žiada sa, aby sme urýchlene dokončili práce na normatívnom slovníku, aby sme vydali rozličné druhy slovníkov: terminologické slovníky, frazeologický slovník, synonymický slovník. Súdruhovia, môžem vás uistiť, že v Ústave slovenského jazyka na všetkých týchto prácach intenzívne pracujeme. Lenže nemožno všetko urobiť naraz. Nemožno naraz splniť všetky tie úlohy, ktoré u mnohých iných národov splnila už buržoázna jazykoveda. My vieme, že naši spisovatelia — a nielen spisovatelia — veľmi potrebujú dobrý normatívny slovník. Na tomto slovníku pracujeme a usilujeme sa, aby to bol súčasne aj slovník frazeologický a čiastočne aj synonymický. Verím, že prvý diel tohto slovníka dostane naša verejnosť do rúk v r. 1955. Nasledujúce dva diely potom budú nasledovať rýchle za sebou.

Rovnako intenzívne pracujeme aj na veľkej akademickej gramatike slovenského jazyka, ktorá bude obsahovať dva diely: I. fonetiku a morfologiu, II. syntax. Otázky syntaxe, ako sa tu dnes konštatovalo, sú ešte málo rozpracované, mnohé sú celkom nedotknuté. Preto práca v tejto oblasti ide pomaly. Veríme však, že s použitím najnovších výsledkov sovietskej jazykovedy a sovietskych akademických príručiek ruského jazyka splníme aj túto úlohu uspokojivo a v pomerne krátkom čase. Myslím, že prvý diel našej akademickej gramatiky bude môcť vyjsť do troch rokov.

Niektorí súdruhovia vyslovili pochybnosť, či Pravidlá slovenského pravopisu sú najdôležitejšou pomôckou nášho spisovného jazyka. Treba jednoznačne povedať, že Pravidlá slovenského pravopisu sú zo všetkých spomenutých príručiek skutočne najdôležitejšie a najpotrebnejšie a že sú základnou príručkou spisovnej slovenčiny na dnešnej etape jej vývinu. Veď príručka, ktorú tradične nazývame trochu nesprávne Pravidlami slovenského pravopisu, obsahuje omnoho viac ako len pravopisné pravidlá. Obsahuje základné pravidlá ortoepie, mnohé gramatické poučky a do istej miery normuje aj slovník. Preto by bolo azda vhodné pomýšľať na zmenu názvu tejto príručky, ako to tu naznačil súdruh Blanár.

Dovoľte, aby som vás v závere stručne informoval o poslednej etape prác na nových Pravidlách. Záverečné práce vykonajú dve komisie, ktoré vymenoval Sbor povereníkov. Je to užšia, šesťčlenná pravopisná komisia, ktorá sa skladá z vedúcich pracovníkov Ústavu slovenského jazyka, a širšia komisia, ktorej složenie vo svojom závere oznámi s. akademik Pavlík. Prvá komisia, ako ste počuli v mojom referáte, pracuje už od marca a v podstate skončila prácu na revízii návrhu. V nasledujúcich dňoch užšia komisia znovu zreviduje svoj elaborát, pričom uplatní aj pripomienky a podnety, ktoré odznely na dnešnom zasadnutí. Elaborát užšej komisie potom predložíme na prediskutovanie širšej komisii. Táto širšia komisia definitívne rozhodne aj o tých jednotlivostiach, v ktorých členovia užšej komisie nemajú jednotné stanovisko. Takto vypracovaný a schválený elaborát Pravidiel chceme dať do sadzby na začiatku augusta t. r., aby Pravidlá mohly vyjsť najneskôr v marci budúceho roku.

Širšia komisia sa bude musieť zaoberať aj niektorými praktickými otázkami, najmä otázkou, ako uviesť nové Pravidlá slovenského pravopisu do praxe, do školy, do redakcií atď. Je isté, že po vydaní nových Pravidiel nebude treba ihneď znovu vydať celú našu literatúru, alebo dokonca všetky tlačivá, ako sa boja niektorí súdruhovia. Chystaná pravopisná úprava je taká malá, že sa na mnohých tlačivách vôbec neprejaví.

Myslím, súdružky a súdruhovia, že môžeme byť s výsledkami našich rokovaní spokojní. Objasnili sme si znovu niektoré zásadné otázky, ktoré súvisia s vydaním nových Pravidiel slovenského pravopisu, prediskutovali sme všetky dôležité diskutabilné otázky. Na diskusii sa zúčastnili pracovníci z najrozličnejších odborov. Osobitne by som chcel vyzdvihnúť okolnosť, že sa tu manifestovala úzka spolupráca českých a slovenských jazykovedcov. Českí jazykovedci, najmä akademici Trávníček a Havránek, nám pomohli osvetliť niektoré dôležité teoretické otázky. Vyslovujem im za to v mene Ústavu slovenského jazyka srdečnú vďaku. Ďakujem aj všetkým ostatným súdruhom, ktorí sa zúčastnili na diskusii a prispeli tak k správnemu riešeniu naliehavých problémov nášho spisovného jazyka.

Záverečný prejav akademika Ondreja Pavlíka

Vážené súdružky a súdruhovia!

Súdruh Peciar urobil záver z dnešného rokovania najmä s jazykovedného hľadiska. Mne prichodí predovšetkým poďakovať sa vám za vašu po-

zornosť, ktorú ste prejavili k nášmu národnému jazyku, k úprave jeho pravopisných pravidiel, ako i za to, že ste poradili našim jazykovedcom, ako si majú počínať v poslednej fáze pri úprave slovenského pravopisu. Vaše pripomienky budú smernicou pre posledné záverečné práce na nových Pravidlách slovenského pravopisu.

Prirodzene, že náš aktív nemožno pokladať za nejaký parlament. Ukázal to i priebeh diskusie. Nedošli sme k rovnakým názorom. Vyskytly sa rozličné náhľady nielen v jednotlivých detailných veciach, ale aj o niektorých širších otázkach, dokonca aj o základnej otázke: robiť, či nerobiť dnes nový pravopis, či reformu alebo úpravu pravopisu.

Myslím, že o tejto základnej otázke rozhoduje koniec koncov potreba praktického života. Načo by sme tu vykladali celý deň, že sa národný jazyk stáva majetkom širokých más, keby sme im nechceli dať knižočku, z ktorej sa naučia písať správne po slovensky. Máme azda vydať znovu staré Pravidlá, ktoré vyšly v roku 1940? To nemôžeme. V úradoch, v školách i na iných pracoviskách pociťuje sa stále väčšmi potreba novej, vyhovujúcej pravopisnej príručky. Je teda zbytočné akademicky debatovať o tom, či Pravidlá máme vydať. My Pravidlá vydať musíme, a to v najkratšom čase!

Preto je správny pokyn strany a Sboru povereníkov, ktorý nás zaväzuje vydať nové Pravidlá najneskoršie začiatkom budúceho roku. Pravdepodobne, ba iste sa dopustíme pri vydaní Pravidiel určitých chýb. Ale keby sme nové Pravidlá nevydali, zapríčinili by sme omnoho väčšie škody vo výchove mládeže, lebo by sme aktívne nepodporovali proces upevňovania národného jazyka na najširšej masovej základni vo všetkých krajoch Slovenska. Potreba nových Pravidiel je taká súrna, že nemôžeme čakať na to, kým naša jazykoveda bude stopercentne pripravená.

Nie som jazykovedec, ale zdá sa mi, že rozdiely v našich mienkach vyplývajú z podstaty, z povahy jazyka, predovšetkým z toho, že jazyk má neobmedzenú sféru pôsobenia. Inak sa díva na jazyk spisovateľ, inak jazykovedec, inak profesor vysokej školy, inak učiteľ, inak ten, ktorý sa teraz má učiť pravopis. To platí vo zvýšenej miere práve o spisovnej slovenčine, ktorá sa ešte len teraz náležite upevňuje. Zdá sa mi napríklad, že pomer k nárečovým výrazom je u nás iný ako v češtine. Ďalej je dôležitý moment, ktorý zdôraznil J. V. Stalin a ktorý tu pripomenul s. Trávníček, že prechod od jednej kvality do druhej neuskutočňuje sa naraz, skokom, ale tak, že určité staré prvky zanikajú a nové sa rodia. Preto v jazyku jestvujú dvojtvary. Pri nich nemožno vždy rozhodovať tak alebo tak. Nebolo by správne, keby sme zošnurovali jazyk, keby sme vydali také Pravidlá, ktoré by znemožňovaly vývin jazyka, ako to bolo s Pravidlami z roku 1940.

Naša dnešná porada ukázala, že slovenská jazykoveda má pred sebou veľké úlohy a že nemôžeme byť spokojní s doterajšou prácou našej jazykovedy. Je tu pokrok oproti minulosti. Ale naša jazykoveda nestačí nám ešte pohotove dať všetko, čo život potrebuje. Bude treba veľa pridať, zabezpečiť rýchlejší rozvoj slovenskej jazykovedy. Z tohto stavu našej jazykovedy vyplýva aj mnoho sporov. Namiesto toho, aby sme mnohé veci teoreticky vysvetlili, povieme subjektívnu mienku.

Pokiaľ ide o chystanú pravopisnú úpravu, netreba brať tragicky, že

sme dnes nedošli k jednotnej mienke. Zdá sa mi, že vcelku sa všetky otázky vyjasnily. Hlavným problémom boly predložky a predpony „s, z". Pri tejto otázke bude namieste veľká pozornosť a rozvaha pri konečnej redakcii Pravidiel.

Nakoniec vás chcem informovať, že Sbor povereníkov vymenoval dve komisie pre vypracovanie, resp. schválenie definitívneho znenia nových Pravidiel, a to užšiu, šesťčlennú Komisiu pre vypracovanie nového vydania Pravidiel slovenského pravopisu a širšiu kultúrno-politickú Komisiu pre záverečnú úpravu Pravidiel slovenského pravopisu. Užšia komisia, ktorej členmi sú súdruhovia Peciar, Pauliny, Ružička, Jóna, Horecký, Horák, má vypracovať definitívny návrh nových Pravidiel. Širšia komisia, ktorej členmi sú súdruhovia Klokoč, Pavlík, Trávníček, Havránek, Lúčan, Jesenská, Záborský, Mózer, Opavský, Béder, Blanár a členovia užšej komisie, bude mať za úlohu prezrieť definitívne znenie návrhu, prediskutovať a rozhodnúť sporné otázky. Prosím vás, aby ste eventuálne pripomienky, ktoré ešte máte, zaslali užšej komisii do Ústavu slovenského jazyka SAV.

Záverom by som chcel zdôrazniť, že aj dnešné rokovanie potvrdilo, aká je pre nás potrebná úzka spolupráca s českou vedou. Tak ako nám český pracujúci ľud pomáha riešiť problémy výstavby priemyslu v ľudovodemokratickom štáte, tak nám pomáha česká veda rozvíjať jednotlivé vedecké odbory na Slovensku. Dnes sme boli svedkami veľmi cennej pomoci českých jazykovedcov pri otázkach nových Pravidiel slovenského pravopisu. Dovoľte, aby som sa v mene vás všetkých poďakoval tu prítomným českým súdruhom Trávníčkovi, Havránkovi, Běličovi a Váhalovi, ako i ostatným účastníkom aktívu, ktorí svojimi cennými príspevkami pomohli správne riešiť niektoré otázky pri záverečných prácach na úprave slovenského pravopisu. Dovoľte, aby som poďakoval aj našim jazykovedcom, ktorí skutočne svedomite pracujú na novom vydaní Pravidiel.

Úvod k Pravidlám slovenského pravopisu,

schválený Komisiou pre záverečnú úpravu Pravidiel slovenského pravopisu (je vysádzaný v upravenom pravopise).

Slovenský národný jazyk prežíva dnes obdobie nebývalého rozkvetu. Mohutný hospodársky a kultúrny rozmach našej vlasti, socialistická industrializácia Slovenska, kolektivizácia poľnohospodárstva, rozvoj techniky, vedy, literatúry a ostatných umení, všetky tieto prevratné zmeny v živote nášho národa odrážajú sa aj v slovenskom jazyku. Jeho slovná zásoba sa obohacuje a rozširuje o množstvo nových slov a výrazov, označujúcich nové pojmy. Zveľaďuje a ustaľuje sa odborná terminológia, tvoria sa nové potrebné termíny z najrozmanitejších pracovných a vedných odborov. Aktívna účasť pracujúceho ľudu na politickom a verejnom živote, starostlivosť komunistickej strany a vlády o stále zvyšovanie hmotnej a kultúrnej úrovne všetkých pracujúcich, nebývalý rozvoj nášho školstva, stály vzrast vzdelania širokých más, tieto mocné faktory vo vývine našej spoločnosti sú príčinou toho, že sa spisovný jazyk v písanej i hovorenej podobe používa

v stále väčšom rozsahu, že sa prvý raz v dejinách stáva naozaj jazykom celonárodným, nástrojom dorozumievania všetkého slovenského pracujúceho ľudu.

V nových spoločenských pomeroch nadobúda slovenský spisovný jazyk mnohonásobne väčšie a širšie úlohy, ako mal v minulosti. Desaťtisícové náklady učebníc, krásnej i vedeckej literatúry, státisícové náklady dennej tlače vyžadujú zvýšenú starostlivosť o náš národný spisovný jazyk, o poznanie vnútorných zákonitostí jeho vývoja, o jeho zdokonaľovanie a prispôsobovanie novým úlohám.

Hlavnú pozornosť treba venovať gramatickej stavbe a slovnej zásobe, ktoré sú podstatnými súčiastkami jazyka. Preto gramatická stavba a slovná zásoba slovenského jazyka tvoria hlavný predmet výskumu slovenských jazykovedcov. Pre praktické používanie jazyka v jeho písanej podobe má však mimoriadny význam aj pravopis, lebo práve pravopis umožňuje a pomáha správne a rýchle čítať a chápať písaný jazyk. Ustálený pravopis je jednou z podmienok vyspelého spisovného jazyka. Preto vydávame Pravidlá slovenského pravopisu a študujeme pravopis.

Gramatická stavba a slovná zásoba dnešnej spisovnej slovenčiny sú výsledkom práce mnohých pokolení. Naši predkovia mali svoj slovanský spisovný jazyk už pred 1000 rokmi. Náš dnešný národný jazyk nás spája so všetkými predchádzajúcimi generáciami, s celými dejinami nášho národa. V ňom sa zračia veľké zápasy slovenského ľudu o lepší zajtrajšok, boj proti feudalizmu, úsilie našich národných buditeľov o zjednotenie nášho národa, boj o naše národné oslobodenie, v ňom sú stelesnené veľké víťazstvá nášho ľudu i jeho najväčšie víťazstvo, porážka kapitalizmu a úspešné budovanie socializmu.

Veľký podiel na zdokonalení, vybrúsení a spresnení slovenského jazyka mali naši národní buditelia. Oni objavili vnútorné zákonitosti slovenčiny, formulovali ich a položili pevné základy nášho spisovného jazyka a našej jazykovej kultúry. Anton Bernolák urobil prvé kroky k ustáleniu slovenského spisovného jazyka, jeho pravopisu, gramatickej stavby i slovnej zásoby. Bernolákovo dielo dovŕšil a zdokonalil Ľudovít Štúr, ktorý so svojimi spolupracovníkmi, najmä s J. M. Hurbanom a M. M. Hodžom, zjednotil náš spisovný jazyk tým, že vzal za základ spisovnej slovenčiny stredoslovenské nárečia, ktoré obsahovali najviac spoločných prvkov nášho celonárodného jazyka. O ustálenie spisovnej slovenčiny v jej dnešnej podobe, a to predovšetkým gramatickej stavby a pravopisu, zaslúžili sa najmä Martin Hattala a Samo Czambel.

Náš národný jazyk, ktorý si slovenský ľud v ťažkých podmienkach zachoval a obránil proti násilnej asimilácii, obohatili, rozvinuli a upevnili klasikovia našej literatúry: Hollý, Janko Kráľ, Sládkovič, Kalinčiak, Kukučín, Timrava, Tajovský, Hviezdoslav, Jesenský, Jilemnický a iní.

Gramatická stavba i pravopisná sústava nášho spisovného jazyka od svojho ustálenia pred sto rokmi sa v jednotlivostiach menila a postupne zdokonaľovala, ale v základe sa zachovala dodnes. Naposledy bol slovenský pravopis v niektorých bodoch upravený a gramatická stavba spisovnej slovenčiny ustálená v Pravidlách slovenského pravopisu z r. 1940.

Pravidlá slovenského pravopisu z r. 1940 zostavili puristicky orien-

tovaní jazykovedci, prisluhovači ľudáckeho separatizmu, ktorí vychádzajúc v ústrety požiadavkám fašistických okupantov a zradných politikov tzv. slovenského štátu, usilovali sa čo najviac oddialiť spisovnú slovenčinu od češtiny a izolovať ju aj od iných slovanských jazykov. Puristi ochudobňovali a mrzačili spisovný jazyk tým, že zakazovali používať mnohé bežné slová a odporúčali za ne slová širšieho významu, často aj umelé výrazy alebo slová cudzie. Ale aj keby Pravidlá z r. 1940 neboli poznamenané touto puristickou tendenciou, nie sú už dnes vyhovujúcou pomôckou pre všestranné používanie spisovnej slovenčiny. Pri budovaní socializmu v našej vlasti obohatila sa slovenčina stovkami nových termínov a výrazov, ktoré sa dnes každodenne používajú. V slovníku Pravidiel z r. 1940 tieto výrazy prirodzene nie sú zachytené. Iným veľkým nedostatkom slovníkovej časti Pravidiel z r. 1940 bolo, že obsahovala málo gramatických údajov (tvarov a väzieb), pri ktorých sa v praxi často vyskytujú pochybnosti. Okrem toho v gramatických údajoch starých Pravidiel bolo veľa nedôsledností. Nejednotnosť a nedôslednosti boli v dosť veľkom počte slov aj v pravopise, najmä pri predpone *s-*, *z-*. Mnohé poučky v gramatickej časti Pravidiel boli nepresné alebo nesprávne.

Pre všetky uvedené príčiny bolo treba vydať nové, prepracované Pravidlá slovenského pravopisu, vyhovujúce potrebám mohutne sa rozvíjajúceho spisovného jazyka a požiadavkám dnešnej spoločnosti.

V novom vydaní Pravidiel slovenského pravopisu sme uplatnili výsledky najnovšieho bádania o slovenčine. Pri spracúvaní nových Pravidiel slovenského pravopisu sme vychádzali z teoretických smerníc, ktoré dal marxistickej jazykovede J. V. Stalin vo svojich geniálnych prácach Marxizmus a otázky jazykovedy a Ekonomické problémy socializmu v SSSR. Opierajúc sa o jeho poučku, že „prechod jazyka od starej kvality k novej nedeje sa náhlym zvratom, zničením jestvujúceho jazyka a utvorením nového, ale postupným hromadením prvkov novej kvality, teda postupným odumieraním prvkov starej kvality", vyhýbali sme sa akýmkoľvek radikálnym zmenám v pravopise a neopodstatneným zásahom do spisovného jazyka. V podstate sme nemenili doterajší pravopis a jeho základný princíp. Ponechali sme temer v celom rozsahu *ypsilon,* ponechali sme písmená *ô, ä, ľ* atď. Zmenili sme iba niektoré pravopisné poučky, ktoré nemajú oporu v živých jazykových zákonitostiach, a opravili sme pravopisné nedôslednosti. Sledujúc vývoj nášho jazyka, zachytili sme v gramatike niektoré živé dvojtvary. S cieľom zvýšiť jazykovú kultúru hovoreného slova rozmnožili sme poučky o správnej spisovnej výslovnosti.

Zvýšený záujem o otázky nášho spisovného jazyka v širokých masách pracujúcich vyžiadal si nový, naozaj demokratický postup pri vypracúvaní nových Pravidiel slovenského pravopisu. Kolektív Ústavu slovenského jazyka Slovenskej akadémie vied vypracoval návrh nového vydania Pravidiel a predložil ho na jeseň roku 1952 širokej verejnosti na prediskutovanie a na podanie pripomienok. Verejnosť prijala návrh Ústavu slovenského jazyka vcelku kladne. V prevažnej väčšine pripomienok vyslovil sa súhlas s navrhovanými úpravami niektorých pravopisných a gramatických poučiek. Výsledky diskusií sa zhodnotili na zasadnutí aktívu kultúrnych a vedeckých pracovníkov 10. júna 1953. Materiál z verejných diskusií a

z pripomienok preskúmala a spracovala šesťčlenná Komisia pre vypracovanie nového vydania Pravidiel slovenského pravopisu, vymenovaná predsedníctvom Sboru povereníkov. Táto komisia vypracovala potom definitívne znenie nového vydania Pravidiel slovenského pravopisu, prihliadajúc na pripomienky k návrhu. Definitívne znenie nového vydania Pravidiel prediskutovala a schválila Komisia pre záverečnú úpravu Pravidiel slovenského pravopisu, vymenovaná tiež predsedníctvom Sboru povereníkov.

Nové Pravidlá slovenského pravopisu sú teda výsledkom kolektívnej práce. Predkladáme ich našim pracujúcim ako prvú normatívnu príručku spisovnej slovenčiny spracovanú z hľadiska dnešnej slovenskej jazykovedy, ktorá sa prebudúva na marxistickú vedu o jazyku. Sme presvedčení, že nové Pravidlá slovenského pravopisu prispejú k podstatnému zvýšeniu jazykovej kultúry v našej spoločnosti.

Od Pravidiel slovenského pravopisu z roku 1940 odlišuje sa nové vydanie najmä týmito úpravami:

A. Pravopisné úpravy.

1. Zjednotili sme písanie koncového *-i* v slovesných tvaroch množného čísla minulého času a podmieňovacieho spôsobu, napr.: *chlapi robili, duby padali, ženy prali, deti (by) sa hrali.*

2. V niekoľkých slovách sme zmenili alebo ustálili písanie *i*, resp. *y*. V slovách *bisťu, cimbal* (cimbalista, cimbalovať), *lišaj* (kožná choroba i motýľ), *sirup, stariga, starigáň, pijatika, Obišovce, Vihorlat* píšeme mäkké *i*. V slovách *Beskydy, gýč* (gýčovitý) píšeme tvrdé *y*.

3. Zjednodušili sme pravidlá o písaní predpôn *s- (so-), z-, zo-*. Tieto predpony píšeme podľa dnešnej spisovnej výslovnosti tak, že pred znelou spoluhláskou a pred samohláskou píšeme predponu *z-*, pred neznelou spoluhláskou predponu *s-*, napr.: *zjednodušiť, zdrevenieť, zhoda, zhromaždiť (sa), zísť (sa); skaziť, scudziť, sfarbiť* a pod. V slabičnej podobe píšeme v zhode s výslovnosťou vždy predponu *zo-* (nie „so-"), napr.: *zoskočiť, zosypať, zoslabnúť, zotrieť* a pod.

Podľa výslovnosti píšeme aj príslovkové zložky, napr.: *skrátka, spočiatku, sprava, sprvoti, zhora, zľahka, zľava,* a zložené predložky, napr.: *spoza, spopod, sponad* a pod.

V slovách *sloh, sloha, svah, smer* (smerný, smernica, smerovať), *nesmierny, svitok* píšeme a vyslovujeme *s*.

Písmeno *s* píšeme aj na začiatku slov *sbor* (sborový, sborovňa, sbormajster), *sborník, sväz* (sväzový, sväzák, sväzáčka, sväzácky), *sjazd* (sjazdový, napr. sjazd strany; ale *zjazd na lyžiach* ap.).

Rozlišujeme slová *správa* (vedenie, napr. správa závodu) a *zpráva* (zvesť), *zmena* (napr. zmena programu) a *smena* (pracovná).

4. Zjednodušili sme pravidlo o písaní predložiek *s, so* (spája sa so 7. pádom) a *z, zo* (spája sa s 2. pádom).

5. Odstránili sme nejednotnosť v označovaní dĺžky samohlások v cudzích slovách. Dĺžku označujeme všade, kde sa vyslovuje dlhá samohláska. Podľa živej výslovnosti píšeme dlhé *ó*, resp. *é* napríklad v slovách typu *biológia, agronómia, anatómia, eufónia, batéria, séria; biológ, agronóm, anatóm* a pod.

6. Zjednodušili sme pravidlá o rozdeľovaní slov, dajúc prednosť praktickému deleniu.

7. V niekoľkých odôvodnených prípadoch sme zmenili doterajší pravopis jednotlivých slov, napr.: *straník* (stranícky, celostranícky, vnútrostranícky ap.), *drôt, brožúra, grajciar, plagát, nadávka, zástanca, reklama, naspäť, Fándly* (predtým „stranník, strannícky, drót, brošúra, krajciar, plakát, nádavka, zastanca, Fándli"), kvantitu slov na *-inec* (predtým „-ínec"), napr. *holubinec, starobinec, zverinec, žrebčinec* a i.

B. Menšie úpravy v gramatike.

1. Popri tvaroch *výher, húžev, výzev, krídel, vláken, čísel, súken* a pod. uznávajú sa za správne aj tvary *výhier, húžiev, výziev, krídiel, vlákien, čísiel, súkien* a pod.

2. Spresnili sme poučky o tvorení ženských podstatných mien od mužských. Ustálili sme najmä tvorenie ženských mien typu *filologička, geologička, chirurgička.*

3. Spresnili sme a čiastočne sme pozmenili poučky o tvorení obyvateľských ženských mien na *-anka, -ianka.*

4. V zhode s potrebami spisovného jazyka uznávajú sa za správne tvary *Dohnániová, Figuliová, Krčméryová, Feketeová* a pod.

5. V zhode so živým úzom ustálili sme skloňovanie domáckych mien zvierat mužského rodu typu *pejo, pejko, maco, macko, sivko* aj v množnom čísle podľa životných, teda: *pejovia, pejkovia* (popri *pejky*), *macovia, mackovia* (popri *macky*), *sivkovia* (popri *sivky*).

6. Spresnili sme poučku o zmiešanom skloňovaní neživotných podstatných mien typu *činiteľ, deliteľ, násobiteľ, ukazovateľ:* v 4. p. jedn. č. sú len tvary podľa životných (*činiteľa, deliteľa* a pod.), v 6. p. jedn. č. len tvary podľa neživotných (*v deliteli, v násobiteli*), v 3. p. jedn. č. a v 1. a 4. p. mn. č. sú dvojtvary (podľa neživotných i podľa životných), napr. *k deliteľu* i *k deliteľovi* (3. p.), *delitele* i *delitelia* (1. p. mn. č.), (*delitele* i *deliteľov* (4. p. mn. č.). Slová typu *delenec, mocnenec, násobenec* sa skloňujú podľa neživotných okrem 4. p. jedn. č., kde je tvar podľa životných (*delenca, mocnenca, násobenca*).

7. Pri slovách *zora, žiabra, žiara, rozopra* sme presne vymedzili tvary podľa vzoru žena i tvary podľa vzoru ulica.

8. Ustálili sme ako správne tvary *dievčencom, dievčencoch* popri *dievčatám, dievčatách.*

9. V 7. p. slov. *oči, uši* uznávajú sa za správne len tvary *očami, ušami* (nie „očima, ušima").

10. V skloňovaní privlastňovacích zámen uznávajú sa za správne len živé tvary *môjho, môjmu, tvojho, tvojmu, svojho, svojmu, nášho, nášmu, vášho, vášmu* (tvary „mojeho, mojemu, našeho, našemu" ap. sú zastaralé).

11. Pri skloňovaní zámena *onen, oná, ono* pripúšťajú sa dvojtvary: *oného* popri *onoho, onému* popri *onomu.* Namiesto neživých tvarov *ona* (1. p. jedn. č. žen. r.), *onu* (4. p. jedn. č. žen. r.), *oni* (1. p. mn. č. muž. živ. r.), *ony* (1. a 4. p. mn. č. muž. neživ., žen. a stred. r.) uznávajú sa za správne tvary *oná, onú, oní, oné.*

12. Popri tvare *troma* uznáva sa za správny aj tvar *tromi.*

13. Časovanie slovesa *znieť* (doznieť, zaznieť, vyznieť) sa ustaľuje podľa vzoru r o z u m i e ť *(znie, znejú, znej).*

14. Pri niektorých slovesách vzoru č e s a ť ustálili sme podľa skutočného stavu v dnešnom jazyku formu prechodníka prítomného na *-ajúc* a príčastia prítomného na *-ajúci* (napr. *kopajúc, kopajúci; trestajúc, trestajúci*).

15. Pri slovesách so základom *-päť* (napr. *vypäť, napäť, pripäť* a pod.) ustálili sme v tvaroch minulého času podľa skutočného stavu v jazyku okrem tvarov *vypäl, napäl, pripäl* aj tvary *vypol, vypla, vyplo; napol, napla, naplo; pripol, pripla, priplo* a pod.

16. Za správne sa uznávajú aj predložky *kvôli* (niekomu i niečomu), *voči* (niekomu i niečomu) a predložkové väzby *na jednej strane — na druhej strane, po tejto stránke* popri *z tejto stránky, za týchto okolností (podmienok)* popri *v týchto okolnostiach (pri týchto podmienkach), napriek tomu, počas vyučovania* ap., *vďaka oslobodeniu* ap.

C. J e d n o t l i v é s p r e s n e n i a a d o p l n e n i a.

1. Spresnili a doplnili sme niektoré poučky o správnej výslovnosti.
2. Rozpracovali sme poučky o tvorení slov príponami *-teľ* a *-č.* Spresnili sme najmä poučky o zachovávaní dlhej samohlásky v kmeni.
3. Poučky o písaní veľkých písmen sme rozvrhli prehľadnejšie ako v Pravidlách z r. 1940 a doplnili sme jednotlivé nové poučky. Doplnili sme aj mnohé nové príklady.
4. V jednotlivostiach sme upravili, spresnili a rozviedli poučky o tvorení a používaní slov s príponami *-iň, -ún.*
5. Spresnili, doplnili a rozviedli sme poučku o tvorení prídavných mien na *-lý, -(k)astý, -avý.*
6. Doplnili sme vzory skloňovania a časovania.
7. Doplnili sme poučku o skloňovaní priezvisk na *-enko.*
8. Spresnili a rozviedli sme pravidlá o skloňovaní mužských priezvisk s pohyblivým *-e-.*
9. Spresnili, doplnili a rozviedli sme poučky o skloňovaní mužských neživotných podstatných mien cudzieho pôvodu zakončených na *-r, -l.*
10. Spresnili sme poučky o tvorení 2. pádu množného čísla pri vzoroch ž e n a a u l i c a.
11. Spresnili sme poučky o tvorení 2. pádu množného čísla pri vzoroch m e s t o a s r d c e.
12. Spresnili, doplnili a rozviedli sme poučky o skloňovaní cudzích slov.
13. Doplnili sme poučky o väzbách základných číslovíek s podstatným menom.
14. Doplnili sme poučky o tvorení činných príčastí.
15. Spresnili a doplnili sme poučky o tvorení trpného príčastia.
16. Spresnili, doplnili a rozviedli sme poučky o tvorení prísloviek na *-o* a *-e* a iné poučky o tvorení a pravopise prísloviek.
17. Spresnili a rozviedli sme poučky o používaní menného prísudku v 1. a 7. páde.
18. Spresnili a rozviedli sme poučky o používaní predložky *k, ku.*
19. Spresnili sme poučky o používaní jednotlivých spojok.
20. Spresnili, doplnili a rozviedli sme poučky o používaní rozdeľovacích znamienok.
21. Spresnili sme poučku o voľnom a tesnom prívlastku a doplnili sme poučku o voľnom a tesnom prístavku a doplnku.

D. F o r m á l n e ú p r a v y.

1. V oddiele „Pravopisné a gramatické pravidlá" sme si zvolili metodicky vyhovujúcejšie poradie pri výklade látky. Najprv sú výklady o pra-

vopise a výslovnosti domácich slov, potom nasleduje výklad o pravopise a výslovnosti cudzích slov, ďalej sú výklady o rozdeľovaní slov, o písaní veľkých písmen a napokon sú poučky z kmeňoslovia, tvaroslovia a skladby.

2. Zdokonalili sme gramatickú časť Pravidiel tým, že sme mnohé poučky rozšírili, doplnili, spresnili alebo zamenili na základe výsledkov najnovšieho bádania o slovenčine. Urobili sme tak v hláskosloví, ustáliac alebo presne určiac výslovnosť niektorých slov a tvarov, o ktorých v Pravidlách slovenského pravopisu z roku 1940 nebola zmienka, v tvarosloví, spresniac poučky o tvorení tvarov, kde to potreba vyžadovala, v kapitole o tvorení slov a v skladbe, kde sme tiež doplnili potrebné poučky.

3. Proti vydaniu Pravidiel z roku 1940 sme vypustili niektoré state, ktoré už dnes nie sú potrebné, lebo sa týkajú otázok, pri ktorých je už spisovná slovenčina celkom ustálená.

E. Úprava slovníka.

Slovníkovú časť Pravidiel slovenského pravopisu sme upravili podľa týchto zásad:

1. Ide o slovník pravopisný a gramatický. Preto obsahuje predovšetkým tie slová, pri ktorých by mohla vzniknúť pochybnosť o správnom písaní alebo neistota, ako tvoriť jednotlivé tvary alebo ako používať jednotlivé väzby. Slovník teda neobsahuje úplnú zásobu slov, ktoré sa používajú v spisovnej slovenčine.

2. Kde je potrebné, uvádza sa pri jednotlivých slovách aj výslovnosť.

3. Pri ohybných slovách sa uvádzajú nielen základné tvary, ale všetky tvary, pri ktorých by mohla vzniknúť pochybnosť o správnom tvorení. Tvary, ktorých tvorenie je celkom pravidelné a pri ktorých sa v praxi nevyskytujú pochybnosti, sa v slovníku neuvádzajú. Vcelku sme však v slovníku podstatne rozmnožili gramatické údaje.

4. Slovník sme doplnili o veľký počet odborných názvov a nových slov, najmä takých, ktoré súvisia s budovateľským úsilím slovenského pracujúceho ľudu. Napr.: *buldozér, traktor, pracovisko, predplúžok, predstih, samoviazač, elektrifikácia, exkavátor, novátor, úderník, marxizmus-leninizmus, desaťminútovka, plánovať* a mnoho iných.

Okrem toho sme slovník doplnili tými bežne používanými slovami, ktoré puristicky orientovaní autori Pravidiel z r. 1940 zámerne vynechali alebo označili hviezdičkou ako nesprávne. Napr.: *divoký, dopoludnia, dostaviť sa, drzý, grajciar, hluk, hlučný, jedinec, kdežto, klampiar, klokan, kloktať, kloktadlo, kojiť sa, kontrarevolúcia, krištáľ, kresliaci papier, nadprodukcia, nedostižný, objaviť sa, odčiniť, oferta, pánt, pilný, pilnosť, pozdný, pravítko, príjemca, príklop, samozrejmý, samozrejme, sára, scudziť, schôdza, sústruh, sústružník, šašina, šedý, škrtnúť, škvarenina, špagát, šperk, tajuplný, ťažkopádny, tiaž, truc, trucovitý, tužka, učiniť, úkol, úplatok, úplavica, úslovie, uvítať, vakovka, viečko, vika, vodník, vohľač, vzostupný, zákrsok, záležitosť, zaobstarať, závadný, zdarma, zdraviť, zinok, znateľ, žehlička, žehliť, žiadny* a i.

5. V slovníku neuvádzame slová zrejme zastaralé, nepoužívané a nepotrebné. Napr.: *abecedár, abundancia, alumnát, afričtina, ázijčina, žilin-*

čina, Bohočlovek, invitatórium, kopytár, prekrstenec, pedagogium, preparandia, rovnomyseľný a i. Neuvádzame ani slová, ktoré nepôsobia nijaké pravopisné alebo iné ťažkosti. Napr.: *a, ach, ale, oj, aj, ani, ba, cupkať, cupnúť, hasiť* a i.

6. V jednotlivých prípadoch, kde je to osobitne dôležité (napr. pri odborných termínoch alebo pri hrubých chybách proti stavbe jazyka) upozorňujeme aj na nesprávne výrazy. Z Pravidiel z r. 1940 sme však neprevzali spôsob označovať nesprávne slová hviezdičkou. Nové vydanie Pravidiel nesprávne slová spravidla neuvádza.

7. Pri slovách, kde je to potrebné, najmä pri čiastočných alebo úplných homonymách (rovnozvučných slovách) a pri slovách pravopisne alebo zvukove podobných, naznačujeme stručne (obyčajne jedným slovom) aj význam slova. Tieto významové určenia sú zväčša len náznakové a majú slúžiť iba pre prvú orientáciu. Inak významové určenia neuvádzame.

Zpráva

o postupe záverečných prác na novom vydaní Pravidiel slovenského pravopisu a o zavedení nových Pravidiel do praxe.

V dňoch 8.—10. júla 1953 zasadala Komisia pre záverečnú úpravu Pravidiel slovenského pravopisu, vymenovaná na návrh ÚV KSS predsedníctvom Sboru povereníkov. Komisia podrobne prerokovala, zrevidovala, v jednotlivostiach upravila a napokon schválila úvodnú časť Pravidiel (Pravopisné a gramatické pravidlá). Poslednú redakciu Pravidiel, úvodnej časti i slovníka, urobila potom Komisia pre vypracovanie nového vydania Pravidiel slovenského pravopisu, vymenovaná tiež predsedníctvom Sboru povereníkov. V auguste bol rukopis Pravidiel postupne odovzdaný do sadzby. Na konci augusta prišly z tlačiarne korektúry prvých hárkov Pravopisného a gramatického slovníka, ktorý je podstatnou časťou Pravidiel. Do konca septembra vykonala sa v Ústave slovenského jazyka prvá korektúra celých Pravidiel. Medzitým ÚV KSS vyslovil súhlas s novým vydaním Pravidiel slovenského pravopisu a určil termín vydania: koniec roku 1953. Dňa 18. septembra 1953 zasadala v Slovenskej akadémii vied znovu Komisia pre záverečnú úpravu Pravidiel slovenského pravopisu. Prerokovala a schválila znenie Úvodu k Pravidlám a rozhodla o niektorých diskutabilných jednotlivostiach.

Ústav slovenského jazyka dostal od predsedníctva Akadémie príkaz, aby urýchlene vykonal korektúry sadzby a zabezpečil všetky predpoklady pre včasné vyjdenie nových Pravidiel.

Posledné korektúry sadzby vykonajú pracovníci Ústavu slovenského jazyka v októbri. V druhej polovici októbra sa začne s tlačou, ktorá potrvá do 7.—10. novembra. Súčasne budú pracovať knihári. Práce sú rozpočítané tak, že prvé exempláre Pravidiel budú hotové na začiatku decembra. Do konca decembra bude pripravený celý náklad 100.000 exemplárov pre knižný trh.

Začiatok platnosti nových Pravidiel určí Sbor povereníkov osobitným

nariadením. Do publikovania tohto nariadenia sú záväzné doterajšie Pravidlá.

Nové Pravidlá sa zavedú do praxe postupne. V niektorých jednotlivostiach, v ktorých staré Pravidlá bezpečne neurčujú spisovnú normu, alebo v ktorých sa už dnešná prax odchyľuje od stavu zachyteného v starých Pravidlách, možno sa pridržať nových Pravidiel hneď po ich vyjdení. To platí napr. o rozdeľovaní slov, o písaní čiarky, o označovaní kvantity niektorých typov cudzích slov (napr. slov na *-éria*), o písaní veľkých písmen a o pravopise tých slov, ktoré v starých Pravidlách nie sú uvedené. V ostatných bodoch začnú nové Pravidlá platiť dňom, ktorý určí Sbor povereníkov. O zavedení nových Pravidiel do školskej praxe rozhodne Povereníctvo školstva.

I keď nové Pravidlá nebudú znamenať nijakú radikálnu zmenu v písanej podobe spisovnej slovenčiny, lebo v podstate len upravujú doterajší pravopis, je potrebné, aby sme všetci, ktorí pracujeme so spisovným jazykom, boli na nové Pravidlá pripravení ešte pred ich vyjdením.

Zavedenie nových Pravidiel do praxe bude vyžadovať veľkú pohotovosť a disciplinovanosť najmä od sadzačov, korektorov a redaktorov. Ústav slovenského jazyka Slovenskej akadémie vied ochotne vyjde v ústrety všetkým, ktorí sa chcú včas oboznámiť s novými Pravidlami slovenského pravopisu. Na požiadanie usporiada prednášky a kurzy alebo zašle potrebný materiál. O podrobnostiach novej pravopisnej úpravy a o jej zavedení do praxe bude verejnosť včas informovaná v dennej tlači.

Nové Pravidlá slovenského pravopisu sú dokumentom mohutného rozmachu nášho národného jazyka, odrážajú tento nebývalý rozmach a napomáhajú rozvoj jazykovej kultúry jednak tým, že uvoľňujú puristické poučky, zákazy a príkazy pri používaní spisovnej slovenčiny, jednak tým, že spresňujú mnohé pravopisné, výslovnostné a gramatické pravidlá a prinášajú niektoré nové poučky, ktoré lepšie zachytávajú stav dnešnej spisovnej slovenčiny. Nové Pravidlá slovenského pravopisu zvýrazňujú samobytnosť slovenského národného jazyka. Stanú sa každodennou pomôckou pri používaní spisovnej slovenčiny. Pravda, nové Pravidlá slovenského pravopisu budú plniť svoju úlohu ukazovateľa normy iba vtedy, ak ich budeme bezpečne ovládať a uvedomele používať.

Rediguje Dr. Štefan Peciar s redakčným sborom. Zodpovedný zástupca Dr. Štefan Peciar. — Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava. — Tlačia Severoslovenské tlačiarne, n. p., Martin. — Povolené výmerom PIO č. 21.098/51-II/3-413. — Novinové výplatné povolené čís. 6156-Ba2-1950. — Dozerací poštový úrad Bratislava 2. — Toto číslo vyšlo v októbri 1953.

Knihy, ktoré došly do redakcie

Nové knihy Slovenskej akadémie vied

Igor *Hrušovský,* Niektoré otázky gnozeologie, 1953
V. K. *Nikolskij,* Dejiny prvotno-pospolnej spoločnosti, 1953
Sovietske občianske právo, 1953

Nové knihy Štátneho pôdohospodárskeho nakladateľstva

Jiřina *Trojanová,* Anežka Kantnerová priekopníčka sovietskych metód zvyšovania dojivosti kráv, 1953
Prvý celoštátny sjazd JRD, 1953
Ing. Karel *Kudrna,* Do boja za vysoké úrody, 1953
Dr. Ing. Ján *Révay,* Zvyšovanie úrodnosti jarných miešaniek jarovizáciou, 1953

Nové knihy Slovenského pedagogického nakladateľstva

Jazyková výchova pre I. triedu stredných škôl, 1953
Učebnica hudobnej výchovy pre 1. a 2. ročník národných škôl, 1953
Svet, učebnica zemepisu pre I. triedu stredných škôl, 1953
Europa, učebnica zemepisu pre II. triedu stredných škôl, 1953
Náuka o výrobe, učebnica pre I. triedu vyšších hospodárskych škôl, 1953
Mechanizácia, pomocná kniha pre I. ročník pôdohospodárskych majstrovských škôl, 1953
Náčrt dejín po počiatky kapitalizmu, učebný text pre I. ročník vyšších odborných škôl, 1953
Anorganická chémia pre II. a III. triedu gymnázií, 1953
Náuka o výrobe, učebnica pre II. triedu vyšších hospodárskych škôl, 1953
E. A. *Arkin,* Problémy sovietskej predškolskej výchovy, 1953
Rodina a škola, sborník o spolupráci školy s rodičmi, 1953
K. N. *Blagosklonov,* Ochrana užitočných vtákov a ich privábovanie v poľnohospodárstve, 1953, KPS
J. I. *Perelman,* Zaujímavá algebra, 1953, KPS
Ing. V. *Halada,* Fyzika v pokusoch, 1953
Telesná výchova žiakov základnej školy, 1953
Školská hygiena, 1953
Zemepis pre 5. ročník národných škôl, 1953
Terézia *Vansová,* Danko a Janko, 1953

Nové knihy nakladateľstva Smena

Ján *Botto,* Smrť Jánošíkova, 1953
Ján *Poničan,* Divný Janko, 1953
František *Nečásek,* Mladosť Klementa Gottwalda, 1953
Maxim *Gorkij,* O mládeži, 1953
M. *Kropačevová,* Komsomolská mladosť, 1953
A. *Kliský,* Rady mladým mičurincom, 1953
Pioniersky tábor, 1953